K. HAMSUN

AMERIKAS
AANDSLIV

GG

AMERIKAS AANDSLIV

FRA DET MODERNE

AMERIKAS AANDSLIV

AF

KNUT HAMSUN

KØBENHAVN
P. G. PHILIPSENS FORLAG
Trykt hos J. Jørgensen & Co., (M. A. Hannover)
1889

INDHOLD

ET FORORD.

Sanddruhed er hverken Tosidighed eller Objektivitet, Sanddruhed er netop den uegennyttige Subjektivitet.

Dette Skrift er en Udvidelse af et Par Foredrag, jeg holdt sidste Vinter i Københavns Studentersamfund.

KNUT HAMSUN.

København, April 1889.

AANDSLIVETS BETINGELSER.

I. PATRIOTISME.

Det første, som slaar en rejsetræt fremmed imøde og gør ham fortumlet i Amerika, det er naturligvis den store Støj, Rastløsheden, det jagende Liv i Gaderne, den urolige, forvovne Ilfærdighed, hvormed der fares frem paa alle Omraader. Kommer han iland i New York i Sommertiden, vil det desuden gøre ham lidt forbauset at sé Herrer uden Frakke, uden Vest, blot med Buksesælerne over Skjorten, tage en Spadsertur henad Gaderne med sin silkeklædte Dame under Armen. Det gør straks et fremmed Indtryk, et frit Indtryk; der er Fart i den Sort Etikette. Og Farten taber sig ikke efterhvert

som han rejser vestover. Der er overalt det samme travle Hurra i Tingene, samme Damphammerstøj, samme larmende Bevægelse i alt, hvad der foregaar. Landet er et Nybyggersamfund i dets første Dage, en Verden af et Land, hvor Mennesker nu skal begynde at bo, et Samfund i sin Vorden. Der er alt det febrile Rænd og Opstyr, som følger med Folk, der flytter; hver Dag er en Indflytterdag. Denne Larm og Staahej er meget naturlig hos et Folk, som endnu kun halvt er bosat, og som endnu famler om og søger efter et Blivested for sig og sine; men det er denne Larm og Staahej, som Aviser og Talere og Digtere herhjemme har besunget som et Resultat af Republikens fri Institutioner. Og Amerikanerne er selv overbeviste om, at al denne Rastløshed og Energi og stundesløse Snurren-rundt er et Træk, som Friheden selv har afsat i den amerikanske Nationalkarakter. Kom ikke der! Det er Frihedens opdragende Magt! I to Aarhundreder har Amerika gjort Mennesker ud af Europas værste Yngel; det har gjort Alverdens Lediggængere til ordentlige Arbejdere; vi har hørt vidunderlige Historier om, at Folk, som gik og slæbed med Træsko hér, pludselig var blevne saa letfodede dér — og det var først og fremst de fri Institutioners Skyld. Kom ikke der; det var Frihedens opdragende

Magt! Men denne Forklaring paa Emigrantens hurtige Forvandling blir den erfarne lidt for idéel; der ligger en Aarsag langt nærmere: den økonomiske. Den samme Familje, som leved paa to Kroner om Dagen hér, koster det halvanden Dollars om Dagen at leve dér, og de allerfleste koster det adskillig Aktivitet at skaffe disse halvanden Dollars om Dagen; der skal snurres meget rundt for de Penge. Dertil kommer, at man der staar midt i et fremmed Land, som, hvor længe man end bor der, blir En et fremmed Land. Hele den amerikanske Livsordning er saa vide forskellig fra, hvad Emigranten er vant til hjemmefra, at han aldrig faar den helt ind i Blodet, han vil altid føle sig som Udlænding. Men det kan gøre Mennesker nervøse og bringe dem til at rappe sig. Folk gaar i en stadig Opskræmthed, trykket af alle de uvante Vilkaar, forbauset over det ny, forvirret af det fremmede. De kommer i Affekt om de blot skal købe sig et Par ny Sko og gruer for, at de ikke kan engelsk nok til at prutte. Deres Hjærter klapper bare de faar en gul Seddel fra Bykassereren, og de rænder hæseblæsende afsted forat betale Skat. Deres Ro er borte, men aktive er de blet, de er pludselig blet meget letfodede. Et Ophold i Amerika er ganske sikkert et virksomt

Stimulationsmiddel; Folks Kræfter og Omtanke sættes i Sving; men aktive og letfodede blir man jo fra det Øjeblik man stiger iland og skal tjene Pengene til det første Maaltid — længe før man kommer i Berøring med Republikens politiske Frihed. —

Det andet Indtryk, som rammer den fremmede saasnart han er begyndt at lægge Mærke til Enkeltting i dette larmende Liv, det er Amerikanernes vældige Patriotisme. Der møder ham ret som det er et Tog i Gaderne af Veteraner fra Krigen, underligt udstafferede Mennesker, med brogede Baandstumper, smaa Flag i Hatten, Messingmedaljer paa Brystet, marcherende i Takt til Hundrede Blikfløjter, som de selv blæser paa. Der er slet ingen anden Mening med disse Optog end en opsigtsvækkende March gennem Gaderne i Takt til Hundrede Blikfløjter. Slet ingen anden Mening. Denne hyppigt gentagende Processjon er et symbolsk Udtryk for Amerikanernes varme Fædrelandssind. Al Færdsel standser i Gaderne mens denne Processjon drager forbi, ikke engang Sporvognene har Lov til at bryde den, og Folk, som er beskæftiget indendørs, stimler ud paa Trapperne for at iagttage dette ugentlig tilbagevendende Fænomen. For alle er det simpelthen Borgerpligt at betragte dette løjerlige Optog uden

at smile. Ti Mændene med Blikfløjterne er Patrioter. Som disse Soldater i den sidste Krig straffed Sydstaternes Aristokrater, da disse ikke vilde lystre, vil det amerikanske Folk den Dag idag være parrat til at slaas, hvis et andet Folk modsætter sig dets Ønsker. Det er utroligt, hvor najvt skraasikkre Amerikanerne er paa at kunne tugte en hvilkensomhelst eventuel Fjende. Deres Patriotisme er uden Grændser; det er en Patriotisme, som aldrig blinker, og den er lige saa højrøstet som den er hæftig. Den amerikanske Presse har nu i længere Tid ført en Herres Tale til England ianledning af Fiskeritraktaten med Kanada, og privat hørte jeg Amerikanere bede England komme — bare komme! Da for nogen Tid siden den tyske Rigsdagsmand Lasker, de tyske nationalliberales Fører, døde i New York, sendte den amerikanske Kongres en Kondolenceskrivelse til — Bismarck! Nu var Bismarck et Menneske, han følte sig ikke specielt stemt til at sørge sig syg over sin bittreste Modstanders Død, han var ude af Stand til at fatte og begribe god Yankeetakt, han slog en Konvolut om det amerikanske Papir og sendte det tilbage. Men da brød Patriotismen løs i Amerika: Om Bismarck turde vove at behandle deres højeste Skrivelse som et Papir! Men Tyskland kunde komme — bare

komme! De amerikanske Aviser fra den Tid er fulde af Forbittrelse mod Bismarck. Jeg traf til at rejse omkring noget dengang, og jeg fandt, at Folkestemningen var hvor jeg kom hen simpelthen Tænders Gnidsel. Et Par Storblade i Østen erkendte tilsidst, at Kongressen maaske havde gjort en Fadæse ved at sende denne officielle Kondolence til den tyske Regering; men Dagen efter var de samme Storblade akkurat af sin første Mening; Folket havde været hos dem — det viste sig, at de havde tabt Abonnenter mellem igaar og idag.

Den amerikanske Patriotisme skyr ingen Anledning til at raabe op, og den frygter ingen Følger af sin Ilterhed. Den er saa stejl, at hos dem, der jo ikke har den tilsvarende Grad af Intelligens, gaar den over til tyk Dumstolthed. Der er ét Land: Amerika; hvad der er over dette er ikke af det gode. Der er ingen slig Frihed, ingen slig Udvikling, intet sligt Fremskridt og ingen slige intelligente Mennesker paa Jorden som i det Land Amerika. En Udlænding føler sig ofte saaret af denne sværlemmede Selvgodhed. Det kan ikke undgaas, at han daglig Dags kommer i Tilfælder, som fører det med sig, at han atter og atter faar lide under denne Amerikanernes brede Overlegenhedsfølelse. Han

blir tilsidesat, blir smilet ad, gjort Nar ad, beklaget og spottet. Af denne daglige Fornedrelse følger saa tilsidst, at han selv forsøger at blive Amerikaner saa godt, han formaar, forsøger at „amerikanisere" sig — noget, som saa de politiske Embedskandidater giver ham deres blanke Ros for paa Valgdagen. Han lærer hurtigt den formelle Amerikanisme, lærer at tale engelsk, lærer at bære Hatten paa højre Øre, lærer at give Damerne Indsiden af Fortouget, og optræder i det hele med alt det ydre Apparat,som præger Yankeen i hans Land. Da er den amerikanske Nationalstolthed skét Fyldest; der er en Amerikaner mér i Amerika.

Men denne Nationalstolthed optræder ret ofte ogsaa under meget najve Former. Føler Udlændingen sig saaret af den, vil han ogsaa mangen Gang forbauses over den Vankundighed, den grove Uoplysthed, hvorpaa denne Nationalstolthed hviler. Han vil undre sig over, at dette Folk, som er saa glad i sig selv, véd saa besynderlig lidet om andre. Den selvsamme Ting, som Amerikanerne er stolte af hos dem selv, kan meget ofte være en Ting, som er gammel og kendt i Europa, uden at de véd om det; jeg har ikke saa sjeldent maattet finde mig i at høre norske Broscher og tyske Penskaft gjorte til amerikanske Opfindelser.

Jeg havde en Tollekniv med, en af dem til at trække ud af Skaftet, som vakte megen Beundring; paa en Farm ude i Dakota gjorde den langt større Lykke end jeg selv. „Ja, hvad fandt ikke de Pokkers Yankeer paa!“ Det tog mig en Uge at overbevise de Folk om, at Kniven var en svensk Opfindelse.

Og denne Uvidenhed med andres er ikke tilstede blot i de lavere Lag af Folket, slet ikke; den hersker i alle Stænder, hos alle Aldre og overalt. Ubekendtskabet til fremmede Folk og fremmed Fortjeneste er en af det amerikanske Folks Nationallaster. Amerikanerne lærer ikke stor Universalviden i *common*-Skolerne. Den autoriserede Geografi i disse Skoler er Amerikas Geografi, den autoriserede Historie er Amerikas Historie — hele den øvrige Verden følger blot med som et Anhang paa et Par Sider. Man har havt det saa travlt med at opstille de amerikanske *common*-Skoler som Mønsterskoler. Talere, som har besunget Amerika, og Aviser, som har lært den Sang, har været meget enige om, at Mage til Folkeskoler findes der ikke, ikke i vore Land, og at der overhovedet kunde bæres Jernbyrd paa, at Amerikas Folkeskoler er uden Mage. Det er bl. a. anført som en enestaaende Fortjeneste, at de er konfessjonsløse. For det første er jo ikke

det længer enestaaende, for det andet er de amerikanske *common*-Skoler ikke konfessjonsløse. Det er ikke sandt. Det er blot en Sang. De har ikke Religion som Fag; men der indsmugles i Børnene stokortodoks Kristendom ved hver given Anledning, der hæles ind i dem Dogme efter Dogme, Dogme efter Dogme, saalænge Skolegangen varer. Jeg har hørt det endog i en Aritmetiktime, da en af Eleverne blev greben i at kaste Papirkugler — han maatte værs'go' bede Jesus om Forladelse derfor. Hver eneste Morgen begynder desuden Undervisningen i de amerikanske *common*-Skoler med Andagt, med Salmesang og Oplæsning af et Stykke af Bibelen. Der burde saaledes synges ganske sagte om deres Konfessjonsløshed. — Hvad der imidlertid aabenbarer sig som den groveste Forsømmelse af disse Skoler er, at de absolut intet lærer Børnene om fremmede Folk og Tilstande. De amerikanske Børn vokser op uden andet Kendskab til Verden, end hvad de faar at vide om Amerika. Derfor falder de senerehen som voksne i Staver, naar de hører, at en svensk Mand har opfundet en Tollekniv, og derfor blir den amerikanske Patriotisme ved mange Tilfælder saa urimelig kæphøj. Det er altsaa ikke blot i de nedre Lag, Ukyndigheden holder sig saa farligt tyk, nej ogsaa højere op, højt op; jeg har fundet den endog

hos Lærerne selv. Paa Højskolen i Elroy, Wis. var der i 1883 en Professor, som blev meget forbauset, da jeg fortalte ham, at vi havde Telegraf i Norge ogsaa — i 1883! — og han plejed at betragte Frimærkerne paa mine Breve hjemmefra paa en saadan Maade, at jeg fik det Indtryk, at han ikke troed sine egne Øjne. „Har I Postvæsen i Norge ogsaa!" sagde han. — „Det er 1883", svared jeg. — Denne Lærer havde — som Eleverne ved hans Skole — sin Kundskab om Norge fra deres Skolebog, fra fire Sider Rejsebeskrivelse af den amerikanske Præsident Taylor, som i 50-Aarene studered Norge fra en Skydskarjol.

Saa lidet er Kendskabet til Lande og Folk, at overalt i Amerika, hvor jeg har faret, har de fleste Yankeer uden videre kaldt alle Skandinaver for Svensker. Bor man iblandt dem nogen Tid, vil man endvidere snart erfare, at saasnart En blir kaldt Svenske er det i en nedsættende Betydning, som om man rettelig burde bede om Undskyldning for, at man var Svenske. Det nytter sjelden at forsøge at godtgøre, at man slet ikke er svensk, men derimod norsk eller dansk, det er i Regelen ganske faafængt; er man Skandinav, saa er man Svenske. Er det dog saaledes blot med Overbærenhed, med en Art Beklagelse man kalder en Mand fra Skandinavien for Svenske,

saa er det med absolut Ringeagt, at man kalder en Mand fra Frankrige for Franskmand. Franskmand er blandt Yankeerne et Øgenavn paa en Mand, et Skældsord, som svarer til vórt Tyrk, og at en uskyldigen blir beskyldt for at være Franskmand, er en Fornærmelse, som han ikke maa lade sidde paa sig. Amerikanerne bærer sig i denne Henséende ad akkurat som Bryggesjouerne hjemme i Kristiania, der skælder hinanden ud for Stortingsmænd og Genier. Den er til at lé ad, denne Dumhed, den er til at hæve sig over; men den Familjeforsørger lér ikke, som blir tilsidesat i sit Livserhverv fordi han er Svenske, fordi han er Franskmand. Sagen har ogsaa sin alvorlige Side. Jeg har egen Erfaring fra Amerika for, at jeg som Nordmand var Svenske, og at jeg som Svenske er bleven tilsidesat, smilet ad, gjort Nar ad, beklaget og spottet.

Under slige Omstændigheder er det en saare naturlig Proces, Emigranten gennemgaar, naar han hurtigst muligt amerikaniserer sig; det er ham en Velfærdssag i hans Kamp for Brødet derover. Han hører saa ofte Amerikanernes Overlegenhed udraabe, at hele hans Ærgærrighed tilsidst blir den at ligne dem. Han viser i sin Dragt, at han har aflagt det gamle Menneske, han taler engelsk endog hjemme, ogsaa til sine gamle Forældre, som

ikke forstaar ham, og han søger i alt muligt at udslette ethvert Spor af sin udenlandske Oprindelse. Naar derfor en Mand, som engang slæbed med Træsko her, kommer tilbage fra Amerika og forbauser sine Landsmænd herhjemme ved det vidunderlige Sving, han har faaet i Kroppen, saa er det hverken Klimatet, som har givet ham det Sving, eller de republikanske Institutioner, det kommer ene og alene af Amerikanernes stejle Nationalfølelse, som har lært ham at snurre rundt af økonomiske Hensyn.

Et end stærkere Vidnesbyrd om Amerikanèrnes vældige Patriotisme finder man i Kongresdebatterne ianledning af Emigrationsrestriktionen. Man vil nu endelig gøre Alvor af at lukke sine Døre for Udlændingen — ikke fordi det er en Nødvendighed endnu i Hundreder af Aar, men alene fordi det er en Lyst, en patriotisk Kaprice allerede idag. Indvandringsforbudet er virkelig i sin inderste Grund et Udslag af den samme amerikanske Selvgodhed, som yttrer sig i, at man mener sig Svensker, Franskmænd og alle andre Udlændinge overlegne paa ethvert Konkurencefeldt. Det gælder at holde det uamerikanske ude; ti det er ikke af det gode. Man har skyldt paa, at Landet nu var optaget, at der nu var nok Folk. Det er et

Paaskud, det er en Vits. Nej, af pur Patriotisme er det, at Amerikanerne vil stænge deres Porte for de udenlandske Arbejdskræfter — uden hvilke de ikke engang kan faa deres Arbejde udført. Ti Amerikanerne arbejder ikke. Det er heller ikke sandt. Det er atter en Sang. Statistiken viser, at det kun er $^1/_{50}$ af Amerikanerne, som staar i ligefrem kropsligt Arbejde; det er Udlændingerne, som dyrker Landet. Og disse Udlændinge er det nu man vil stænge ude, „fordi Landet er optaget, fordi der er nok Folk.“

Der er 60 Millioner Mennesker i Amerika paa 2 Millioner 970 Tusind □ Mile Land (foruden Alaska), af dette Land er $1^1/_2$ Million □ Mile dyrkbart. Men af disse $1^1/_2$ Million □ Mile dyrkbart Land er blot en Niendedel opdyrket endnu idag — endda kunde Amerika i sidste Censusaar udskibe 283 Millioner Bushels af Kornvarer — efter at de 50 Millioner Mennesker, som det dengang havde, havde spist sig mætte. Og man spiser ikke lidet i Amerika. En Yankee konsumerer mellem to og tre Gange mér Føde end en Europæer og mellem tre og fire Gange mér end en Skandinav. Mens de skandinaviske Lande har 12 Bushels Korn og 51 Pund Kød for hvert Individ om Aaret, har Amerika 40

Bushels Korn og 120 Pund Kød for hvert Individ om Aaret*).

Var alt Amerikas dyrkbare Land bragt under Plogen, kunde det føde 600 Millioner Mennesker blot efter Beregningen af Avlingen i sidste Censusaar (1879), som var et Middelaar, og Eduard Attkinson, de Forenede Staters fast ansatte Agrikulturiker, erklærer i et nyt Værk, at paa den Farm i Amerika, hvor man nu føder 10 Mennesker, kan man mageligt føde 20, bare ved at bringe Produktionen op i en nogenlunde tidsmæssig Driftsmaade, et blot nogenlunde rimeligt agrikulturisk Brug af Jorden. Ti Amerikas Sol er saa varm, at den modner Frugter paa nogle Dage, og Amerikas Jord er saa fed, at man glider i den

---

*) Mulhal: *Ballance sheet of the world 1870 – 1880*, Pag. 39:

Frankrige	24,02	Bushel	Korn	og	81,88	Pund	Kød,
Tyskland	23,71	—	—	—	84,51	—	—
Belgien	22,84	—	—	—	57,10	—	—
Storbritanien	20,02	—	—	—	119,10	—	—
Rusland	17,97	—	—	—	54,05	—	—
Spanien	17,68	—	—	—	25,04	—	—
Østerrige	13,57	—	—	—	56,03	—	—
Skandinavien	12,05	—	—	—	51,10	—	—
Italien	9,62	—	—	—	20,80	—	—
Europa	17,66	Bushel	Korn	og	57,50	Pund	Kød,
Foren. Stater	40,66	—	—	—	120,00	—	—

som i Grønsæbe; den kan yde en hartad ubegrændset Afgrøde under den rette Behandling — hvad den amerikanske Farmer ikke forstaar at drage sig til Nytte. Han bruger sin Jord i tyve—tredive Aar uden at gødsle den, han bruger i hele sin Levetid Sæd af sin egen Avling, han saar Hvede i den samme Ager i ti—tyve Aar efter hinanden, han vender aldrig en Græsmark og lader aldrig en Ager hvile. Efter Eduard Attkinsons Beregning, og ved en lidt sømmelig Driftsmaade af hele den amerikanske Agerjord, kan de Forenede Stater føde en Menneskemængde af 12 Hundrede Millioner — det er saadan omtrent hvert Menneskebarn, som findes paa den ganske Jordens Kreds.

Altsaa er der ikke nok Folk*).

---

*) Amerikas Fabriks- og Minedrift er endda ikke taget med. Amerika afgiver alene over Halvdelen af Verdensbehovet af Guld og Sølv; det har Jernminer i 23 af Staterne; det har Floder af Petroleum og det har hele Amter af kompakt *(solid)* Kul. Mens det i England er forbunden med stedse større og større Udgifter at faa Kul op af de dybe Gruber, saaat i Løbet af 10 Aar 564 Gruber ere blevne nedlagte, har de Forenede Stater Kul lige op i Overfladen, nok for den hele Menneskehed i Aarhundreder. Til dette kommer Elve og Sjøer fulde af Fisk paa hele Strækningen

Hvad det angaar, at Landet er optaget, saa er Landet ikke optaget. Det er et Paaskud og en Vits. For det første er det „optaget“ saaledes, at Stockkompanier har slaaet under sig Titusinder af Akres, som de ikke bruger, men som de bare besidder i Paavente af den højest mulige Stigning i Landpriserne. Et Kompani har 75 Tusind Akres, et andet 120 Tusind, o. s. v. Dette Land er saaledes faktisk ikke optaget; det ejes blot, men blir ikke brugt. For det andet viser sidste Census, at trods denne Maade at tage Land paa, var der uoptaget dyrkbart offentligt Land i 19 af Unionens Stater; der var 561 Millioner 623 Tusind 981 Akres uoptaget dyrkbart offentligt Land i disse 19 Stater. Og blot denne kolossale Landvidde kan efter Attkinsons Beregning føde 100 Millioner Mennesker — endda kan de spise mellem tre og fire Gange mér end i Skandinavien.

Altsaa er Landet ikke optaget.

Forslagene om Emigrationsrestriktionen hviler paa gyngende Grund. De er blot de grønne Frugter af amerikansk Patriotisme; det gælder at holde sig al fremmed Hjælp og al fremmed Paavirkning fra Livet. Det er Resultater af Amerika-

---

fra Atlanterhavet til Stillehavskysten; hver Bæk har Laks og Hvidfisk.

nernes stærkt udviklede Kinesertro paa sig selv, hvorefter den udenlandske Arbejdsmagt hverken kan erkendes nødvendig eller anerkendes Landets egen overlegen. Til den Grændse gaar den amerikanske Patriotisme, i den Grad er Amerikanerne Patrioter. Den Kongreskomité, der nedsatte sig for at geraade udi mangefold Drøftelse af Restriktionssagen, sendte Amerikas Gesandter i alle Land en Skrivelse, hvori der blev spurgt, om det dog ikke var baade Ret og Pligt at lukke Amerika for Udlændingerne nu, om det dog ikke var et patriotisk Kæmpeforetagende, man havde fore? Og samtlige Gesandter i alle Land svor ved Washington og svared og sagde: Du hast Ret! Du siger det, det er! — Najvest er de Forenede Staters Gesandt i Venedig. Efterat have beskrevet de italienske Udvandrere, deres Fattigdom, deres Filler, fortsætter han ordret paa følgende Maade:

„De (Italienerne) ere ikke bedre skikkede til at fuldbyrde en Borgers Pligter, end Slaver, netop satte i Frihed. De har ikke til Hensigt at blive Borgere af de Forenede Stater. Hvad de ønsker er simpelthen at faa større Betaling for deres Arbejde og at gøre saa lidet som muligt for Betalingen.“ De slemme Italienere! Til denne uhyggelige Afsløring af de italienske

Emigranter føjer Tidsskriftet *America* følgende korte og fyndige Redaktionsbemærkning:

„Disse Gesandtens Ord skulde præntes ind i hver patriotisk Amerikaners Hukommelse og blive erindret som den største Sandhed udtalt om det største Onde i vor Tid.“ *)

Styrken og Rækkevidden af Amerikanernes Patriotisme er obsolut ufattelig for dem, som ikke har erfaret dens Tryk i dagligt Liv. Den stiger til den Yderlighed, at fremmede nødes til at fornægte sin Nationalitet og paalyve sig amerikansk Byrd naarsomhelst de sér Snit til det. At være yankeefødt er mangen Gang for en Arbejder Betingelsen for, at han kan erholde Arbejde, særlig i større Bestillinger saasom i Banker, i offentlige Kontorer og i Jernbanevæsenet. Det eneste Folk, som trods Nationalhadet siden Uafhængighedskrigen har Amerikanernes Respekt, er Englænderne. I England sér Amerika endnu i mange Maader sit Forbillede og Eksempel, og det er Stumperne af den gamle engelske Civilisation, som endnu er Dagens nyeste Vare i det moderne Amerika. Vil man give en Yankeesprade en Kompliment, da tage man ham for en Englænder; han læsper som den højherligste Lord, og naar

*) *America*, Decemberheftet 1888.

han kører paa Sporvogn, plejer han at give Konduktøren et Guldstykke eller en høj Papirmynt at veksle.

II. FREMMEDFJENDSKAB.

Hvorledes staar nu Kulturstanden i et saadant Folk, som kun ved sit eget? Hvorledes arter det aandelige Liv sig i dette Land, som har saa patriotiske Borgere?

Var Amerika et gammelt Samfund, som havde en lang Historie bag sig, der havde paatrykt Menneskene deres Karakterpræg, som i ét Ord havde afsat i Folket et eget, originalt Idéliv, saa kunde Amerika maaske have formel Raad til at være sig selv nok og holde Udenverdenen udenfor. Det vilde da have sin moderne Analogi f. E. i det parisiske Literaturkineseri. Men i et Land som Amerika, hvor alting er saa oprevet og uharmonisk, i dette Nybyggersamfund, hvor ingen Kulturejendommelighed endnu har slaaet Rod, hvor intet aandeligt Artsmærke endnu har fæstnet sig — i et saadant Land er denne Selvhjulpenhed og Selvgodhed saare meget til Hin-

der for alle nyere Udviklingsforsøg. Det blir et Veto af den, et Forbud, som det straffer sig at bryde. Derfor har man sét i det Land Amerika, at europæisk paavirkede Aandsprodukter har faaet sine haarde Spark af Landets vrede Patrioter. Forfatteren Walt Whitman blev i 1868 afsat fra sin Post i Indredepartementet i Washington for en literær Dristighed i sin Bog *Leaves of grass*, en Dristighed, som endog vi herhjemme tør begaa i Julefortællinger. At Whitman senere toges til Naade og sattes ind i et andet Departement, havde ikke sin Grund i, at man endelig havde faaet Syn for hans literære Fortjeneste; men alene deri, at man pludselig husked, at Whitman dog var Sygeplejer, Patriot, under Slavekrigen. Herfor skulde han hædres; ikke ellers. I Virkeligheden er han endnu den Dag idag i samme Miskredit hos de amerikanske Literaturdommere; man boycotter ham, hans Bøger købes af ingen mér, den 70 Aars gamle Mand lever nu bare af frivillige Bidrag fra England. — En ung Amerikaner, Welles, udgav i 1878 en Digtsamling under Titlen *Bohême*. Welles var et ganske fint Talent, en gryende Lyriker, et Tegn til noget; men han blev meget hurtigt bragt til at tie. Det viste sig, at han var paavirket af Europas Literatur, den unge Mand, hans Lyrik

var en fremmedagtig, poesirig Udfordring til det amerikanske Godvejrsdigteri. Han blev opfordret til at tie, store Tidsskrifter opfordred ham til at tie. Han havde læst Shelley, hvilket han ikke burde gjort, og lært lidt af Alfred de Musset, hvilket var end værre; man kunde ikke begribe, hvorfor noget saadant fremmed Væsen var bleven trykt engang*). Den Mand er simpelthen ryddet ud af den amerikanske Literatur. — Charles Stuart Welles hedte han.

Det er fast utroligt, hvor Amerika anstrænger sig for at være en egen Verden i Verden. Som det har Folk nok, mener det at have Aand nok, og i denne Gudstro hindrer det med Magt alle befrugtende Tilløb af Aandsliv udenifra at strømme ind; ikke i nogen Retning mener det at behøve moderne Impulser fra fremmede. Dette springer ikke straks i Øjnene, man sér det ikke paa Gennemrejse. Man erfarer det i den daglige Omgang, ved at overvære Retssamlinger og Gudstjenester, studere Teatrene og Literaturen, gøre Rejser i Øst og Vest, trænge ind i Selskabslivet, Skolerne og Familjerne, læse deres Blade og lytte til deres Samtaler paa Gaderne, sejle sammen med

---

*) Jeg viser bl. a til Januarheftet af *International Review*, 1879.

dem paa Floderne og arbejde sammen med dem paa Prærierne — først ved at blande sig sammen med dem paa den Maade faar man en nogenlunde fyldig Idé om, hvor altomfattende denne Amerikanernes Kineserfølelse virkelig er. Det er forbeholdt Amerika, hvor der er større Krydsning af kosmopolitiske Elementer end i noget andet Land i Verden, at planmæssig holde sig borte fra Udenverdenens moderne Kulturstrømninger. Dets Kultur er mærket af Alderen og af andre Folks Brug, det er en overført Kultur, indbragt i Landet med de første Kolonister, en Kultur, der har havt sin Tid i Europa og nu dør i Amerika, det er den gamle engelske Kultur. „Opfostret i den engelske Maade at tænke paa, som de fleste af os er“, siger en sjeldent selvfornægtende amerikansk Forfatter, „har vi endda ikke dannet vor Natur efter de ny Forhold, under hvilke vi lever. Vore Filosofer har endnu ikke lært os, hvad der er det bedste, ej heller har vore Poeter sunget for os, hvad der er det skønneste i det Liv, hvori vi lever. Og derfor læser vi endda den gamle engelske Visdom og anslaa endda de gammeldagse Strænge“ *).

---

*) *Encyclopædia Britannica*, Vol I, 720.

Ikke engang paa Omraader, hvor Amerikanerne selv véd, at Udlandet fører an, kan de bekvemme sig til at modtage ny Kulturtilløb udenifra. Det forbyder deres Ære dem. Nøjagtigt samme Tanke som den, der aabenbarer sig i Indvandringsforbudet, gør sig saaledes ogsaa gældende i de Forenede Staters Importtold paa Literatur og Kunst. Ifjor betalte Europa 625 Tusind Dollars for at faa Lov til at vise Amerikanerne moderne Kunst — $2\frac{1}{4}$ Million Kroner betalte det. Saaledes mødes Kunsten hinsides Havet — for ikke at tale om det end grummere Toldpres paa moderne Literatur. Paa samme Tid som Amerikas Skatkammer er overfyldt af Penge, som man faktisk ikke begriber, hvor man skal gøre af, er Indførsel af fremmed Kunst, moderne Kunst belagt med 35 pCt. Told. Dette sker i samme Øjeblik som Amerikas Kultur dør, sagte og sikkert, sagte og sikkert, af Alderdom. Hvor kunde da Walt Whitman gaa fri, naar han skrev en Bog, som indeholdt ét menneskeligt Ord om én menneskelig Forteelse! Hvor kunde saa Welles ustraffet skrive europæisk paavirkede Vers! Det er betegnende, at den amerikanske Toldlov dog har to Undtagelser i sine Bestemmelser angaaende Kunst. Den første — det er betegnende — er af patriotisk Art: de i Udlandet bosatte amerikanske

Kunstnere kan sende deres Arbejder hjem toldfrit; er det Malerier i Rammer, maa de imidlertid betale særskilt Told for Rammen; ti Rammen er saa nederdrægtig udenlandsk! Den anden Undtagelse — det er igen betegnende — gælder Antikviteter. Finansministeren (!) afgav i 1887 den Kendelse, som senere blev stadfæstet, at Malerier fra før 1700 kan indføres toldfrit — som Antikviteter. Dette karakteristiske Faktum viser Graden af Amerikanernes Udviklingsiver. Den Kultur, Amerika lukker op for, det er den Kultur, der er bleven Antikvitet, Kulturen fra før Anno 1700. Og som om ikke Yankeerne ogsaa kunde tage Skade paa deres Sjæl af den dristige Kunst fra de gamle!

Vi er vante til at sé i alle vore Blade under Overskriften „Amerikansk“ den ene Historie umuligre og eventyrligre end den anden om, hvad Amerikanerne kan hitte paa baade i Opfindelser og i Kunst. Og vi er blevne vante til at betragte disse Genistreger, om hvilke der berettes, som naturlige Udslag af Amerikanernes aandelige Aktivitet og store Intelligens. Nu har det sig imidlertid saaledes med disse Beretninger under Overskriften „Amerikansk“, at Størsteparten af dem er lavede i Europa, saaat amerikanske Aviser først faar dem derfra. Eventyret om, at rige

Damer i New York lader sætte smaa Diamanter ind i deres Tænder, forat gøre deres Smil saa meget mér straalende — dette Eventyr hørte saaledes New Yorkerbladene om for første Gang fra Belgien, hvor det stod i en Avis under Titlen „Amerikansk.“ Ja, jeg er overbevist om, at nogen og hver af de europæiske Avisskrivere husker, hvorledes de engang i deres vilde, fantasifulde Ungdom sad og laved amerikanske Vidunderhistorier i deres Blade. Det er saa bekvemt at henlægge en Skrøne til Amerika, dette fjærne Land, en Afegn af Verden. Og Amerikanerne selv blir ingenlunde fornærmede over disse Historier, de betragter dem med Rette som Avertissementer, som de faar ind gratis, og de synes godt om at faa avertere gratis. Amerikanerne er et meget averterende Folk. Selv den store Støj, de gør, det vilde Hastværk, hvormed de arbejder, er i videste Forstand Avertissementer; mindre averterende Folk udretter akkurat de samme Ting med langt ringere Larm og færre store Armbevægelser. Støjen er et Træk i Amerikanernes Karakter, den er Vingesuset af Reklamens Aand.

Det er en Fejltagelse at betragte alle de Forteelser, man hører om fra Amerika, som Frugter af Folkets store Udvikling. I aandelig Henséende er Amerika i Virkeligheden et meget

umoderne Land. Det har energiske Forretningsmennesker, fiffige Opfindere, dumdristige Spekulanter; men det har forlidet Aand, forliden Intelligens. Der kræves saavist ingen Doctorgrad for at blive stor Kvægopdrætter i Texas, og man behøver ikke at kunne læse et Bogstav forat operere i Hvede paa New Yorks Børs; det mest uintelligente Menneske i Verden kan lade en Agent gøre et Bud for sig. Amerikas virksomste Liv er Forretningslivet, den hæseblæsende Kamp om Fordelen, og Kampen om Fordelen er ikke ubetinget nogen moderne Forteelse, den er lige saa gammel som Verdenshistorien. Amerikanerne er et i sin dybeste Grund konservativt Folk, der paa flere Omraader holder et Standpunkt, som selv det lille forsinkede Norge har forladt før længe siden. Dette gælder ikke blot deres Literatur og Kunst, men ogsaa andre Strøg af deres Aandsliv. De er for selvhjulpne til at ville modtage Vejledning og for patriotiske til overhovedet at erkende, at deres Land ligger bagud i noget.

Amerikaneren Robert Buchanan skrev for tre Aar siden en Afhandling i *North American Review*, i hvilken han gav en Karakteristik af sine Landsmænd, som han blev udskældt for i et Aar, og som man endnu ikke har glemt ham. Det er fem Linjer, tegnet med tung Haand.

Hans Ord er saa meget betydningsfuldere som han selv er en gammel Mand, i religiøs Henséende tykt ortodoks, i literær den sidste store Beundrer af Longfellow. Selv denne Mand fandt Kulturstillingen i hans Land fortvivlet, og han voved sit gode Navn og Rygte paa at erklære det. Amerikanerne er, siger han, „en Nation, hos hvem den kunstneriske Sands er ganske død, en Nation, som praktisk sét ingen Literatur har; som stiller sig indifferent til alle Religioner; som er korupt fra Ende til anden, fra den højeste Spids af offentligt Liv ned i det dybeste Lag af Folket; som paa engang er ømtaalig overfor Kritik og blodlysten til at kriticere; som tilbeder Dollar'en og den materielle Styrke under alle dens Skikkelser; som foragter de konventionelle Former og er selv Slave under de laveste Moder; som har formeget Hastværk til selv at tænke en egen Tanke og derfor lever glat væk paa Stumperne af anden Haands Filosofi, der importeres fra Europa" *).

Jeg vil ikke paastaa, at disse Ord ere overdrevne, jeg tror tvertimod, at de ere temmelig sande. Der har udviklet sig et Liv i Amerika, som ene og alene gaar ud paa Madnytten, Er-

*) *North American Review*, 1875, I.

hvervelsen af materielle Goder, Formuen. Amerikanerne er saa optagne i deres Kamp for Fordelen, at al deres Evne sættes ind paa den, alle deres Interesser drejer sig om den. Deres Hjerner blir opvante til kun at tumle med Værdier og Talrækker, deres Tanker har ingen kærere Sysselsættelse end den, der bydes dem af de forskellige Finansoperationer, som paagaar. Det eneste Fag, deres *common*-Skoler underviser i daglig, er Regning; Tal og Statistik udgør Kærnen i alle deres Forhandlinger, Tal og Statistik driver endog ind i Præsternes Prækener. Der vises med Tal, hvad det har kostet at frelse den Sjæl, som bor i det Husnumer, og Menigheden opfordres til at dække Summen. Der vises med Tal, hvor stor Sandsynlighed der er for, at Robert Ingersoll blir evig fordømt, idet man tæller sammen Synderne i hans Foredrag og forøvrigt sammenholder ham med Thomas Paine, som enhver véd ikke blev salig. Amerikanernes Interesse for Tal yttrer sig i al deres Gøren og Laden. Endog naar de giver En en Gave, venter de at blive spurgt om, hvad den Gave har kostet dem; naar en Mand giver sin Forlovede en Pressent, nævner han lykkelig som en Gud Prisen paa den Pressent; af den højere eller lavere Pris afhænger Gavens større eller mindre Værdi. Jeg

var ubekendt med denne Skik under mit første Ophold i Amerika, og da jeg engang — meget uventet og meget ufortjent forresten — fik en Guldpen som Gave, blev det opfattet som om jeg slet ikke brød mig om den Guldpen, bare fordi jeg ikke spurgte Giveren, hvad den havde kostet ham. Der er virkelig ikke Ende paa de Ting, hvis Værdi Amerikaneren ansætter med Tal.

Men paa den anden Side er der i Amerika næsten ingen Begyndelse paa de Ting, som ikke kan værdsættes med Tal; der er saa godt som ingen ny Begyndelser i deres Aandsliv. Og hvor kan Yankeerne være et moderne Kulturfolk, naar de end ikke paa Omraader, hvor de selv véd, at fremmede Folk er foran dem, kan bekvemme sig til at modtage Vejledning? Det forbyder deres Begreber om Fædrelandskærlighed. Patriotismen paa Blikfløjter har gennemsyret deres Forestillinger allerede fra Barn af og gjort en berettiget national Selvfølelse til et uberettiget nationalt Overmod, som ingen og intet kan knække. I Amerika er det dog til syvende og sidst det materielle Opsving, Landet har taget, som repræsenterer Folkets Kulturstand, intet andet. Hverken dets Kunst, Literatur, Retspleje, Videnskab, Politik eller religiøse Kultus er af en saadan Fremskredenhed, at dets Modpres paa fremmede

Landes Kulturfrugter kan retfærdiggøres. Republiken har faaet et Aristokrati, som er det fødte Aristokrati i Kongedømmerne langt overlegen i Styrke, det er Pengenes Aristokrati. Eller nærmere udtrykt er det Formuens, den opsparede Kapitals Aristokrati. Ti med blot den smaaeste Sum paa Kistebunden føler Yankeen sig i samme Forstand Aristokrat, som den færskeste Friherre herhjemme føler sig adelig. Dette amerikanske Aristokrati, som alt Folket dyrker med ligefrem religiøs Inderlighed, har det „virkelige“ Aristokratis middelalderske Magt, uden at eje noget af dets Adel; det er grovt og brutalt saa og saa mange Hestekræfter økonomisk Uryggelighed. En Europæer gør sig ingensomhelst Idé om, hvor dette Aristokrati regerer i Amerika, ligesaalidt som han kan ane — selv om han kender Pengenes Herredømme hjemmefra — at Penge kunde opnaa den uhørte Almagt. Hvad vi læser om i amerikanske Aviser om Is-*trusts* og Kul-*rings* og Landopkøb og Jernbanemonopoler, det er Tingen blot i dens hurrastøjende Storhed, dens undtagelsesvise Vælde. Det er Orkaner, som lægger Landskaber øde, men i hvis Spor der atter gror Græs engang. Men i Amerikanernes Samtaler, i Tonen i deres Aviser, Aanden i deres Husliv, Mareridtet i deres Tanker, i alt er der

den samme stejle ustandselige Attraa: Formuen, Summen paa Kistebunden, det økonomiske Adelskab. Amerikanerne er et Forretningsfolk; mellem deres Hænder blir altsammen Forretninger; men de er et kun lidet aandeligt Folk, deres Kultur er sørgeligt tom. Lad dem være Herrer i mekaniske Opfindelser, — at opfinde Maskiner er naar alt kommer til alt et økonomisk Spørgsmaal, afhængigt af et Lands Rutteevne til Eskperimenter, — lad dem ogsaa have deres Industri — som forøvrigt er mindre national end noget andet Lands —, lad dem have deres Handel, deres vel udviklede Bankvæsen, deres beundringsværdige Kommunikation; lad P. T. Barnum være en enestaaende Cirkus og lad Chicago Svinemarked være det største Svinemarked i Verden — dét er ikke ubetinget de stærkeste Beviser paa, at Landet er et første Rangs Kulturland. Amerikanerne er ikke aandeligt optagne, ikke Spor af aandeligt grebne, og just netop derfor blir deres Forretningsliv saa storartet, saa svirende vildt; der sættes 60 Millioners samlede Menneskekræfter ind paa den materielle Omsætning. Hvad Under da, at der staar Damp af Amerikas Navn udover Verden!

Nu kunde man vilde indvende, at med den Sort Mennesker, Amerika har arbejdet, er det ikke at vente, at det kan være kommet videre;

det har optaget og forædlet de værste Elementer fra alle Lande og gjort dem til det, de er; det har dannet Mennnesker af Alverdens Slyngler — om ikke det er en første Rangs Kulturgærning? Jo, det er! Jeg vil jo forøvrigt rette det derhen, at Amerika først og fremst har gjort Amerikanere ud af Slynglerne, har indlemmet dem i en Stat og gjort dem til Borgere; Mennesker faar de blive ved Tid og Lejlighed. Men kom til Amerikanerne og snak paa den Maade, saa faar De et Svar! Byd dem den Tale, at det ikke er at vente, at Amerikas Kultur kan staa højere, end den gør, og har et intelligentere Præg, end den har, saa faar De et Svar, som De aldrig glemmer. De blir bedt om at komme, — bare komme! Jeg har efter fattig Lejlighed prøvet derpaa, jeg har prøvet at udtale min dybeste Anerkendelse af Amerikas Forædlingsvirksomhed; men jeg ophørte dermed, jeg maatte ophøre dermed; ti jeg plejed at lægge til, at det ikke var at vente, at Amerikas Kultur endnu stod paa Tidens Højde. Derved satte jeg Patriotismen i Raseri, og jeg taug, jeg vilde eje mit eget Hoved, jeg vilde leve. Jeg kunde nævne Tid og Sted paa Dakotas Prærie, hvor det kneb for min Skalp, fordi jeg undskyldte Amerikas umoderne Aandsstandpunkt. For en Yankee er Amerika Verden.

Han erkender absolut ingen Overlegenhed hos et fremmed Folk. At undskylde ham fordi han ikke er naaet højere i Intelligens, er derfor i hans Øjne at undskylde ham fordi han er naaet højest i Intelligens. Hvilket Folk, hvilken fremmed kan maale sig med ham? I Sommeren 1887 arbejded jeg paa et Sted langt ude i Vesten; vi var maaske alt i alt Halvhundrede Mand paa Stedet. Om Søndagene blev jeg sat til at skrive Breve for disse Folk, man tvang mig dertil, man syntes, jeg skrev saa bra. Men om jeg kunde Stenografi? Ikke det? Ja, da skulde jeg dog vide, at i Amerika var der Folk, som kunde skrive lige saa hurtigt som Folk talte, for det havde de selv sét. Saa var jeg slagen af Marken i Skrivning med! — Jeg har tidligere berørt, at Ukyndigheden om, hvad ogsaa andre Lande kunde have af mærkelige Ting — og Stenografer — slet ikke er tilstede bare blandt Præriens Folk; denne totale Mangel paa Oplysning om Udenverdenen findes i alle Stænder og paa alle Steder i dette Land med de berømte Mønsterskoler.

Det nytter ikke at ville undskylde Amerikanernes uudviklede Aandsliv, at tage Hensyn til den ubekvemme Materie, hvoraf de skulde skabe deres Kultur. De fordrer den ubetingede Anerkendelse som det moderneste Folk paa alle

Feldter, som Verdens kulturrigeste Nation. For ikke blot at mene dette, men ogsaa lade andre forstaa det, erklærer de den fremmede Indflydelse paa deres Aandsliv for overflødig og sætter det skarpeste Modpres paa denne Indflydelse, de belaster Udlandets Kulturfrugter med 35 pCt. Importtold.

LITERATUREN.

I. JOURNALISTIK.

Har den amerikanske Kunst og Literatur Raad til at leve under dette Toldtryk paa udenlandsk Kunst og Literatur? Kan den uden Skade undvære Udlandets kunstneriske Paavirkning?

Hvis Amerika var et gammelt Samfund, som havde sin store Historie og sin kunstneriske Fortid bag sig, var det et Land med Ahner at falde tilbage paa, saa vilde denne Restriktion være formelt begrundet, om ikke berettiget. Men man maa huske, at Amerika er et Nybyggersamfund, som staar i sin første Vorden, og som ikke paa et eneste Kunstomraade endnu har dannet sin egen Skole. Amerikanerne er Forretningsfolk, men ikke Kunstnere — Undtagelserne naturligvis forbeholdne. Kunst kræver de Betaling forat sé

paa, Kunst forstaar de ikke, Kunst er dem ligegyldig. Med Literaturen er Forholdet omtrent det samme. Som de i Kunst sér en Blanding af Farver, hvilket de ogsaa kan sé i Oljetryk, er det Amerikanerne ganske ligegyldigt om en Bog er Kunst eller ej, naar den kun handler om Kærlighed og Revolverskud. Literaturen er ingen Magt i Amerika, den er ikke noget Opdragelsesmiddel, men kun en mér eller mindre underholdende Morskab. Man læser ikke forat udvikles, men forat mores af Gadesproget i Viserne, pirres af Blodscenerne i Detektivhistorierne, røres til Taarer af Elskoven i Charlotte Braemes Romaner, lulles i Søvn om Aftenen af den store, søvnige Longfellow. Aviserne læser Amerikanerne forat holde sig à jour med Tildragelserne i Byen og forat følge med aarvaagne Øjne Udfaldet af det sidste Væddeløb i New York, eller erfare lidt om Jay Goulds nyeste Jernbanesvindel; de læser dem ikke for at høre et Ord om de sidste Bevægelser paa Literaturens og Kunstens Omraade, ikke heller paa Videnskabens, for det staar ikke i Aviserne. De amerikanske Blades hovedsageligste Indhold er Forretninger og Forbrydelser.

Avissælgeren i en amerikansk By er en nyttig, vejvisende Kulturmaaler. Studerer man som fremmed hans Raab en Uge, saa har man

Nøglen til det Liv, som leves i hans By. Han er den professjonelle Stemningsføler, det vejrvisende Barometer, han forstaar ved sine Raab at appellere netop til den herskende Interesse hos Folk; han averterer ikke en Bog, et Maleri, et Skuespil naar han véd, at Publikums Interesse er Jernbaneulykker og tredobbelte Mord. Da nu Bladene i Amerika først og fremst er Forretningsforetagender, og da de tjener mér paa tredobbelte Mord end paa Aand og Intelligens, saa blir deres Indhold derefter. Naar derfor Avissælgeren skriger med Ildebrand i Washington Avenue, Slagsmaal i 17de Gade, Snestorm i Montana og Voldtægt i Massachusetts, saa udraaber han Hovedindholdet af sin Avis. Saaledes er det de smaa Avissælgere, hvis Begreber igen er dannede af Publikums herskende Interesse, som er raadende Redaktører i den amerikanske Journalistik.

En underlig Journalistik, en larmende, skandalsyg, knytnævevild, revolverrygende Journalistik, underkøbte Ledere, betaltė Jernbanereklamer, Avertissementspoesi, Bysladder; en underlig Journalistik, Skandalerne fra Retssalen, Jammeren fra Trænsammenstødene, Hurraraabene fra de patriotiske Banketter, Damphammerslagene fra de store Fabriker, Guds Ord fra Bladets faste Præst — ti et Blad har en fast Præst —, Damepoesier om

Maaneskinnet i Tennessee og Elskoven i Boston, to Spalter Ægteskabsbrud, tre Spalter Banksvindel, fire Spalter Patentmedicin — en underlig Journalistik, Skraalet fra hele den Hær af krudtsværtede Pirater, som skriver den.

Den over hele Amerika bekendte Brooklyn-Præst de Witt Talmage har nylig i et Foredrag om Søndagsbladene udtalt følgende om den amerikanske Presse overhovedet: „Den er kommet til Ro. Og Reformatorer saavel i som udenfor Journalistiken skulde fordoble deres Bestræbelser for at gøre den bedre og bedre, hæve dens Moralitet og gøre den til et Redskab til Udøvelsen af meget godt. Vore Aviser har mér end holdt Skridt med Verden. Sammenligner man et af vore almindelige nuværende Dagblade med et saadant for 35 Aar siden, maa man forbauses over det store Fremskridt i Retning af den bedre og bedre Literatur, det indeholder. De Folk, som staar i Pressens Tjeneste idag, er bedre Mennesker end Journalisterne for 35 Aar siden. Deres Produktion er sundere, og Aanden i de verdslige Aviser er bleven alt mér og mér religiøs og moralsk. Moralen i Aviserne er lige saa god som Moralen paa Prækestolerne. Ja, Pressen er kommet til Ro.“

Men da Præsten Talmage ikke er bekendt for at spøge, og da der ikke findes Ironi i den Mands Sjæl, syntes endog Yankeerne, at han her skrød over Ting, han ikke kendte til, og nogle Journalister tog sine hedengangne Forgængere i Forsvar. Redaktionen af *America* imødegik saaledes Pastoren i en indigneret Artikel paa 5 Linjer, hvori den tog Afstand fra Talmages gode Tro til den nuværende amerikanske Presses Moralitet. Artiklen lyder i sin Helhed som følger: „Hvis man sammenligner et af vore Søndagsblade fra idag med en almindelig Hverdagsavis for 35 Aar siden, saa vil man finde, at denne var moralsk i sin Tone og patriotisk i sit Indhold, mens hin er et Miskmask af Gemenheder, Sensation og Skandaler, blot fremsat med et Anstrøg af Alvor. Søndagsbladenes Moral staar maaske nok paa Højde med Prækenernes, men dette er en meget bedrøvelig Tilstaaelse fra en Præsts Mund at være."

Den amerikanske Journalistik lider forøvrigt ikke af at indeholde „bedre Literatur", end den mageligt kan taale. Det er en Journalistik, som literært sét kun kan sammenlignes med de smaa københavnske Nyhedsblade; den er en Boulevardvare, hvis Indhold og Aand helt igennem er bestemt af Amerikas egen materialistiske Livsluft.

Om Modjèwska har optraadt paa Byens *Grand*, om Menter har spillet i Operaen, om Linde har holdt en Oplæsning, saa er dette i Amerika ganske ude af alles Interesse Dagen efter at det er skét, og nævner Morgenaviserne disse Ting, saa er det væsentligt forat give en Beskrivelse af Kunstnerindernes Dragter og Haarfrisur, angive Antallet af Ringe paa deres Hænder, Antallet af Fremkaldelser, anslaa i en rund Sum Prisen paa deres Smykker; søg ikke efter en Fremstilling af deres Kunst, en Gengivelse af deres Spil, en udarbejdet Kritik, et Ord af Aand, det findes ikke i Aviserne. Hvem skulde denne Kritik skrives for? Og hvem skulde skrive den? Journalisterne er uddannede af Avissælgerne, der igen er opdragne af den aviskøbende Mængde, og den aviskøbende Mængde er Folk, som ikke interesserer sig for Kunst. Det er Forretningsmænd, som nyder deres Avis i Sporvognen, naar de om Morgenen kører paa Arbejde, eller det er Forretningsmænds Hustruer og Døttre, som selv overvar Forestillingen og derfor saa Modjèwskas Haarfrisur med egne Øjne. Nej, byd dem den blodige Lemlæstelse af et Lig, som er fundet i et Portrum, byd dem den vilde Hasard paa Børsen, den store Strike, det sidste Ægteskabsdrama, det forstaar deres Hjerner, det taler til deres Sind

og det gør endelig Indtryk paa deres ganske hærdede Nerver.

Midt i dette Bulder af Forretninger, Forbrydelser og Ulykker leveres der i hver amerikansk Avis en Spalte eller to med Nyt fra det indre Husliv i Byen, Redaktionens intime Meddelelser, opsnuset paa anden og tredje Haand, Damernes Morgenlekture, Lediggængernes Videnskabskilde, den saakaldte *Locals*. I disse Spalter finder man om Giftermaal, Fødsler og Dødsfald, og som europæiske Aviser beretter om, hvilke fyrstelige Personer besøger denne eller hin fyrstelige Familje af politiske Hensyn, bekendtgør de amerikanske Aviser i deres *Locals*, naar en æret Familje i Byen faar Besøg af et æret Medmenneske fra en anden By. Det kan være en Skipperkone fra Indsjøerne, som er kommet for at hilse paa sin Søn, der er Hjulmager, eller det kan være en Kvæghyrde fra Prærien, som gæster sine Forældre — alle er med, alle er lige notable. Derimod er imidlertid intet at indvende, det er Skik og Brug i Landet, og de ti Tusind Abonnenter finder sig i, at der gøres Journalistik paa en Skipperkone. *Locals* er det stilleste Sted i en amerikansk Avis, er saavidt muligt renset for Patentmedicin og Kriminalhistorier, og er især en kær Lekture for *Society*-Damerne. Men ogsaa ind i disse Spalter

bryder Støjen nu og da, der smugles Avertissementer ind i *Locals*, Reklamer for den Sort Haarolje og den Sort Korsetter, Vers om Toiletartikler og Vers om en ny Forsyning af Oksekød paa Basaren. Umiddelbart efter en Historie om et glimrende Bryllup eller en svineheldig Fødsel, kan der følge en Notis med Overskriften „Døden“. Man føler et stærkt Ryk, man føler et aldeles uudholdeligt Ryk — atter er altsaa en yderst kær Medyankee gangen bort! Det kan gærne være en Murer Fowler for den Skyld, eller en Niece af en Urmager Brown, som bor i Adams Gade Numer 16 eller kanske 17. Aa, der er ikke Ord stærke nok til at udtrykke hvem Døden kan rykke bort! Imidlertid stiver man sig op og læser videre paa Notissen, man aander lettere efterhvert, man bevarer virkelig Koncepterne; Mureren er det dog ikke, Gudskelov, og sér man nøje til, er det kanskesig ikke Niecen heller. Man faar ikke klage, om det blot er en Smule Symaskinagent fra Seaside Avenue, eller endog en Fætter af en Mrs. Kingsley, hvis Mand er henimod 40 Aar. Og man læser videre. Man er kommet halvvejs ned i Stykket, man beroliger sig, man er virkelig ikke saa langt fra at tænke sig en Mand ved Navn Conway, som maaske kunde bo i Lincolnstrædet lige saa snart som et

andet Sted. Man læser med Liv og Lyst, det blir i Sandhed interessant, man kunde forsværge at ville læse om andet end Dødsfald fra den Stund af. Det ender naturligvis med, at hele Notissen kun gælder en almindelig Snedker, som maaske ikke er saa langt fra at hedde Grimshaw eller Smith endda. Kanske var han ovenikøbet død af Slagtilfælde, en Dødsmaade, som svared yderst nøjagtigt til det Liv, den Mand kanske havde ført. Og man læser afsted, man er meget spændt, man mister ikke et Ord, man læser med Lidenskab, tilsidst med rent Raseri. Snedkeren er bjerget endnu; man har fire Linjer tilbage, man staar ved sidste Punktum, og ikke et Ord om Slagtilfældet! Det skulde nu vel aldrig være en Mr. Downing, maaske James Williams Downing, som f. E. kunde være Barber i Nærheden af en af Baptistkirkerne? Man forhærder sit Hjærte, i højeste Ophidselse bestemmer man sig næsten for en saadan Barber; en maa det dog være, og hvorfor ikke lige saa godt en Barber, som en Dame, der holder Østershus paa Franklin Avenue? Havde man maaske nogen særlig Grund til at fritage Alverdens Barberer for deres Skæbne? — Da læser man endelig følgende, med vidaabne Øjne, med tilbageholdt Aandedræt og hver Nerve dirrende af Bevægelse: „Forat undgaa Døden, maa man

besøge det eneste Sted i Byen, hvor man kan faa de bekendte Balls Handsker, i hvilke man aldrig blir forkølet, nemlig hos Donaldson.“ — Aa, du evige, evige Fredsens! Den arme Læser har nydt en halv Spalte Avertissement!

I *Locals* er Avertissementerne sikkre paa at blive læste, i disse Spalter undgaar de ikke det nysgærrige Øje; derfor er *Locals* et kostbart Reklamefeldt, et Petitord kan koste en Dollar; ved særskilte Lejligheder, saasom under Højtiderne, kan et Petitord i de store Byers *Locals* endog koste fem Dollars. Nu kan Redaktøren skrive følgende i sin *Locals*: „Vor Hustru nedkom inat med en Søn.“ Godt og vel, det er interessant, det er mærkeligt, sublimt! Men længer nede, i et nyt Stykke, takker han en æret Farmer, fordi denne har været inde i Byen og foræret Redaktøren saa eller saa mange Poteter. Dét er bare Forretning, bare Reklame. For disse Poteter maa Redaktøren give Farmeren en offentlig Tak, en liden Redaktionsnotis, og netop i *Locals*, hvor den er aldeles sikker paa at blive læst; han maa opgive hvilken Sort Poteter, det var, og berette hvordan han synes om dem. Han har fundet disse Poteter saa fortræffelige, at han er vis paa, det var deres Skyld, at hans Kone blev saa

lykkelig og vel forløst, ja, han er meget tilbøjelig til at mene, at havde ikke hans Kone allerede igaar spist to af disse hartad enestaaende Poteter, saa var ikke Barnet bleven en Gut! — Hensigten er naaet, rigtignok paa Bekostning af at trække frem og svine til det intimeste i Familjen: Redaktøren har gratis Poteter i saa eller saa lang Tid, og Farmeren har faaet sine Produkter averterede paa en saadan Maade, at det aldrig glemmes. Farmeren tænker nemlig som saa, at naar en ugift Husmoder senerehen mangler Poteter i sin Kælder, vil hun klappe sin Mand paa Kinden og sige: Den Sort Poteter, om jeg maa bede! Du véd nok, dem, som der bliver Gutter af! Selv om hun siger det for Spøg, ræsonnerer Farmeren, viser det sig alligevel, at hans Avertissement i *Locals* — det dyre Avertissement — ikke er glemt.

Saa lidet intelligent, saa grov og haardfør, som den amerikanske Journalistik fremtræder, er den dog det nøjagtigste Udtryk for Landets Samfundsliv, for Folkets Interesser og Forestillinger, hvilket er langt mér, end man kan sige om Amerikas øvrige Literatur, Skønliteraturen. Jornalisterne arbejder dog i det foreliggende Liv, tolker Yankeens Tanker og Følelser, skildrer den stormusklede Materialisme uden Udsmykning, yder Bidrag til

sit Fædrelands Kulturhistorie hver Dag; den amerikanske Digter derimod pusler endnu stadig væk med forgangne Aarhundreders tilbagelagte Aands- og Sindsretninger, kvæder om en stormægtig Kærlighed, som smager af Englændernes Bedstefader, og laver Helte — Menneskehelte — af enhver patriotisk Yankee, som blot har en Dollar paa Kistebunden og en Sagmølle ved Mississippi.

I de amerikanske Aviser føres heller ikke det komiske Kævl med Politik, som Europas Presse er saa fuld af. Kun hvert fjerde Aar strider Amerikanerne i to—tre Uger om Frihandel og Toldbiller, man kæmper til Blod flyder, man sejrer eller taber, man vælger en Præsident — hvorpaa altsammen lægges hen til næste Valgaar. Man diskuterer ikke „Politik“ i fire hele Aar igennem. Den amerikanske Journalist er fritagen for som voksent Menneske at sidde og slaas i fuld Begejstring om Paragrafer i en gammel Lov og Kommaer i en ny, at lave lange „Ledere“ om Mindste-Bismarcks Uopdragenhed i Vatikanet, og at udfundere lærde Kommentarer til Trontaler og allernaadigste Narrestreger. Han kender den Sort Politik kun af Navn, han véd ikke, hvad Venstre og Højre er, udenfor Valgtiden véd han ikke engang hvad Opposition er. Hans Blad er en farveløs Lekture, en Sammenhobning af Tildragelser

fra Amerikas Østen og Vesten, smaa Afhandlinger om Alting, Øjebliksprodukter. Jeg har de sidstankomne amerikanske Dagblade ved Haanden, jeg vælger ikke, jeg tager et Numer i Flæng, det indeholder følgende: Arresteret Rømling — Ildebranden igaar Aftes — Lynchjustits — Indvandringens Følger — Det kanadiske Fiskerispørgsmaal — Stort Slagsmaal — Skatkammerets Beholdning — Børsen — Nordvestens Mening — — Sydens Mening — Sidste Nyt — Besøgt af Tyve — Fra Højesteret — Slaaet tildøde — Det eneste Middel (om en Patentmedicin) — Stjaalne Blyrør — Berøvet 1000 Dollars — Nævekæmperne Killen og McCaffrey i *Comique* — Hvidt Slaveri i Texas — Kapgangen igaar — Sport — Var det et Knivstik — Minnesota — Dakota — Michigan — Andre Steder fra — Pludselig Død — Civiltjenesten — Rejsende Folk — En Begravelse i Winona — Jernbaneforhold — Jernbanefolks Forhold — Fra Underretten — Bestjaalet for 8 Tusind — G. A. R. (*Grand Army of the Republic*) — Senator Quays Sagsanlæg — Kvindehandel i Central Afrika — Hveden falder — En Rivals sorte Daad — New York Marked — Chicago Marked — En Neger gaaet baglænds ind i Evigheden — Hvorfor hun var en Heltinde — Forsvunden Bankbetjent — Præsternes Overenskomst

— Jernbane af Sporet — Opdaget Plante (Patentmedicin) — Sheriff Eagles Mening — Sheriff Cobdens Mening — *Locals* — Forladt sin Mand — To Fyrbødere dræbte — Indianerne i Peru — Legislaturen — Overrasket af Hustruen — General Grant som Jæger — Sporvognsforhold — Snestormene — En 63 Aar gammel Fader i Utugt med sin 7 Aars gamle Datter — Kvindernes Association — Sé til Himlens Fugle (Avertissement) — En Fallit — Telegrammer — Om at klæde sig smukt — Myrdet Farmer — Powderly i Bedring — Pastor Fitzgeralds Præken — Arresterede Polaker — *Go on* (om at rydde Landet for Kinesere) — Striken — Gladstone om amerikanske Opfindelser — Den ny Kirke indviet — En Vindusrude knust — Kørt løbsk — Tre Politibetjente paa Vagt — 11 Spalter Avertissement.*)

Ikke ét Ord om Politik; ikke ét Ord! Men hvert Stykke — saa uinteligente og uinteressante de alle er — aabenbarer, hvad Yankeernes Hjerner sysler med, hvad de bærer paa Læben, hvad de gider læse. Amerikas Aviser svarer nøje til Amerikanernes Aandsliv; deres Indhold er ikke saa bly og idyllisk som Skønliteraturens, men de ejer Hundredfold mér Virkelighed og Sandhed.

---

*) *Globe*, 9de Januar 1889.

De amerikanske Aviser er urolige og støjende som Livet selv; de er raa og sande.

I én Henseende er den amerikanske Presse foran alle andre Landes, nemlig i at opspore og lynsnart offentliggøre Nyheder. Den anvender uhyre Summer for at skaffe sig Efterretninger allevegne fra, den lader sig tiltelegrafere hver ubetydelig Hændelse og sender Ekstrablade ud ved hver mindste Anledning. *New York Herald* er i denne Retning uden Mage. *Herald*'s Stab af faste Medarbejdere er — foruden Korrespondenterne i alle Land, foruden Sætterne, Maskinfolkene, Korrekturlæserne o. s. v. — 65 Mand. Af disse er 17 Redaktører eller Chefer, der bestyrer hver sin specielle Branche; de øvrige er Reporters, der farer om paa alle New Yorks Gader og Stræder og samler Nyheder. Saasnart en Nyhed kommer en saadan Reporter for Øre, løber han ind paa den første Telefonstation i Gaden, raaber: *Herald!* og rapporterer. Foruden disse Reporters har *Herald* sin egen Kutter, der krydser omkring paa New Yorks Indløb og fanger alle Nyheder, som kan naa Kæmpestaden ad Sjøvejen. Som bekendt havde *Herald*'s Korrespondent indfundet sig ved Niagara og lagt Beslag paa Telegraflinjen, da Prinsen af Wales rejste i Amerika og havde besluttet sig til at besøge Vandfaldene. Nu

udeblev Prinsen længer end bestemt, men forat holde sin Stilling gav Korrespondenten Ordre til at telegrafere 1ste Mosebog. Da denne var afsendt, og Prinsen endnu ikke var kommet, toges der fat paa Mose 2den Bog. Men da kom endelig Prinsen, og Korrespondenten blev den første til at sende denne Nyhed ud i Verden; Manøvren kosted blot nogle Tusind Dollars. Ogsaa tidligere har *New York Herald* forstaaet at komme alle andre Blade i Forkøbet med sine Nyheder, saaledes under Krigen i Abbyssinien, da endog London *Times* maatte tage flere af sine Krigsefterretninger fra sin amerikanske Kollega, ovenikøbet i et fuldstændigt engelsk Anliggende.

Det er ikke blot *New York Herald*, som saaledes anstrænger sig for at overraske sine Læsere med Nyheder fra Alverden; det meste af Amerikas Presse staar i mér eller mindre livlig Forbindelse med Indlandsbyerne og Udlandet. Det er al Anerkendelse værd, at de amerikanske Aviser saaledes Aar efter Aar prøver at bibringe Yankeerne lidt Kundskab om den Verden, som dog ligger udenfor Amerika, og om hvilken deres Skoler næsten ingen Oplysning giver. De Nyheder, Amerikas Blade bringer om andre Lande, indskrænker sig vistnok i Regelen kun til kortere

eller længere Telegramnotisser; men de er ikkedestomindre Bud fra en anden Halvkugle, smaa, spredte Kendsgærninger, der samlede sammen Dag efter Dag i en Aarrække danner en langt fyldigere Verdenshistorie, end nogen af Landets Friskoler har den. Men ogsaa i disse Telegrammers Indhold har dén amerikanske Aand været bestemmende; Bladene er nødte til at tage Hensyn til deres Abonnenters Interesser og Smag. Mens de tier om alle Kunst- og Literaturnyheder, er der f. E. paa det finansielle Omraade ikke en Ting saa liden, at den ikke er værd et Telegram. Hofballer, Trontaler, Kejseres Rejser, Aabninger af Jernbaner, Væddeløb i England, Dueller i Frankrige, Attentater i Rusland er ogsaa for de amerikanske Aviser et kært Telegramstof; men de forholder sig ganske tause om det berømmeligste Drama eller den største nyfundne kunstneriske Stjærne. Derimod giver de straks Besked om den ringeste Begivenhed i Udlandet, som blot gir Indtryk af at strejfe Handel og Omsætning — om en rejsende mister sin Tegnebog paa et tysk Hotel, eller en Mand spekulerer i en Pot Olje paa Børsen i Sarepta.

Trods dens dybe Mangler, er den amerikanske Journalistik alligevel den ejendommeligste og kraftigste Aandsyttring i det amerikanske Folk; ved

sin Dristighed, sin realistiske Voldsomhed, er den, literært sét, tillige den moderneste.

II. DIGTNING OG FORFATTERE.

Amerikas Literatur er trøstesløs uvirkelig og talentfattig. Den har Kærlighed og Revolverskud, men den har ikke Livets eget drivende Liv, den er uden Livets røde Fylde, den mangler Sindsbevægelse. Jeg undtager selvfølgelig de Par Forfattere, hvis Bøger et moderne Menneske kan holde ud at læse, jeg undtager Mark Twain, denne blege Pessimist, som ved sit virkelig storslagne Vid og Humor er uden Forgænger og uden Efterfølger i Amerika; jeg undtager lidt af Poe, lidt af Hawthorne, lidt af Harte. Men i det hele og store er ikke den amerikanske Literatur det Udtryk for amerikansk Liv, som Aviserne er det. Den gør ikke Indtryk, den er for lidet jordisk, den prater for meget og føler for lidt; den har formeget Digteri og for lidet Realitet; den skildrer ikke, den besynger, taler med himmelvendte Øjne, pusler med Dyd og Bostonmoral, præker, formaner, sætter Maroccobind om en ubrødelig

Troskab og et indiansk Heltepar. Det er en Digtning, som har gaaet lydløst gennem mit Hoved, som aldrig har slaaet an en Sindslyd hos mig og aldrig har faaet mig til at lytte. Man har altid med en Yankeebog i Haanden Følelsen af, at kom der en Orkan, et moderne Pust ind i denne poetiske Ynkelighed, saa vilde det hjælpe. Men Orkaner er der Told paa, og Orkaner spiller ikke den nationale Blikfløjte. Den amerikanske Literatur er absolut upaavirket og upaavirkelig, den ligger tre hele Udviklingsfaser bagenfor Europas Literatur; Dickens og Scott har engang i Tiden bestemt Arten af dens Roman, Milton og Longfellow Arten af dens Vers, og dér staar den. Nogen Indflydelse af vor Tids Literatur er ikke til at spore i den amerikanske. Der banker ingen Udviklingsattraa i disse Poeter; de har lært sine Ting engang, og de kan sine Ting. Hvad kommer det dem ved, om der er Mænd ude i de store Kulturlande, som har fundet paa at skrive om Livet, om der er andre, som har begyndt at skildre de sjælelige Mimosebevægelser? Det angaar dem slet ikke, de er Amerikanere, de er Patrioter, de er Sangere, Drømmere. Nu er det i Amerika saa godt som Skam at kunne et fremmed Sprog; taler to Emigranter sammen i deres Modersmaal i Overværelse af en Yankee, saa vil de blive udlét; lærer en

Amerikaner et fremmed Sprog, saa er det fortrinsvis et af de døde. Saaledes er Amerikanerne afskaarne fra at læse moderne Literatur i Originalsprogene. Men end ikke ved Oversættelser søger de at skaffe sig Kendskab til, hvad moderne Digtning er for noget. Oversætter de en Bog af Zola paa Spekulation, saa foretager de den raaeste Lemlæstelse af Bogen, „sigter“ den, som de kalder det i Forordet; den blir ikke til at kende igen, selv Personernes Navne er forandrede. Jesus Kristus i *La Terre* hedder saaledes Mahomed i den amerikanske Oversættelse; de fire Mord i Bogen har Oversætteren sparet; ti disse nærmed sig hans egen Literaturs Revolverlarm; men alle Eder, det uægte Barn, Forførelserne er helt udeladte. Oversættelser af f. E. Zolas Bøger findes heller ikke i Bogladerne, ikke engang i „sigtet“ Stand; de hører hjemme i Cigarbutikerne — som „Herreartiklerne“ her. De amerikanske Boglader handler med anstændige Varer; bed ikke om Bøger med Livets Billeder i, forlang ikke engang de yderst moderate og kedelige Whitmans Bøger — der blir hvisket tilbage, hvis der er Damer tilstede, at Whitmans Bøger findes forhaaabentlig ikke i Byen.

Hvad har da disse Boglader? Tag en By som Minneapolis, en By af Størrelse som København,

et Centrum for Vestens Handelsliv, Minneapolis med sine Teatre, Skoler, „Kunstgallerier“, Universitet, international Udstilling og fem Musikakademier — der er én Boghandel, en eneste én.*) Hvad averterer denne Boghandel, hvad findes i dens Vinduer og Reoler? Dekorerede Gratulationskort, Verssamlinger i Guldsnit, Detektivhistorier, et Par Nodeblade af *Yankee doodle* og *Home, sweet home*, salig Longfellow og alle Slags Variationer af de mest fremskredne Blækhus. Saa har den hele den Syndflod af amerikansk „Skønliteratur“, som et stort Folk med skriblelystne Kvinder kan have. Nu er Boghandelen ogsaa en patriotisk Boghandel, den har de Forenede Staters Krigshistorie og Litografier af Washington, den har „Onkel Toms Hytte“ og General Grants Memoirer. Saa har den al Amerikas Magasinliteratur.

Nu vil jeg heller læse en Postil alligevel, end jeg vil læse Grants Memoirer. Grant var en Mand, som ikke engang kunde skrive fejlfrit sit eget Sprog; man gæmmer som stilistiske Kuriositeter flere af Generalens Breve. Jeg vil ogsaa heller læse Adressekalenderen fra Perme til Perme,

---

*) Af skandinaviske er der to, hvilke sælger Skrivpapir og Postiler.

end jeg vil læse disse amerikanske Detektivhistorier. De er værre end „Viserne“, værre end „Himmelbrevene“, værre end alt, jeg nogensinde har sét paa Tryk. Naar man ikke har undersøgt dem, gør man sig ingen Idé om, hvad Detektivhistorierne kan byde Folk. Imidlertid er ogsaa disse Literaturprodukter lige saa patriotiske som nogen Fædrelandssang; hyppigst hænder det, at det er en ung Yankeegut paa 16—17 Aar fra Detektivafdelingen i New York, som har opdaget og skudt ned en hel Bande af udenlandske Schakrerjøder.

Med den amerikanske Magasinliteratur har det sig saa, at den er en Literatur med fortræffeligt udførte Illustrationer. For Folk, som er glade i Billeder, er omtrent hvilketsomhelst af de store amerikanske Magasiner en Fornøjelse at gennemblade. Det er i deres Udstyr, i deres fint udførte Illustrationer, de har deres store Fortjeneste, af Indholdet forøvrigt hænder det sjeldnere, at de har noget af Interesse for andre end Amerikanere, ægte Amerikanere. Man kan vanskelig aabne noget af disse Tidsskrifter uden at støde paa et Brev fra Grant, en Autografi af Lincoln, et Træk af Washingtons Liv, en højvigtig Formening af General Logan — en Mand, om hvem man véd, at han er død, det er det eneste, man véd om

ham — et Vers om Maanen, en Historie om Kærlighed. For nu at læse en Hundrede Gange tidligere optrykt Autografi af Lincoln, eller forat læse igen et af Franklins vise Svar til en engelsk Lord, som vi i Norge har læst i Jensens Læsebog, da vi var smaa, eller forat læse et Brev fra Garfield til en Søsterdatter af en Farmer i Illinois — forat gide at læse dette, maa man have sine Evner akkurat i samme Sving, som Amerikanerne, være lige saa aandeligt uoptagne, som de.

Minneapolis — Byen af Københavns Størrelse — har ogsaa et Atenæum med et Bibliotek, der er 15 Tusind Bind stort og koster 26 Tusind Dollars. I dette Atenæum træffer man igen den samme Literatur, som i Bogladen, samme Krigshistorie, samme Magasiner, samme Grant, samme Vers. Den eneste Literatur, Bogladen har og Atenæum ikke har, er Blækhus; ellers er det komplet. I dette Atenæum kan der sidde Folk Dagen lang, Dagen lang og læse Vers. Nej, det er ikke til at fatte og begribe for en fremmed, hvad Fornøjelse de Folk kan have af at sidde der og læse de Vers. Det har vistnok sin Grund i deres Forkærlighed for Lyrik overhovedet; ti det kan jo ikke være denne Lyriks Kvalitet, som drager dem til Atenæum. Amerikanerne er et overmaade verselskende Folk. For ikke at tale

om alle de Damer, som regelmæssig forsyner Aviserne med deres ofte meget mærkelige Poesier, griber Raseriet for Vers endog den besindigste Apoteker, saaat han citerer Vers i en Debat om Medicintran — jeg har sét det paa Tryk —, ja, selv Henry George begynder sit store statsøkonomiske Værk med nogle Vers! Længer kan man ikke godt komme, udenfor dette maa jo Rummet være. Minneapolis's Atenæum har Vers for Byens Tid og Evighed, og stadig væk gøres der ny Indkøb. Hvad købes der ellers? Hvad har Atenæum af moderne Literatur? Alle de Bøger, som Amerikas Digtere og Digterinder har lavet, alle Dickens's og Scotts Romaner, gamle Dumas, Eugène Sue, Jules Verne, Marryat og Silvio Pellico. Der er ikke en Bog af Zola, ingen af Bourget, ingen af Goncourt'erne, ingen af de russiske Forfattere, ingen af de skandinaviske*), overhovedet ikke en Bog af de Mænd, som leder Literaturen idag. Der er 100 svære Bind af gamle Kongresdebatter, der er 83 Bind af gamle Aargange Almanaker, der er 670 Bind dobbelt saa tykke som Bibelen i Luthers Oversættelse med Patentrapporter! Jo, kom man ned i Minne-

---

*) med Undtagelse af nogle af Andersens Eventyr og to af Lies tidligste Bøger.

apolis's Atenæum, og man vilde læse noget, og man bad om en Patentrapport, saa vilde man faa det! Men spurgte man Bibliotekaren om Hartmann, Comte, Schopenhauer, saa gjorde Bibliotekaren udtrykkelig opmærksom paa, at af Filosofer havde han Emerson.

Hvor meget man kan have at udsætte paa den amerikanske Journalistik — den er Livets Poesi i Forhold til Skønliteraturen i Landet; den er Lydrøret for al Amerikas Larm; daglig støder den En i Øret den Livets Historie om Folk, som arbejder og Folk, som lider, Folk, som falder og Folk, som dør; den er et Udtryk for Aanden i den hele Verdensdel. Hos Poeterne maa man ikke søge efter Livets skiftende Flerartethed, de synger om Maanen og skyder Schakrerjøder. Af den amerikanske Digtning er mér end Halvdelen Vers. Hvorfor ikke? Man bør erkende ethvert Produkt af enhver Sindstilstand i enhver Form, naar der blot er Talent i det. Men lidt Indhold i Versene nu og da, lidt Kunst i Versene ved Tid og Lejlighed, lidt pustende Menneskeliv i dem i ét af Hundrede Tilfælder! Man spiller ikke Lyren i Amerika, — det var engang maaske, — man tramper den, og de Par, som spiller, spiller daarligt, og saa har de saa daarlige Lyrer. — Men vi har dog Oversættelser af bra Ting fra

Amerika, bra Vers, bra indiansk Poesi? Jeg har været hos Indianere, har opholdt mig to Gange i længere Tid i deres *Wigwams*, — jeg fandt ikke flér Helteegenskaber hos Mændene og mér Skønhed hos Kvinderne end til en liden Artikel i et Blad — og knapt nok det. Den store indianske Poesi er en altfor najv Løgn, den er Prat, Digteri. Forøvrigt, hvis Talen er om Oversættelser, saa oversætter vi stundom fra Landene mér, end fra Literaturerne; dermed mener jeg, at en skrivekyndig Digter i et stort Land har langt lettere forat blive oversat, end en noksaa fremragende Digter i et lidet. Der findes i alle Literaturer saadanne oversatte Landrepræsentanter. Vi oversætter saaledes B. Peres Galdós fordi han er Spanier, og vi oversætter Hoa Tsien Ki fordi han er Kineser.*) Men det hænder ofte, at vi ikke oversætter Zola, trods han er Franskmand.

Men Amerika har dog „Onkel Toms Hytte"? Det er virkelig saa, at denne Bog har gjort en Gærning paa Jorden. Som literært Produkt, som Roman, er den næppe engang værd de dyre Permer, den faar i Amerika; men som Stridsskrift, Præken,

---

*) At vi ogsaa oversætter Tcheng Ki Tong har sin Aarsag i, at denne Forfatter er Kulturskildrer — til Forskel fra hin, som ikke er Digter.

Indlæg i Dagens Røre, vakte den en Opmærksomhed, som den fortjente. Og netop denne Bog, som trods dens literære Værdiløshed dog er et Greb ned i Livets Virkelighed, burde være de amerikanske Poeter en Advarsel mod deres Maane og deres uvirkelige Skildringer af det Liv, Mennesker lever. Men det er den ikke. Tvertimod er man stærkt paa Vej til at gøre selveste „Onkel Toms Hytte" til en Maanelegende. Forfatterinden har slaaet paa for flere Aar tilbage — altsaa ikke først efterat hun blev syg —, at Æren af „Onkel Toms Hytte" ikke er hendes; det var en yderst negerkyndig Gudsengel, som havde forfattet Bogen; hun selv havde bare skrevet den ned. Hvis nu ikke ogsaa Engelen fralægger sig Forfatterskabet! — Ære være „Onkel Toms Hytte"! Men den jamrer mig Ørene lidt for fulde af bostonsk Moral og missouriansk Umenneskelighed. Og skal en Nation pege paa den Bog, som den typiske Frugt af sin Digtedrægtighed, saa sér det misligt ud i den Nation, den har for lidet Sjæl i Bevægelse.

Den amerikanske Literatur er selvfølgelig ogsaa en overmaade sædelig Literatur. Højhalset som norske Marie. Den staar i Bostonklericiets Skruestik; Boston er nemlig Sædet for Amerikas aandelige Tone, og Literaturens Klang blir stemt fra den By. Selv hos de største amerikanske

Forfattere, ingen undtagen, findes ikke en eneste ærlig Ed. En Bog med en Ed vilde straks gaa til Cigarbutiken. I enhver Yankeeroman er der en blæksort Skurk; naar nu denne Skurk faar i Opdrag at bande, udtrykker han Ordet Helvede med en H og et Streg, Ordet fordømt med en d (*damned*) og et Streg. Jeg paastaar ikke just, at Eder er nogen Hovedbetingelse for en bra Roman, men det forekommer mig lidt unaturligt for en blæksort Skurk at gaa omkring og snakke med Streger. — Den amerikanske Literatur kender heller ikke til Køn. Det være langt fra. Den kender meget mér til den yderste Dag og Spektralanalyse, end til Køn. Hænder det, at den gamle Adam viser sig i en Romanperson, saa er det med en pen, slikvoren Sandselighed i et Blik, i et Kys, aldrig med Vælde, aldrig med nogen Ungdommens forlangende Lidenskab; Bostonklemmen staar ham om Struben. Mens Aviserne i Amerika strømmer over af Kriminalhistorier og Voldtægtsscener hver eneste Dag, er det i Skønliteraturen næsten forbudt at fremstille nøgne Stolben.

Nu siger det sig selv, at ogsaa blandt de amerikanske Forfattere findes der nødvendigvis mér eller mindre talentfulde Undtagelser i den talentløse Regel. Jeg har undtaget Mark Twain

— jeg gør det igen. Han er ikke Digter, ikke Spor; men han er den amerikanske Literaturs vittigste Hoved, en forslagen Spasmager, som faar Folk til at lé, mens han selv sidder og hulker; han er Pessimist, Humorist og Satiriker. Man maa have levet med i det amerikanske Liv en Tid for rigtig at forstaa alle hans Spidser; de er utallige. Af andre Skribenter drister jeg mig ikke til at undtage hele Forfattere, men et Kapitel hos én, et Vers hos en anden. Kun et Par af Amerikas literære Mænd, hvis Navne er blevne temmelig bekendte herhjemme, maa kortelig omtales i forbigaaende.

I 1885 udkom i Boston en Bog, som frembragte et Brev fra Emerson, en *Reprint*-Udgave i London og en Afhandling af Rudolf Schmidt. Bogen hedte *Leaves of grass* (Græsblade) og Forfatteren Walt Whitman. Da denne Bog udkom var Whitman 36 Aar.

Forfatteren kalder selv dette Arbejde Sange, Rudolf Schmidt kalder det ogsaa Sange; Emerson derimod har aabenbart med sin yderst svage Systemsands ikke kunnet hitte paa nogen Betegnelse for dette Arbejde. Det er da i Virkeligheden heller ikke Sange, ikke mér end Multiplikationstabellen

er en Sang; det er affattet i skær Prosaform, uden nogensomhelst Metrik og uden Rim; det eneste som gør, at det minder om Vers er, at én Linje kan have et, to, tre Ord, den næste otte og tyve, fem og tredive, bogstavelig indtil tre og firti Ord.

Forfatteren kalder sig selv en „Verdenskendsgærning“, Rudolf Schmidt kalder ham ogsaa en „Verdenskendsgærning“; jeg derimod, som i Grunden meget vanskelig kan forbinde noget med et Begreb saa udsøgt omfattende, saa det for den Skyld lige saa godt kunde være Kosmos eller Rummet eller Altet, — jeg vil i al Beskedenhed og simpelthen kalde Walt Whitman en Vild.

Han er en Naturlyd i et udyrket Urland.

Der er noget indiansk baade i hans Sprog og i hans Følelsessæt, det er derfor ogsaa fortrinsvis Havet, Luften, Jorden, Træerne, Græsset, Bjærgene, Floderne, i ét Ord Naturelementerne, han besynger. Han kalder altid Long Island, som er hans Fødested, ved sit indianske Navn Paumanok; Majsen giver han stadig dens oprindelige indianske Benævnelse Maize, istedetfor det engelske *Corn*; atter og atter omdøber han amerikanske Steder, endog hele Stater, med indianske Navne; der er i hans Digte hele Vers med amerikanske Urnavne. Han føler sig i den Grad betagen af

disse Stednavnes primitive Musik, at han stuver hele Rækker af dem ind selv paa Steder, hvor de ingensomhelst Forbindelse har med Teksten; ofte nævner han i Rad en Snes Staters Navne, uden at sige et Ord om Staterne. Det er et pompøst Spil med vilde Ord. Et af hans Digte lyder saa:

„Fra Paumanok drog jeg ud, jeg fløj som en Fugl
Rundt og rundt forat svæve og synge om Altings Mening,
Til Norden, hvor jeg gav mig til at synge nordiske Sange,
Til Kanada, hvor jeg inddrak Kanada, derpaa til Michigan,
Til Wisconsin, Iowa, Minnesota, forat synge deres Sange,
Derpaa til Ohio og Indiana, forat synge deres, til Missouri og Kansas og Arkansas, forat synge deres,
Til Tennessee og Kentucky, til Karolina og Georgia, forat synge deres,
Til Texas og videre mod Kalifornia, alle Steder modtagen,
For først at synge alle Staters Mening, Vestens Verden en og uadskillelig (?),
Og derpaa en Sang for hvert enkelt Medlem af disse Stater."

Det oprindelige, primitive, i hans Natur, den indianervilde Følelse af Væsensslægtskab med Elementerne omkring ham, yttrer sig overalt i

hans Bog og slaar ofte ud i lys Lue. Naar Vinden suser, eller naar et Dyr skriger, saa er det for ham som om han hørte Række af indianske Navne nævne. „Lyden af Regn og Vind", siger han, „Skrig af Fugle og Dyr i Skogene lyder som Navne til os, Okonee, Koosa, Ottawa, Monongahela, Sauk, Natchez, Chattahoochee, Kaqueta, Oronoco, Wabash, Miami, Saginaw, Chippewa, Oshkosh, Walla-Walla, ... givende Vand og Land Navne". — Der behøves mindst dobbelt saa megen Inspiration til at læse slige Vers, som til at forfatte dem.

Hans Stil er ikke engelsk, hans Stil tilhører ikke noget Kultursprog. Hans Stil er den svære indianske Billedstil uden Billeder, paavirket af den svære gammeltestamentlige, som gaar over al Forstand. Hans Sprog ruller tungt og uklart henad Bogens Sider, bruser afsted med Kolonner af Ord, Regimenter af Ord, hvoraf det ene gør Digtet mér uforstaaeligt end det andet. Han har Digte, der er ganske storslagne i deres Ulæselighed. I et af dem, et ualmindelig dybsindigt Poem paa tre Linjer, hvoraf over Halvdelen staar i Parenteser, „synger" han som følger:

„Still though the one I sing,
(One, yet of contradictions made,) I dedicate to Nationality,
I leave in him revolt, (O latent right of insurrection!
O quenchless indispensable fire!)"

Det kan godt betyde en Fødselsdagslykønskning lige saa snart som en Paaskehymne. Det kan ogsaa lige saa godt være et Digt som et Reguladetristykke. Men i det længste vil man vægre sig for at tro, at Forfatteren med denne Primstavpoesi har villet synge, at vistnok er han Patriot, men tillige ganske oprørsk af sig ogsaa.

O'Connor siger, at man maa have sét Whitman, forat kunne forstaa hans Bog; Bucke og Conway og Rhys siger ogsaa, at man maa have sét ham, forat kunne forstaa hans Bog. Da forekommer det dog mig, at det Indtryk af drømmerisk Vildhed, man faar ved Læsningen af *Leaves of grass*, snarere styrkes end svækkes ved at tage dens Forfatter i Øjesyn. Han er alligevel det sidste begavede Eksemplar af et moderne Menneske, der er født Vild:

For tredive—firti Aar siden kunde Folk i New York, Boston, New Orleans og senere i Washington møde paa Gaden en Mand af en sjeldent kraftig Bygning, en stor, rolig Mand, noget grovlemmet, altid klædt paa en skødesløs Maade, mindende om en Mekaniker, eller en Sjømand, eller en stor Arbejder af en eller anden Sort. Han gik næsten altid uden Frakke, ofte uden Hat; i varmt Vejr holdt han sig helst paa Solsiden af Gaden og lod Solen stege sit store

Hoved. Hans Ansigt var sværladent, men skønt; det havde paa engang et stolt og sympatisk Udtryk; de blaa Øjne var milde. Han henvendte sig hyppigt til de forbigaaende, hvadenten han kendte dem eller ej; det hændte, at han klapped fremmede Mennesker paa Skuldren. Han lo aldrig. Som oftest gik han i graa Klæder, der altid var rene, men ofte kunde mangle Knapper; han havde farvet Skjorte paa og en hvid Papirsnip om Halsen.

Saaledes saa Walt Whitman ud dengang.

Nu er han en syg Olding paa 70 Aar. Jeg har sét et Billede af ham fra endel Aar tilbage. Som sædvanlig sidder han i Skjorteærmene, som sædvanlig i Utide har han denne Gang Hat paa Hovedet. Hans Ansigt er stort og skønt; et svært Haar og Skæg, som han aldrig klipper, bølger ham nedad Skuldrene og Brystet. Paa sin udstrakte Haands Pegefinger holder han en fint forarbejdet Sommerfugl med udspilede Vinger; denne sidder han og iagttager.

Disse Portrætter af Walt Whitman civiliserer dog ikke hans Bog; denne er som literært Produkt en poetisk Ulyd. Man har villet gøre ham til den første amerikanske Folkedigter. Det kan kun forstaaes som Ironi. Han mangler al Folkedigterens Enkelhed, Enfold. Hans Primitivitet i

Følelsen ligger bagenfor Folket. Og hans Sprog har ikke den stille Styrke, men den larmende Kraft; det stiger nu og da til høje, orkesteragtige Udbrud, frydefulde Sejershurra, som minder den slagne Læser om indianske Krigsdanse. Og overalt er det kun ved nærmere Eftersyn et Ordenes vilde Karneval. Forfatteren gør store Anstrængelser forat ville noget, mene noget i sine Digte; men han kan ikke faa sagt det for bare Ord. Han har Digte, der næsten ikke bestaar af andet end Navne, Digte, hvis enkelte Linjer passende kunde være Overskrifter til Digte:

„Amerikanere! Erobrere! (o. s. v.)
For Jær er Sangenes Program:

Sange af Prærien,
Sange af den langt flydende Mississippi og ned
til den Mexikanske Sjø,
Sange af Ohio, Indiana, Illinois, Jowa, Wisconsin
og Minnesota,
Sange, der løber fort fra Centret af Kansas og
derfra i lige Frastand (?),
Skydende (afsted) som uophørlige Pulsslag af
Ild, forat levendegøre alle."

Ende! I næste Digt taler han allerede om noget ganske andet; i næste Digt beretter han nemlig, hvorlunde han „i den gamle Tid" sad og „studered ved de gamle Mesteres Fødder", men at nu de gamle Mestere til Gengæld „skulde

studere ved hans.“ Naar man betænker, at han blandt sine gamle Mestere først og fremst regner Kristus, Sokrates og Platon, saa er det forstaaeligt, at en civiliseret Læser af dette Digt føler sin Tanke en bitte liden Smule forstuvet.

Det er øjensynlig de lange Rækker og Rader af opramsede Navne og Betegnelser i Whitmans Poesier, som har begejstret Emerson og Englænderne. Disse Fortegnelser, katalogagtige Kolonner, er ubetinget ogsaa det usædvanligste og originaleste i hans Digte. De er literære Fænomener. De er uden Sidestykker. Hele hans Bog er stuvende fuld af disse Fortegnelser. I en Digtrække paa 12 Afdelinger, *Song of the broad-axe*, er der næppe ét Vers, som ikke har sin Fortegnelse; et af dets Afdelinger lyder saa:

„Velkommen er alle Jordens Lande, hver i sit Slags,
Velkommen hvert Land af Asp og Eg,
Velkommen hvert Land af Citroner og Figener.
Velkommen hvert Land af Guld,
Velkommen hvert Land af Hvede og Majs, velkommen de af Vindruer,
Velkommen hvert Land af Sukker og Ris,
Velkommen Bomuldslandene, velkommen de af hvide Poteter og søde Poteter,
Velkommen er Fjældene, Fladerne, Sanden, Skogene, Prærierne,
Velkommen de rige Flodbanker, flade Lande, Aabninger,

Velkommen de umaadelige Græsgange, velkommen
Frugthavernes, Hørens, Honningens, Hampens rige Jordbund;
Velkommen lige saa varmt andre, mér haardbarkede Lande,
Lande, rige som Lande af Guld, eller Hvede- og Frugtlande,
Lande af Miner, Lande af mandige (!) og ru Metaller,
Lande af Kul, Kobber, Bly, Tin, Zink,
Lande af Jern — Lande, hvor Økser laves."

Niende Afdeling af dette samme katalogiske Digt begynder med en af Forfatterens sædvanlige ubegribelige Parenteser og fortsætter:

„(Amerika! Jeg skryder ikke af min Kærlighed til dig,
Jeg har, hvad jeg har.)

Øksen svinges!
Den tykke Skog genlyder af flydende Tale,
De (?) vakler, de (?) rejser sig og antager Form (-er),
Hytte, Telt, Landgangsbræt, Maaletræ,
Plejl, Plog, Spidshammer, Løftestang, Spade,
Tagspaan, Slaa, Strævepille, Planke, Dørpost, Lægte, Panel, Gavl,
Citadel, Tag, Salon, Akademi, Orgel, Udstillingsbygning, Bibliotek,
Karnis, Gitter, Pilaster, Balkon, Vindu, Taarn, Svalgang,
Hakke, Rive, Høgaffel, Blyant, Vogn, Stav, Tag,
Langhøvl, Træhammer, Kile, Haandgreb,
Stol, Balje, Stamp, Bord, Portlaage, Fløj, Bindingsværk, Gulv,

Værktøjkiste, Kiste, Strængeinstrument, Baad,
Ramme — og hvad ikke?
Statskapitoler og Nationalkapitol,
Lange statelige Rader af Gadealléer, Hospitaler
for Børn, eller for de fattige, eller syge,
Manahattan Dampskibe og Klipperter maalende
alle Sjøer."

Det er kættersk at sige det, det er maaske ligefrem blasfemisk, men jeg tilstaar, at i mørke Nætter, naar jeg har været i svære poetiske Anfægtelser og ikke kunde sove, har det hændt, at jeg har maattet bide Tænderne sammen for ikke at komme til at sige rent ud: Saaledes kunde ogsaa jeg skrive Digte!

Hvad vil Walt Whitman? Vil han afskaffe Slavehandlen i Afrika eller forbyde Brugen af Spadserstokke? Vil han bygge et nyt Skolehus i Wyoming eller indføre Jægers Uldtrøjer? Ingen véd det. I den Kunst at tale meget og absolut intet sige, har jeg aldrig truffet hans Mage. Hans Ord er varme, de blusser; der er Lidenskab, Kraft, Begejstring i hans Vers. Man hører denne desperate Ordmusik, og man føler hans Bryst bølge imod sig. Men man fatter ikke hvorfor han er begejstret. Gennem hele hans Bog ruller Tordenen, og Lynet, Gnisten, den kommer aldrig. Man læser Side op og Side ned og er ikke istand til at finde Meningen af noget. Man hverken forvirres eller

beruses af disse begejstrede Ordtabeller, man lammes, trykkes til Jorden i dump Haabløshed; deres evige, udmattende Monotoni angriber tilsidst Læserens Forstand. Ved sidste Digt kan man ikke tælle til fire. Man staar virkelig foran en Forfatter, der forstuver almindelige Menneskers hele Tankegang. Blot han gaar paa en Vej, *(Song on the open road)*, føler han sig betagen af Henrykkelse ved den Vej, „den er ham mér værd end et Digt", og efterhvert som han vandrer frem paa selvsamme, mérbemældte Vej, finder han den ene „guddommelige Ting vel indpakket" efter den anden. Han er som et Ørkenmenneske, der vaagner en Morgen i Oasen og falder i Staver over at sé Græs. „Jeg sværger Jær til", udbryder han, stadig med Anbelangende til tidtnævnte, megetomtalte Alfarvej, „der er guddommelige Ting mér skønne end Ord kan udsige!" Og han udsiger det da heller ikke, han gør ikke Læseren klogere. —

Selv med Forfatterens eget Billede levende for Øje, er altsaa *Leaves of grass* lige „usigelig" dunkel for den arme Læser, som Bogen er det uden Billedet. Det er maaske ogsaa højst tvivlsomt, at man vilde forstaa Digtene bedre, om man endog kendte Forfatteren ud og ind. I det højeste kunde han personlig forklare, hvad han har ment med sine forskellige Tabeller; disse blir dog derfor

ikke omskrevne, de staar den Dag idag i en Digtning, der angivelig indeholder Sange. Det, Whitman har ment med sin Bog, er forøvrigt efter hans egne og Biografers Ord Demokrati. Han er „Demokratiets Sanger“. Er han tillige ogsaa, hvad Rhys gør ham til, „Universets Sanger“, saa maa man indrømme, at den Sanger er en yderst mangfoldig Mand; man oversé heller ikke, at han til sine Tider maa have havt ganske drøje tabelariske Opgaver.

Hvorledes er han nu „Demokratiets Sanger“? I Digtet „Jeg hører Amerika synge“, som er et Programdigt, er han Demokratiets Sanger paa følgende Sæt og Vis:

„Jeg hører Amerika synge, de forskellige Glædessange jeg hører,
Sange af Mekanikerne, hver og en syngende sit som det skal være, sangrende og stærkt,
Snedkeren syngende sit, idet han maaler sin Planke eller Bjælke,
Mureren syngende sit, idet han bereder sig til Arbejde eller slutter Arbejdet,
Færgemanden synger, hvad ham tilhører, i sin Baad, Dæksgutten synger paa Damperens Dæk,
Skomageren synger, idet han sidder paa sin Bænk, Hattemageren synger som han staar,
Vedhuggerens Sang, Pløjemandens, paa hans Vej om Morgenen, eller ved Middagens Ophør eller ved Solnedgang,
Den dejlige Syngen af Moderen, eller den unge Hustru ved Arbejdet, eller af Pigen, der syr eller vasker,

Hver og en synger, hvad der tilhører ham eller
hende og ingen anden,
Om Dagen, hvad Dagens er, om Natten Klynger
af unge Fyre, robuste, venlige,
Syngende med aabne Munde deres stærke,
melodiøse Sange."

Han glemmer i denne Poesi, hvis Metrik fordrager alt, taaler alt, og hvis Vers er uden Grændser, han glemmer at høre synge baade Sadelmagerne og Sporvognskonduktørerne og Generalsuperintendanterne! Hvis en hjemlig Demokratiets Sanger forfatted et saadant Poem — hvadenten det nu kunde være om „Skomageren, som synger idet han sidder paa sin Bænk", eller om „Hattemageren, som synger som han staar" — og han bragte det til en Avis eller endog til en dansk Almanakredaktion, — saa er jeg meget nær ved at tro, at man vilde bede om at faa føle paa den Sangers Puls og maaske byde ham et Glas Vand; hvis han vægred sig for at være gal, vilde man ialfald synes, at han kunde spøge grovt.

Walt Whitman er en lyrisk bevæget Amerikaner; som saadan er han en sjelden Forteelse. Han har lidet eller intet læst og mindre end intet levet. Der har hændt ham yderst faa Ting i hans Liv. I 1819 blev han født; i tyve Aars Alderen blev han besvegen af sin Forlovede; under Slavekrigen var han Sygeplejer; i 1868 blev han

afskediget fra sin Plads i Indredepartementet og senere tagen tilbage; i 1873 døde hans Moder, hvorved der samtidig efter hans eget Udsagn døde noget i ham selv. Dette er hans Livs Eventyr i Omrids. Af Arbejder foruden *Leaves of grass* har han skrevet og udgivet nogle faa Ting, hvoriblandt *Specimen days and collect* og *Democratic vistas*, der imidlertid ikke i nogen Henséende har befæstet hans literaturhistoriske Stilling. Naar man nævner Whitmans Navn, saa er det i Forbindelse med „Græsbladene"; hans Essays læses ikke og er tildels ulæselige.

Var han bleven født i et Kulturland og intelligent opdragen, vilde han maaske blevet en liden Wagner; hans Nerver er ømtaalige og hans Gemyt musikalsk; men født i Amerika, denne Afegn af Verden, hvor kun alt brøler Hurra, og hvor Folks eneste anerkendte Talent er Omsætningstalentet, maatte han blive en Forbytting, en Mellemting af Urvæsen og Nutidsmenneske. „I vort Land", siger den amerikanske Forfatter Nathaniel Hawthorne, „er der ingen Skygge, ingen Fred, ingen Mysterier, ingen Idealitet, ingen Ælde; men Poesi og Vedbend, Murplanter og Stenroser trænger Ruiner forat trives." Til den oprindelige Primitivitet, som var Whitmans Natur medfødt, kommer hans Forkærlighed for mér eller mindre

primitiv Læsning; at læse Bibelen er saaledes for ham den højeste poetiske Nydelse; herved har han upaatvivlelig snarere udviklet end hæmmet sine Vildmandstilbøjeligheder. Overalt i hans Digte gaar Bibelens Sprogtone og Tankegang igen; hans Digtnings Lighed med Bibelens er paa sine Steder saa slaaende, at man næsten maa beundre den Inderlighed, hvormed han har magtet at tilegne sig en saa fjærntliggende poetisk Form. I Digtet *Song of the answerer* siger han saaledes:

„En ung Mand kom til mig og bragte et Bud fra sin Broder;
Hvorledes skal en ung Mand vide en Broders enten eller naar (?)? Sig ham, at han sender mig Kendemærker.

Og jeg staar foran den unge Mand, Ansigt til Ansigt, og tager hans højre Haand i min venstre Haand og hans venstre Haand i min højre Haand,

Og jeg svarer for hans Broder og for Menneskene og jeg svarer for ham, som svarer for alle, og jeg sender disse Kendemærker . . . .“

Er det ikke som man læste et Stykke hos en af de gammeltestamentlige Forfattere? Whitmans daglige Syslen med den bibelske Poesi har ganske vist ogsaa styrket hans literære Dristighed, saaledes, at han nævner vovelige Ting og nævner dem vovsomt. Han er forsaavidt

moderne som hans Pen skriver brutalt alt, en fyrig Sandselighed fornemmer og en udannet Hjerne tænker. Men det er næppe under nogen bevidst Følelse af kunstnerisk Mod og Ansvarlighed, han har vovet sin Realisme; denne er meget mér Frugten af et Naturbarns hele kejtede Najvitet. Den Afdeling Erotik i *Leaves of grass*, som han blev afskediget for, og for hvilken det supersædelige Boston raabte til Himlen, indeholder i Virkeligheden ikke mér, end hvad man uangreben kan sige i alle Literaturer; en anden Sag er det, at det dristige er lidt grovt, uopdragent sagt, hvad det kanske nok er. Man kunde med noget mindre Najvitet og lidt mindre bibelsk Paavirkning sige det dobbelte af, hvad der er sagt, og give det sagte mangedobbelt literær Værdi, blot med en Smule sproglig Behændighed, flytte ét Ord, retouchere et andet, stryge en Plathed og erstatte den med en Betegnelse. Sproget i Whitmans Poesier er langtfra det dristigste, varmeste i alle Literaturer, men det er det smagløseste, najveste i mange.

Walt Whitmans Najvitet er saa misforholdsmæssig stor, at den endog kan virke bestikkende og nu og da faa Læseren til at finde sig i den. Det er denne hans vidunderlige Najvitet, som har skaffet ham et Par Tilhængere endog blandt *men of letters.* Hans Tabeldigtning, disse umulige

Opramsninger af Personer, Stater, Husgeraad, Værktøj, Klædningsstykker, er visselig det najveste Digteri, som en Literatur endda er bleven forøget med, og var den ikke sungen ud af et najvt Bryst, skulde den saavist aldrig blive læst. Ti den røber end ikke Gnist af digterisk Talent. Naar Whitman besynger en Ting, siger han straks i første Linje, at han besynger denne Ting — for i den næste Linje at sige, at han besynger en anden, i den tredje en tredje — uden at besynge den paa anden Maade, end blot at navngive den. Han kender ikke mér af Tingen end dens Navn; men han kender mange Navne, — deraf alle de begejstrede Navnefortegnelser. Hans Sind er for uroligt og hans Tanke for uopdragen til at fastholde den enkelte Ting, han sér, og besynge den; han skildrer Livet i Parade, ikke den særskilte Tings fine Flerartethed, men alle Tings støjende Mangfoldighed; han sér altid Masser. Man aabne hans Bog hvorsomhelst, man vil, man undersøge hver Side — overalt siger han, at han vil synge om denne eller hin Ting, som han til syvende og sidst dog bare nævner. Interessant er i denne Henséende hans lille Digt paa tre Linjer betitlet *Farm picture* (Bondegaardsbillede). Her var han ifølge Emnets Beskaffenhed nødt til at beskrive, skildre, og det gør han da saaledes:

„Gennem den vide Dør af en fredsommelig Lade
paa Landet
en solbeskinnet Græsmark med Kvæg og Heste
paa og Taage og Udsigt, og den fjærne
Horisont glidende bort.“

Ende! Dette er hans Bondegaardsbillede. Lade, Land, Græsmark, Kvæg, Heste, Taage, Udsigt, Horisont. At Døren er vid og Laden aldeles beundringsværdig fredsommelig af sig, at Landet er solbeskinnet paa samme Tid som der er Taage, og Taage paa samme Tid som der er Udsigt, samt at endelig Horisonten glider Fan ivold, dét er dog en „Beskrivelse“, som efter Aar og Dag kan gaa en Læser af Mindet! — Whitmans ubegribelige Najvitet forlokker ham til i Trykken at befordre denne Poesi; hans Najvitet forleder ham endog til at tro, at han her bringer en ny og saare savnet Art af Digtning; i mangfoldige af sine Digte kommer han tilbage hertil. „Luk ikke dine Døre for mig, stolte Bibliotek“, udbryder han et Sted; „ti hvad du trænger mest paa alle dine velfyldte Hylder og dog mangler, det bringer jeg.“ Der er ikke Tvivl i hans Sjæl paa hans synderlige Forfattermissjon.

Saa frisk og elskværdig er dog denne gode Mands Najvitet, saa oprindelig og vildmandsnaturlig, at den aldrig gør Indtryk af Indbildskhed.

Selv paa Steder, hvor den er tykkest udtrykt og mindst motiveret, har man ikke Følelsen af at staa foran en forfængelig Person. Han er et godt Menneske, denne Mand; man føler sig ligesom omarmet af ham, mens han synger sine Husgeraadstekster. I Digtet *By blue Ontario shore* tager han sig for at „synge en Sang, der kommer fra Amerikas Sjæl“, som iligemaade skal være „en Sejrens Glædessang“, item en Sang om „Demokratiets Fødselsvéer“. Efterat have tumlet i 14 svære Vers med denne noget sammensatte Opgave, efterat have ransaget for ni og nitiende Gang „Missouri, Nebraska og Kansas“, derpaa „Chicago, Kanada og Arkansas“, stejler han pludselig og stander stille. Han er endelig kommet til et Resultat, han dypper sin Pen og skriver saalunde:

„Jeg sværger, jeg begynder at forstaa Meningen af disse Ting,
Det er ikke Jorden, det er ikke Amerika, som er saa stor,
Det er mig, som er saa stor, eller skal blive stor...“

Tilsidst siger han rent ud, at Amerika, det er ham:

„Amerika, isoleret og dog omfattende alle, hvad er det tilsidst andet end mig selv?
Disse Stater, hvad er det andet end mig selv?“

Og end ikke her gør han Indtryk af nogen hovmodig Selvfølelse; det er bare Najvitet, en Vilds stejlende Najvitet.

Blandt de Digte, som Whitman har slaaet sammen under Fællestitlen *Calamus*, findes de bedste i hans Bog. Her, hvor han synger om Kærligheden til Mennesker, banker han paa Strænge i sit gode, hjærtevarme Bryst, som nu og da giver Genklang i andres. Ved „Fællers Kærlighed" vil han fornye sit korrupte amerikanske Demokrati: ved den vil han „gøre Kontinentet uadskilleligt", „bygge Byer, der har Armene om hinandens Nakker", „frembringe den herligste Menneskerace, Solen nogensinde har skinnet paa", „plante Fostbroderskaber saa tæt som Træer langsad alle Floderne", „danne fast guddommelige, hinanden tiltrækkende Lande." Der falder enkelte vinholdige Ord i disse Digte; de fremtræder derfor som de sjeldne Undtagelser i hans Bog. Hans primitivt-tøjlesløse Følelsesliv er her udtrykt i et nogenlunde civiliseret Engelsk, der saaledes er forstaaeligt ogsaa for hans Landsmænd. I et Digt betitlet *Sometimes with one I love*, er han endog saa paafaldende klar, at man forbauset tænker sig disse Par-tre Linjer skrevne af hans Moder eller af et andet forstandigt Menneske:

„Overfor En, jeg elsker, fyldes jeg stundom med
Raseri af Frygt for at spilde ugengældt Kærlighed,
Men nu tror jeg ikke, at der er nogen ugengældt
Kærlighed,
Belønningen kommer sikkert paa en eller anden
Maade.
(Jeg elsked en vis Person brændende, og min
Kærlighed blev ikke gengældt,
Men ud af dét har jeg skrevet disse Sange.)“

Her kan man dog — naar man bl. a. oversér Forfatterens Brud paa Tidsforholdet i første og anden Strofe — træffe en forstaaelig Tanke udtalt i et læseligt Sprog — rigtignok et Sprog, der som Lyrik betragtet er noget juridisk. Men længe kan han ikke dy sig; nogle Vers længere frem er han igen den ubegribelige Vilde. I ét Digt antyder han i fuldt Alvor, at han er personlig tilstede hos hver enkelt Læser af sin Bog — „vær ikke for sikker paa, at jeg ikke er tilstede hos dig nu“, advarer han —, i det næste Digt henfalder han i svar Tvivlraadighed angaaende Walt Whitmans Skygge:

„Min Skygge . . . .
Hvor ofte finder jeg ikke mig selv staaende og
iagttage, hvor den flyr hen,
Hvor ofte spørger jeg ikke om og tvivler paa, at
den virkelig er mig selv! . . . .“

Det forekommer mig, at denne Tvivl ikke er helt uberettiget, aldenstund man er begavet med en Skygge, som har det med at fly, mens man selv staar stille og iagttager den.

Whitman er det gemytsrige Menneske, en Naturbegavelse, som er født for sent. I „Sange paa Alfarvejen“ viser han maaske tydeligst, hvilket ejegodt Hjærtelag, han har, blandet med alt det najve i hans Forestillinger. Var disse Vers skrevne paa en lidt rimeligere Maade, vilde flere af dem være Poesi; anderledes er det nu, naar Forfatteren stadig væk vanskeliggør Forstaaelsen af sine Digte paa Grund af det uhyre Ordapparat, han bruger. Han kan ikke sige en Ting enkelt og rammende, han er ude af Stand til at betegne. Han siger en Ting fem Gange og altid paa samme storslagne, men betegnelsesløse Vis. Han hersker ikke over sit Stof, han lader Stoffet beherske sig; det viser sig for ham i Kolosformer, det dynger sig op og overvælder ham. I alle disse Sange paa Alfarvejen er hans Hjærte varmere end hans Hjerne er kold; han kan derfor hverken skildre eller besynge, han kan bare juble — juble i vilden Sky over intet og Alverdens Ting. Man føler et Hjærte slaa heftigt imod sig fra disse Blade, men man leder forgæves efter en rimelig Grund til, at dette Hjærte er bleven saa stærkt bevæget. At en Alfarvej blot

som saadan kan formaa at faa et Hjærte til at banke, fatter man ikke. Whitman beruser den, han siger rent ud, med Brystet gyngende af Henrykkelse: „Jeg kunde standse her paa Stedet og gøre Mirakler". — Hvor hans gode, glade Hjærte leder ham vild! — „Jeg tror, jeg skal synes om alt, jeg møder paa min Vej", synger han, „og hvemsomhelst, der betragter mig, skal synes om mig; jeg tror, at hvemsomhelst, der sér mig, skal blive lykkelig." Han føjer til i sit underlige, urigtige Sprog: „Hvo, der fornægter mig, det skal ikke besvære mig, hvo der modtager mig, han eller hun skal blive velsignet og skal velsigne mig." Han er indtrængende, indtrængende god. Undertiden forbauser hans store Godhed endog ham selv, saaat denne najve Sjæl gaar hen og synger: „Jeg er større og bedre end jeg troed, jeg var; jeg vidste ikke, at jeg havde saa megen Godhed."

Han er rigere Menneske end talentfuld Digter. Walt Whitman kan jo ikke skrive. Men han kan føle. Han lever et Sindsliv. Havde han ikke faaet det Brev fra Emerson, var hans Bog falden lydløst til Jorden — hvad den fortjente.

Ralph Waldo Emerson er Amerikas betydeligste Tænker, fineste Æstetiker og ejendom-

meligste Skribent; dette vil imidlertid ikke sige det samme som at være den fornemste Tænker, Æstetiker og Skribent i et af de store europæiske Lande. I mange Aar — sin egen halve Levetid igennem — var han sit Lands literære Smagsdommer, og dertil var visselig ingen nærmere end han; han var en omhyggeligt uddannet Mand, havde Læsning, havde rejst endel og havde sét Verden udenfor Amerika. Han er ingen universel Aand og intet Geni, han er et talentfuldt Menneske, hvis kraftigste og mest udviklede Evne er den meget intelligente Forstaaelse. Han har den Begavelse at kunne indtage. Saavel ved sit smukke Sprog, som næsten altid ved sin sympatiske Behandling af sine Emner, der rigtignok oftest er valgte i Kraft af hans egen Sympati, er han istand til at fængsle Mennesker; han formaar det hverken ved sin Originalitet eller ved sin Overlegenhed. Naar han har sét eller hørt en Ting, blir han netop saa meget greben af den Ting, at han kan skrive om den, og skrive godt. Alle de Emner, han har drøftet, er allesammen netop slige Emner, som en netop saaledes anlagt Natur, som Emersons, kunde blive paavirket af. Tre Verdensdeles Aandsretninger har stødt sammen i denne Mand, den mystiske, den æstetiske og den praktiske. Fra Asien har han sit religiøse Hang, fra Europa

Trangen til Intelligens, til Kunst og Skønhed, fra Fædrelandet har han den medfødte Arv af demokratisk Bornerthed og praktisk Yankeeforstand. Denne Blanding af Østens og Vestens Kulturer har dannet hans Sind og bestemt hans Liv. Fra Fødselen af er han Puritaner, hans Slægt er en engelsk Præsteslægt, hans Opdragelse var korrekt og moralsk, selv blev han Præst. Formeget paavirket af moderne Tænkning, og hensat midt inde i Verdens vildest pulserende Omsætningsliv, som han var, kunde han ikke godt optage al Asiens religiøse Mystik uden at fornægte sin Modernitet; han optog derfor blot saa meget, som hans praktiske Forstand tillod — paa den anden Side stilled han ogsaa alle sine religiøse Libhaverier tilfreds. Han trængte en Gud, og han tog en Gud, han havde ingen speciel Trang til et evigt Helvede, og han tog et forgængeligt Helvede — kort sagt han blev denne ubegribelige Sammensætning af Kulsviertro og Halvradikalisme, som man kalder Unitar. Hans Fødsel, hans Opdragelse, hans Natur og hans Læsning gjorde ud af Emerson en „liberal“ Præst og et moralsk Menneske. Kristi Gud blev hans Gud, Goethes Mefistofiles hans Djævel og den saare platoniske Platon hans Filosof. Han blev et Fortids- og Nutidsmenneske i sjelden Grad. Den ulige Varme fra

tre forskellige Himmelstrøg bor i hans Sind, og som Tropens Sol er hedest, er Asiens Tribut til Emersons Aand den dominerende. Han blev en religiøs Mand. Han er sjelden verdslig, sjeldnere fritalende, aldrig radikal; i hvad han end skriver er han religiøs eller i det mindste moralsk. Saaledes gaar det til, at denne begavede Amerikaner er Præst i en kristen Kirke og skriver filosofiske Afhandlinger i Fritiderne. Swedenborg, Bibelen, Schelling og Fichte, men først og sidst Platon har taget Bolig i denne Mands Hjærte og har dannet en i Amerika hidtil ukendt filosofisk Formel; han blev den alsidigst dannede Forfatter blandt Yankeerne; siden 1882 er hans Grav en af Amerikas historiske Seværdigheder.

Hans Hovedværk er *Representative men* (1849), en liden Bog, langt mindre end denne er, „hans bedste Bog“. Denne Bog er ogsaa hans mest bekendte, fin og elegant som den er i Sproget, affattet i Smaastykker, systemløs, fyldt af Modsigelser, afvekslende indtrængende og overfladisk, overalt interessant. Af andre Arbejder har Emerson skrevet en Flerhed af Afhandlinger i Blade og Magasiner, sig selv lig overalt, altid intelligent, stadig opererende halvt med Moral og halvt med Kritik; han drev det aldrig videre end i *Representative men*, men stod endog i sine sidste Prækener om-

trent paa samme Højde som i den. Hans Essays og øvrige Skrifter bærer Titlerne *Infinite God. — Cure of astma by a stroke of lightning. — Nature. — Poems. — On Divining Rod, with reference to the use made of it in its exploring for springs of water. — The power above. — Lectures on New England reformers. — English traits. — Tobaco, a remedy for arsenic. — On Eastern literature of old.* — Som man sér, den samme Blanding af Østens Mystik og Vestens Realitet; i alle disse Arbejder er han den religiøs-moralske Unitar og interessante Skribent.

Emersons betydeligste Evne som Kritiker er hans intelligente Forstaaelse, den dannede og begavede Mands rigtige Opfattelse af en Bog, en Begivenhed, en Tid. Han er derimod kun i meget uegentlig Forstand metodisk. Han læser en Forfatters Værker, glæder sig over det skønne i dem, rynker Panden ad det onde, noterer sig de fornødne Citater og lægger Bøgerne hen. Derpaa læser han Forfatterens Biografi, mærker sig de vigtigste Dataer, kaster sig med Glæde over et Aarstal med eller uden Betydning og gransker frittende den Mands Privatliv i alle Sømme. Paa dette Grundlag skriver han en Essay, og han skriver den godt. Han siger altid gode Ting; han er interessant, med Mellemrum aandrig, én

Gang om Aaret endog vittig. Men hans Kritik er ikke videnskabelig, ikke moderne. Han vrager og godkender, opstiller Regler, maaler én Forfatter paa en anden, uden at tage der inderlige Hensyn til begges forskellige Ejendommeligheder, og beviser ud fra sin forud givne Sinaj Lov, hvorledes foreliggende Værk er fejlagtigt eller misdannet baade paa Side 113 og paa Side 209. Dette gælder især hans literære Opsatser. Han er Regeltyranniets sidste lille Æstetiker. Som Shakespeare er hans højeste Regel i Dramaet, er Platon hans højeste Regel i Filosofien; udenfor dem er Vejen en Vildmark. Han standser ikke og betænker, om et Værk maaske kunde være en Vilkaarlighed, en Tilfældighed, udsprungen som en Kaprice, et Lune, uden Forhistorie og uden Rod; han bedømmer det ikke ud fra dets egne Forudsætninger, ligesaalidt som hans kritiske Retfærdighed nogensinde forleder ham til at bestemme en Forfatter ud fra ham selv; han slaar op i sine Regler og sammenligner. Dette er hans kritiske Gærning og hviler paa en Anskuelse. Emerson har selv udviklet, hvorledes Kritik til syvende og sidst dog er at maale. I hvor høj Grad han vedkender sig og anerkender denne Lære, kan man sé i følgende korte og præcise Udtalelse om

Platon: „Maaden, paa hvilken man skal lære Platon at kende, er ikke at sammenligne ham med Naturen, men at sammenligne ham med andre Mænd.“ Denne Udtalelse blandt mange lignende giver en Forestilling om Arten af Emersons bedømmende Evne.

Han er en Mand med Smag. Der var ingen i Amerika, som kunde holde et Dameauditorium saaledes fangen, som Emerson kunde i sine bedste Dage. Han krænked ingen og interessered alle. Hans Skikkelse var elegant, hans Holdning fornem, Stemmen sympatisk, Haandbevægelserne den øvede Talers, lidt diskrete, en Smule gejstlige, og fremfor alt var hans Sprog yderst udsøgt. Det er heller ikke hverken ved sin Dybde eller sin literære Viden, han har Interesse som Kritiker; af alt, han har skrevet, er der forunderlig lidet, som ikke kunde være sagt af et hvilketsomhelst dannet Menneske, blot med Fradrag af Emersons sjeldne Sprogbehandling. Nej, Hovedinteressen ved denne Mand er, at han virkelig i en sær Grad havde den for en Taler og Skribent saa lykkelige Evne at kunne *sige Ting*. Smagfulde Ting, interessante Ting, gode Ting. Der gives Forfattere, navnlig blandt Journalisterne og Essayisterne — jeg nævner i Flæng Rochefort —, hvis

mærkelige Begavelse det er at skrive udmærket, skrive talentfuldt om et Emne, lave sindrige, aandrige Udsagn, der ikke altid behøver at angaa Emnet, men som alligevel ikke lyder abstrakte, fordi de hører Teksten til, passer i Sætningen og giver Artiklen Liv. En saadan Artikel læses altid med Interesse, fordi den i sig selv er interessant, uden at den derfor udreder et Spørgsmaal, eller bringer Oplysninger, eller holder sig til den foreliggende Overskrift. Uden at gøre Emerson Uret kan man sige, at han har noget af denne underlige Begavelse. Hans Skrifter vrimler af disse korte, fine Sætninger, der ikke altid indeholder noget om Emnet, men som i sig selv indeholder noget og tilhører hans Værk, noget ekstra, noget godt gjort, Sammenstillinger, Hentydninger, bratte Sving, et Skud, et Vift, et Ord, noget, som ikke alle og enhver kunde sige, men som alle og enhver finder fortræffeligt, naar det siges. Kommer man derimod til Sagen, spørger man, hvad han egentlig har bevist, belyst, defineret med alle sine gode Ting, saa forbauses man over, hvor inderlig lidet den Mand i Grunden har afhandlet et Emne i den kortere eller længere Tid, han har holdt vor Opmærksomhed fast. Tag et Eksempel. *Representative men* aabnes med et Foredrag om „Nytten af store Mænd“. Der er smag-

fulde Ting, interessante Ting, gode Ting. Men hvad er Indholdet af dette Foredrag? At man kan lære noget af store Mænd. Hvilken slaaende Sandhed! Men jeg kendte den Sandhed ti Aar før jeg blev konfirmeret. Sidde en Time og faa høre, at man kan lære noget af store Mænd! Tænk paa det, en hel Time! Og alligevel er der ingen Grund til at tro, at Emerson dengang keded sine Tilhørere, ligesaalidt som man nu keder sig ved at læse hans Foredrag; han har nemlig været interessant, han har sagt Ting. Han vover sig i den Grad langt frem med den Gudsens Sandhed, at man kan lære noget af store Mænd, at han slaar absolut fast, at „Manden simpelthen danner Mænd". Denne Lære ruinerer han rigtignok selv paa Side 122 i den samme Bog i en Afhandling om Shakespeare; men det er yderst morsomt at iagttage, hvorledes han argumenterer, og han har vor udelte Opmærksomhed saalænge han taler. Manden danner Mænd. „Hvert Skib, som gaar til Amerika, sejler efter Kolumbus's Kort, hvert Digterværk er Homers Debitor." „Platon er Filosofi, Filosofi er Platon. Fra Platon stammer alle Ting, som endnu skrives og debatteres af Tænkere. St. Augustin, Kopernikus, Newton, Behmen, Swedenborg, Goethe er allesammen Platons Skyldnere og taler efter

ham.“ Disse Navne bringer Liv ind i et dødt Øjeblik; i et Foredrag, hvor saadanne Ting siges, gaber man ikke; man lærer intet, man overbevises ikke, men man lytter. Man kunde gøre Indvendinger, man kunde citere Platon selv: „Filosofiens alle Slags er ikke samlet hos én Mand, men opstaar hos forskellige Personer“, (*Republiken*), man kunde bevise, at ogsaa Platon havde sine Forgængere, til hvem han stod i Gæld, Solon, Sophron, Sokrates; men man nyder med Fornøjelse et Par interessante Urimeligheder i et filosofisk Foredrag, man lader sig underholde uden at kny.

Denne Evne hos Emerson til at sige gode Ting, hæver ikke i nogen højere Grad hans Dygtighed som Kritiker. Hans Kritik er saa lidet original og saa ringe i Dybde, at den ofte kun staar og falder paa den mønstergyldige Form, hvori den er fremsat. Emerson kan ikke livgive Tingen, han lever sig ikke inderligt ind i den kritiserede Genstand, han kredser omkring den og blir afvekslende tilbage for den og farer den forbi. Man læser alle hans udmærkede Udtalelser, man læser og venter paa det selve Sagen vedkommende Resultat, man venter det tredje og sidste Ord, som kan tegne en Skikkelse eller støbe en Statue, man venter til tyvende og sidste Blad, — man

venter forgæves; her bukker Emerson og gaar. Og Læseren staar tilbage med Favnen fuld af de sagte Ting; de har ikke dannet et Billede, de er smaa, fine Mosaiktavler i pragtfuldt Virvar.

Skulde jeg forsøge at angive Emersons Hovedmangler som Kritiker, vilde jeg først og fremst nævne hans uudviklede psykologiske Sands, og derpaa hans overudviklede moralske. Han har altfor skematiske Forestillinger om en Bog og et Menneske. De smaa sjælelige Rørelser, de fine Viljes- og Instinktsytringer, Subtilitetslivet med alle dets navnløse Fortoninger, har han intet Øje for; han forstaar intelligent og rigtigt en given Handling, men ikke Handlingen i dens Vorden. Han glider omkring en Bog og trækker Traade ud af den, uden at sé, at Bogen er et Væv. (Sé bl. a. hans Betragtning over *Wilhelm Meister*.) Med en Forfatter bærer han sig ad paa samme Maade, han sér ham stykke- og momentvis, griber ham i Kraven ved en Akt, kaster sig over ham ved et Aarstal og lader ham baade før og bagefter i Ro. Denne Mangel paa psykologisk Indsigt gør, at man i Emersons Kritik aldrig faar det rammende Ord, det Pennestrøg, som skaber en levende Skikkelse. Han er ikke selv bleven meddelt Emnets Liv og magter selvfølgelig ikke at meddele det til andre. Selv i

Afhandlingen om Platon, hvis Væsen han har trængt dybest ind i, er Emersons psykologiske Begribelse yderst overfladisk; Afhandlingen blev en Lovsang, en Panegyrik, men en Karakteristik blev den ikke. En Forfatter er ikke forklaret med, at man siger fortræffelige Ting i Forbindelse med hans Navn og fylder en Essay med fin Ordmosaik i Virvar — dét er ikke Manden, Mennesket.

Har Emerson saaledes ikke engang til Nødtørft det psykologiske Kendskab, har han til Gengæld den moralske Følelse i Overmaal. Han er Puritaner, han er Asiater, Fetischdyrker. Fra Tilbedelsen af en ortodoks Fetisch, gik han over til Tilbedelsen af en moderniseret; men ligesom Muselmanden vedblev han med til sin sidste Dag at vende Øjnene mod Østen, naar han knæled. Moralen var og blev hans Grundinstinkt; den var ham medfødt, den var hælet ham ind i Blodet gennem en Række af Generationer; Emersons Forfædre var i samfulde 8 uafbrudte Slægtled Præster, og selv erklærer han med en Selvfølelse, som man faar Medlidenhed med, at han „smager af Jorden". Man læser da i Virkeligheden heller ikke langt i Emersons Arbejder, før man fornemmer, hvor ramt han smager af Jorden. Denne Mand, som en stor Nation har maattet have til literær Dommer og Chef i firti Aar, optræder i

Kritiken som den, der er en speciel Røst i Herrens Navn, som den kritiske Gudsmand, der tager Synden paa Spiddet og foreviser den til Skræk og Advarsel, som en bitte Goliat væbnet med en Smule bibelsk Asenkæft, hvormed han fægter: Ingen Brøde, ingen Udyd, ingen Skyld, ingen menneskelig Vildfarelse saalænge jeg er Ralph Waldo Emerson i Huset! Moralen har sat Sump i denne fortræffelige Mands Hoved og beskadiget hans kritiske Evne. Han ynker Voltaire, fordi denne sagde om „den gode Jesus“: „Lad mig aldrig høre den Mands Navn mér“; han citerer og paaberaaber sig Veda, Bhagavat, Geta, Akhlak-y-Jalaly, Vishnu Purana, Krishna, Yoganidra, Koranen og Bibelen i æstetiske og filosofiske Definitioner; han beklager Shakespeares letsindige Liv med en pastoral Fromhed, som gør al Snor-Rettænkenhed Ære. Dette Menneske, som fordømmer alt daarligt og latterligt og applauderer begejstret det gode og brave i Livet, har ført en Literatur i en halv Levealder i et Land som Amerika, hvor Livet leves saa syndigt umoralsk, og hvor man — udenfor Boston — simpelthen giver al Bibeldyd en god Dag. Emerson tør maaske med Billighed sammenlignes med Englands John Ruskin, med hvem han i moralsk Henséende har mest tilfælles, men hvis æstetiske

Viden han vistnok paa langt nær ikke naar. Ligesom Ruskin opererer han i Kritiken med moralske Bestemmelser, slaar om sig med almenhæderlige Meninger, godtgør med Platon i Haanden og fordømmer med Bibelen i Hjærtet. Hans Magasinartikler danner tilsammenlagte det hæderligste og pureste Forsvar for en Guds Æstetik paa Jorden. Han er Kritiker og Præst og Præst som Kritiker. Han tør ikke sige om Goethe . . . lad mig forresten citere; det er karakteristisk for en Kritiker, hvad Emerson ikke tør sige om Goethe:

„Jeg tør ikke sige om Goethe, at han besteg den højeste Tind, fra hvilken Genier har talt. Han har ikke tilbedt den højeste Enhed, han er uindtagelig som en Fæstning for moralske Følelser. Der er ædlere Bestræbelser i Poesien, end nogen af dem, han har nedlagt i den. Der er Skribenter, hvis Talent er mindre, men hvis Tone er renere og griber Hjærtet mér. Goethe kan aldrig blive Menneskene kær. Han har ikke engang helliget sig den rene Sandhed, men en Sandhed, der kun er til for Kulturfremskridtets Skyld. Hans Formaal er intet ringere end en Erobring af hele den universelle Natur, den universelle Sandhed“. (*On Goethe, a lecture*, S. 19). Hvilken Umoralitet! Hvilken Brøde! Dette er slet ikke sagt i Spøg af Emerson; den Mands

totale Mangel paa Ironi er den højeste „rene Sandhed", jeg kender.

Vil man nu vide, hvorledes han kritiserer Shakespeare, da læse man *Representative men* fra Side 115. Shakespeare er — til at begynde med — „den største Dramatiker i Verden". Derpaa er „Shakespeares Aand den Horisont, udenfor hvilken vi endnu ikke kan skue"; „hans Arbejder synes faldne ned til ham fra Himlen"; „han har skrevet Arierne til al moderne Musik"; „hans Midler er lige saa beundringsværdige som hans Hensigter"; „i producerende Kraft, i Skaberevne har han ikke sin Lige"; „vor Literatur, Filosofi, Tænkning shakesperiseres". Taines Panegyrik over Shakespeare er Kritik i Forhold til dette! — Nu paaviser Emerson efter en engelsk Forfatter Shakespeares vidunderlige Evne til at stjæle baade Indhold og Tekst allevegne fra til sine Dramaer; han gør den forøvrigt noget vovede Paastand, at „visselig ingen af Shakespeares Dramaer er hans egen Opfindelse"; han citerer, at af 6,043 Linjer i *Henrik VI* er 1,771 Linjer skrevne af en anden, 2,373 skrevne af en anden, men omskrevne af Shakespeare, og endelig kun 1,899 skrevne af Shakespeare selv. Hvorledes faar nu Emerson disse Oplysninger til at stemme overens med Shakespeares „Skaberevne uden Lige", med

hans „beundringsværdige Midler“ og med den sagte Ting, at hans Arbejder er „faldne ned til ham fra Himlen“? Jo, siger Emerson, „al Originalitet er relativ“, siger han; „hver Tænker er tilbageskuende“ *(retrospective)*. „Det er let at se“, siger han videre, „at hvad der er bedst skrevet eller gjort af Genier i Verden ikke er én Mands Værk, men er frembragt ved Tusinders Arbejde.“ — Hvor blir det nu af hans Platon? Og Mand danner jo Mænd? — Nu tænker han en Stund paa denne relative Originalitet, og saa fortsætter han: „Det lærde Legislaturmedlem i Westminster eller Washington taler og stemmer for Tusinder“. Hvilket er et Eksempel paa, at al Originalitet er relativ og hver Tænker tilbageskuende! Han lader det imidlertid ikke blive derved, han har flér Beviser; nu stejler Asiateren i ham, Fetisch'en viser sig for hans Syn, Kritikeren forsvinder og Præsten staar tilbage. Paa samme Side, som han i en literær Afhandling griber en Forfatter i Tyveri, faar han nemlig Anledning til at give følgende Oplysninger — om Bibelen: „Vor engelske Bibel er en vidunderlig Prøve paa Styrken og Musiken i det engelske Sprog. Men den blev ikke skreven af én Mand og paa én Gang; Aarhundreder og Kirker bragte den til Fuldkommenhed. Der har aldrig været en Tid,

hvori ikke en eller anden Oversættelse af den har været i Gang. Vor Liturgi, der er beundret for sin Energi og Patos, er en Antologi af Tiders og Nationers Fromhed, en Oversættelse af Bønner og Formler fra den katolske Kirke, disse igen samlede i lange Perioder af Bønner og Betragtninger af hver hellig og from Skribent over hele Verden." Hertil knytter saa Emerson en Udtalelse af Grotius, der bemærker med Hensyn til Fadervor, at endog dette havde i lang Tid været i Brug blandt Rabbinerne, da Kristus kom og „samled" det.

Hvorfor giver Emerson disse Oplysninger i denne Forbindelse? For at forklare, hvorledes det har sig med disse tilbageskuende Tænkere, forat bevise Originalitetens fuldstændige Relativitet, samt for endelig tilsidst at vise, hvor uskyldigt det i Grunden var, at Shakespeare stjal Stof og Tekst til sine Arbejder fra andre. Naar det er gjort i Bibelen, saa kan det gøres; Emerson har ikke en Stavelse derimod. Nu er Faktum imidlertid dét, at for saavidt grove literære Uærligheder, som Shakespeares, vilde Straffeloven i vore Dage forhaabentlig give En over Fingrene, og bringe en Fadervor-Redaktør Ubehageligheder. Saa meget mér civiliseret er Goethes „Sandhed for Kulturfremskridtets Skyld", end Emersons den „rene"

Sandhed. Det vilde for alle Forfattere være ulige lettere at sidde og digte shakespearesk, end at anstrænge sig for at gøre alt selv. Kunde man i vore Dage ugenert tage for sig af, hvad man forefandt skrevet og tænkt f. E. i Goethes Produktion, og bruge det i samme grove Skala som Shakespeare, saa maatte selv en af Walt Whitmans „Hattemagere“ kunne lave et Par *Faust*'er om Aaret, — hermed skal det imidlertid ikke være sagt, at man kom til at række Shakespeare til Knæet som Digter.

For Shakespeares nu lidt forældede Omgangsmaade med andres literære Ejendom, har den moralske Emerson ikke et dadlende Ord; tvertimod, den forklarer han filosofisk ved, at al Originalitet er relativ, og moralsk ved, at samme Omgangsmaade er brugt i Bibelen. Hvad Emerson derimod finder Grund til at paatale, er Shakespeares noget vidløftige Privatliv, Menneskeliv. Her aflægger Emerson atter et Vidnesbyrd om sin kritiske Evnes Art og Omfang, den fattige psykologiske Indsigt, han raader over. Hvad angaar en Forfatters daglige og natlige Liv en Kritiker, uden forsaavidt som det har sat Mærker i Forfatterens Produktion? Spørgsmaalet blir da: Har Shakespeares letsindige Liv skadet hans Digtning? Gjort hans Værker daarligre? Slappet hans

Følelser? Hæmmet hans Produktion? Spørgsmaalet er mér end overflødigt. Netop paa de af Emerson og al anden Bostonæstetik afspærrede Omraader har Shakespeare tilført sig et Kendskab saa storartet, en Inderlighedsfylde saa indtrængende, at man den Dag i Dag betragter ham som den fuldgyldige Sindsanalytiker, for hvem ingen Lidenskab, ingen Synd, ingen Sort af Vellyst var fremmed. Og dette intime Kendskab til de menneskelige Laster og Vildfarelser, uden hvilket hans Digtnings Værdiindhold saavist skulde blevet betydelig ringere og hans Kunst i samme Grad begrændset, — dette Kendskab har Shakespeare faktisk tilført sig selv ved at leve som han leved, ved at kaste sig selv med sin Person ind i Livets Afveksling og lære ad Erfaringens Vej hver Skala — ikke ofte i en Følelse, men hyppigre i en Lidenskab, et Raseri. Herfor har Emerson ikke engang et halvblindt Øje. Han nævner ikke Nødvendigheden, ikke engang Gavnligheden af Shakespeares personlige Erfaringer af Livet med et Ord; hans psykologiske Indsyn strækker sig ikke længer end til det mindst menneskelige i Mennesket, nemlig Moralen. Han er bare Dyd. Han beklager, at Shakespeare leved syndigt, og det er paa Basis af Dyd hans Beklagelse hviler. „*Shakespeare Society* har bragt for Dagen“, siger han,

„at Shakespeare deltog i og foranstalted Lystigheder. Dette Faktum til det værre hos ham, kan jeg ikke glæde mig over. Andre beundringsværdige Mænd har levet deres Liv i nogenlunde Harmoni med deres Tanke; men denne Mand er den stærkeste Modsætning hertil. Havde han været mindre, havde han blot holdt det almindelige Maal af store Forfattere, af Bacon, Milton, Tasso, Cervantes, saa kunde vi overgivet hans Levnet til Menneskeskæbnens Tusmørke; men at dette Menneskenes Menneske, han, som har givet Aandsvirksomheden et nyt og videre Grundlag end der nogensinde før eksistered, og plantet Menneskelighedens Standarter hele Vejen lige ind i Kaos, at ikke han skulde være vis for sig selv! — Det skal endog indføres i Verdenshistorien, at den største Digter leved et lavt og vanhelligt Liv, benyttende sit Geni i den offentlige Forlystelses Tjeneste.“ (*Representative men*, S. 135.)

Man lægge Mærke til denne Tale; den er meget betegnende for Emersons Ræsonnement og Skrivemaade. Utallige Steder ligner dette; hver Side hos ham har disse dupperende, interessante Meningsløsheder. For det første kan han ikke glæde sig over, at Shakespeare er „lystig“; det kan Emerson for sit bare Liv ikke glæde sig over; det er for ham „et Faktum til det værre“ hos

denne samme Shakespeare. Derpaa kommer han med den mærkelige Udtalelse — i samme Bog som han behandler Napoleon og Goethe! — at andre beundringsværdige Mænd har levet nogenlunde efter deres „Tanke“ (*thought*), men Shakespeare ikke — desværre. Stod der Lære istedetfor Tanke, vilde Sætningen som saadan dog være logisk; som den nu staar, er den meningsløs. Saa ganske tankeløs var maaske ikke Shakespeare i sin Letsindighed; hans Sonetter bl. a. viser, hvor temmelig indgaaende han reflektered over sine Udskejelser. Og kan man overhovedet — ikke blot en enkelt Gang men altsaa et helt Liv igennem — leve i Letsindighed, uden at Ens Tanke har tænkt, villet, Letsindigheden? Er det imidlertid Spørgsmaal om at leve efter sin Lære, saa er Shakespeares Skæbne heri lig flér beundringsværdige Mænds, end Emerson lader til at ane. Det er svært for En at leve efter sin Lære! Det var svært endog for Emersons egen „gode Jesus“, som lærte Kærlighed og Fordragelighed og dog skamskældte og kaldte ved raa Øgenavne intelligente Mænd, som havde mér Viden, flér Kundskaber end Jesus kunde Addition nok til at tælle sammen. Emerson skal vide, at det er svært at leve efter sin Lære! Hvad har han forøvrigt at udsætte paa Shakespeares Liv? Han

finder ingen Skyld hos ham, fordi han havde den Ejendommelighed at foræere sig selv, hvad der tilhørte andre; derimod er han utilfreds med ham fordi han var „lystig“ (*jovial*). Paa Side 126 i den samme Afhandling refererer han imidlertid det „Faktum“, at Shakespeare var „i alle Henséender en god Ægtemand“. Hvori var han da „lystig“? Endelig, efter at have godtgjort meget omstændeligt Shakespeares tyvagtige Vaner, kalder Emerson ham dog den „største Digter“; ikke tilfreds hermed, tager han en end drøjere Mundfuld om Shakespeare Mennesket. Emerson er lidet hensynstagende baade i sin Beundring og i sin Misbilligelse; han flyder over, gaar af Led. Han beundrer Shakespeare, han besynger Shakespeare, han gør ham endog til Menneskenes Menneske — i samme Aandedrag, som han paa det dybeste misbilliger netop Mennesket Shakespeares „lave, vanhellige Liv“. Føj saa hertil, at han her siger, at Shakespeare „benytted sit Geni i den offentlige Forlystelses Tjeneste“ i en dadlende Betydning — efterat han har forherliget ham som den „subtileste Skribent“, hvis Værker er „Skabelser, der synes faldne ned til ham fra Himlen“.

Det er denne holdningsløse Evne, Emerson har, til at sige Ting. Hans Kritik er mig lidt

for uvedkommende og lidt for billig; det er en Kritik, der hviler helt igennem paa en erhvervet Dannelse, istedetfor paa særligt udrustede Naturanlæg. Emersons Styrke er Forstaaelsen gennem Moral; han er Taleren i Kritiken; hans kritiske Talent er derfor væsentligt et literært. Han kan skrive en Essay om hvad det skal være, han kan vælge et Emne som „Uendelige Gud“ eller et temmelig modsat Emne som „Tobak, et Middel mod Arsenik“, — hans betydelige literære Anlagthed sættes i Sving, og han er lige interessant i Mystik som i Realitet. Emersons Evne til at skrive en Artikel under en Overskrift, hans Gave at kunne sige Ting, er ingen Hemmelighed for ham selv; han vedkender sig den paa flerfoldige Steder i sine Afhandlinger, og anerkender den som en Skribents fornemste Gave. Om Shakespeare siger han saaledes (*Representative men*): Shakespeares Hovedfortjeneste kan sammenfattes i ét ved at sige, at han bedre end alle andre Mennesker forstod det engelske Sprog og kunde sige, hvad han vilde“. Om Emerson kan man sige: Han forstod det engelske Sprog og kunde sige, hvad han vilde; han kunde endog i en Afhandling sige en selve Emnet uvedkommende Ting, som han dog, netop i Kraft af sin literære Begavelse, forstod at gøre Afhandlingen som

Produkt vedkommende. I et filosofisk Foredrag om Platon, underholder han os literært i fem Minutter om Sokrates. Han gør det godt, stilfuldt, kvikt; han har al vor Opmærksomhed, og vi lytter igen:

„Sokrates, en Mand af simpel Herkomst, men ærlig nok, en Mand med en almindelig Historie, af en personlig Hæslighed saa stor, at den siden er bleven en Vittighed . . . . Skuespillerne karrikered ham paa Scenen, Pottemagerne modellered hans stygge Hoved paa deres Stenkrukker. Han var en kold Fyr, der forened Humor med den fuldkomneste Selvbeherskelse. Dertil kommer hans Menneskekundskab; han gennemskued altid sin Mand og lagde ham blot i enhver Debat — og i Debatten var han umaadelig fornøjelig . . . . De unge er ualmindelig kære i ham og indbyder ham til deres Fester, hvortil han gaar for Samtalens Skyld. Han kan ogsaa drikke; han har det stærkeste Hoved i Athen, og efterat han har drukket alle under Bordet, gaar han bort som om intet var hændt, forat begynde en ny Dialog med en eller anden, som er ædru. Kortsagt, han var, hvad Folk paa Landet kalder en gammel En.

Han var overordentlig indtagen i Athen, han haded Træer, gik aldrig godvilligt udenfor Murene, kendte de gamle Titler, forstod at skælne mellem

Folk og Filistre, og ansaa hver Ting i Athen for lidt bedre end Tingene alle andre Steder. Han var ligefrem i Manerer og Tale som en Kvæker, og brugte Vendinger og Billeder fra de laveste Sfærer, fra Suppegryder til unævnelige Bekvemmeligheder, især naar han talte med rigtig fine Folk. Han havde en franklinagtig Visdom. Saaledes beviste han En, som grued for at gaa tilfods den lange Vej til Olympia, at den Strækning ikke var længer end Sokrates's daglige Ture inden Døre.

En simpel gammel Onkel med svære Øren var han, og en ustandselig Snakker . . . . Han er meget fattig, men udholdende som Soldat og kan leve paa nogle faa Oliven, ellers i Almindelighed af Brød og Vand, undtagen naar han er hos sine Venner. Hans nødvendige Udgifter er overmaade smaa, og ingen kunde leve, som han gjorde. Han brugte ingen Underklæder, hans Yderklæder var de samme Sommer og Vinter, og han gik altid barfodet. Det er sagt, at han, forat tilfredsstille sin Lyst til at tale hele Dagen med dannede unge Mænd, kun nu og da vendte tilbage til sit Værksted og skar Billeder, gode eller daarlige, som han solgte. Hvorledes det end er hermed, sikkert er det, at hans eneste Fornøjelse var bleven den at samtale, og at han,

ved at forestille sig uvidende om alt, anfaldt og slog af Marken alle de fine Talere og alle de fine Tænkere i Athen. Ingen kunde afslaa at tale med ham, han var saa ærlig og virkelig saa nysgærrig efter at faa vide alt — en Mand, som villig lod sig gendrive, naar han ikke talte sandt, men som lige saa villigt gendrev andre, naar de talte falskt. Han var ikke mindre fornøjet naar han blev gendrevet, end naar han gendrev.

En ubarmhjærtig Disputant, som ingen Ting vidste, men hvis Intelligens ingen Mand har naaet og som var uovervindelig, hvis Sindsro var uryggelig, hvis forfærdelige Logik altid var i rolig og spøgefuld Virksomhed; saa ligegyldig og vankundig anstillet for at afvæbne de allerforsigtigste og trække dem paa den høfligste Maade ind i frygtelig Tvivl og Forvirring. Selv vidste han altid en Udvej, vidste den, men aabenbared den ikke. Ingen Flugt er mulig! Han driver sine Modstandere til rædsomme Valg, tumler Hippiaserne og Gorgiaserne, som Gutten tumler sin Bold. Den tyranniske Realist! Meno havde disputeret vel Tusind Gange, og gjort det meget godt, som det forekom ham; men i dette Øjeblik kan han intet sige; den Krampefisk Sokrates har forhekset ham saa“. (*Representative men*, S. 41).

Altsammen interessant, fortræffeligt, literært sagt, men uden Kritik og uden Spor af Dybde. En Karakteristik af den virkelige Sokrates maa sé anderledes ud, den maa have Sjæl. Fraset, at Emerson her bruger Sokrates væsentlig som Maal paa dennes egen Elev Platon, hvem han tilbeder, og saaledes ikke kan være ganske uhildet, er der intet i dette Udkast, som giver Manden i hans Centrum: Filosofen. Han berører end ikke med et Ord hans Tænkelære, Arten af hans positive Filosofi, dens grundlæggende etiske Karakter; hans fremstiller ham som den „uvidende Intelligens", Gadedebattanten, Pratmageren, Driveren. Der gik saa mangen „uvidende Intelligens" paa Athens Gader i det fjerde Aarhundrede før Kristus, hvorfor er da ikke ogsaa deres Navne blevne over to Tusind Aar gamle? Og hvorfor er Sokrates's blevet det? — Sagen er den, at Emerson aldeles ikke magter at trænge ind i den kritiserede Genstands Kærne; han mangler de psykologiske Betingelser, det indtrængende, skuende Blik og den bankende, nervøse Sympati, som fornemmer alt. Han griber altid Genstanden i Momentet og finder ved den, hvad ethvert fintdannet Menneske kan finde ved den, men ikke mér; hvad der forøvrigt betinger Emerson som Kritiker forud for hvilketsomhelst

andet dannet Menneske, er Anlæg af blot og bar literær Art.

Napoleon fremstiller han som „Verdensmanden“. „Han er ingen Helt i højere Forstand“. „Gademennesket vil finde hos ham de samme Egenskaber og Kræfter som hos andre Mennesker paa Gaden.“ „Selskabelighed, gode Bøger, hurtig Rejsebefordring, Dragter, Middage, Tjenere uden Tal, Personlighedsfylde, Evne til at realisere Idéer, den Stilling, han indtog som sine Omgivelsers Velgører, hans raffinerede Kunstsands, Glæde over Billeder, Musik, Statuer, Paladser, og konventionel Ære — absolut alt, hvad der er et Menneskehjærte kært i det nittende Aarhundrede, det havde denne mægtige Mand“. „Napoleon var Alménmenneskets Afgud, fordi han i allerhøjeste Grad besad Alménmenneskets egne Egenskaber og Kræfter“. „Hos ham er intet Mirakler og intet Magi; han er en Arbejder i Messing, Træ, Jern, Jord, i Veje, Bygninger, Penge, Tropper, og er en meget fast og vis Arbejdsformand.“ „Han er modig, sikker, selvfornægtende, selvforsømmende, offrende alt for Sagens Skyld, Penge, Tropper, Generaler, og aldrig misledet, som almindelige Eventyrere, af Glorien af sine store Handlinger.“

Et Par Sider længere frem udkaster han af samme Napoleon et mér samlet Karakterrids, der

dels er uligt det første, dels modsiger sig selv i de forskellige Linjer:

„Bonaparte var enestaaende fattig paa Højmodighed. Det højest staaende Individ i den højest kultiverede Tid og Nation i Verden har ikke den almindelige Fortjeneste at være sand og ærlig. Han er uretfærdig mod sine Generaler, egoistisk, monopoliserende, stjælende andre Mænds Fortjeneste af store Handlinger, saaledes fra Kellermann og Bernadotte . . . . Han er en bundløs Løgner; hans officielle Organ *Moniteurs* og alle hans Bulletiner er fyldte kun af Ting, som han ønsked troet. Og værre endda. Han sad i sin fortidlige gamle Alder paa sin ensomme Ø og forfalsked koldt Faktaer, Dataer og Tal. . . . . Han var helt igennem uskrupuløs. Han kunde stjæle, bagtale, snigmyrde, drukne, forgifte, alt eftersom hans Interesser kræved det. Han havde intet Højsind, men blot og bart gement Had. Han var intensivt egennyttig, han var troløs, han spilled falsk i Kortspil, han var en rædsom Sladderhank og aabned andre Folks Breve; han gned sig henrykt i Hænderne, naar han saaledes havde opsnappet en Smule Hemmelighed om de Mænd eller Kvinder, der omgav ham, idet han skrød af, at „han vidste alt“. Han blanded sig ind i Affærer som Snittet paa Damernes Dragter

og lytted inkognito til Hurraraabene og Æresbevisningerne i Gaderne. Hans Manerer var grove; han behandled Kvinder med lav Familiaritet, han havde den Vane, naar han var i godt Lune, at knibe dem i Kinderne og trække dem i Ørene; Mænd trak han i Ørene og Skægget . . . . Det fremgaar ikke, at han lytted ved Nøglehullerne, ialfald ikke, at han blev overrasket heri. Kortsagt, naar man har trængt igennem den Nimbus af Glands og Magt, der omgav ham, opdager man, at man alligevel ikke har havt at gøre med en Gentleman.“

Men hans Fejl, „for hvilke Folket tilsidst veg tilbage for ham, var ikke Bonapartes Fejl,“ fortæller Emerson videre; „han gjorde alt, han bare kunde — uden moralske Principer“.

Der har vi det!

— Ved Betragtningen af Emerson som Filosof, maa man endnu engang erindre, at Manden er Unitar. I al hans Tænkning ligger den kristnes Grundprinciper paa Bunden: et Menneske, en Synd, en Straf, en Gud. Som han er Moralist som Kritiker, er han Unitar som Filosof. Den unitariske Religion levner netop saa meget Spillerum for en spekulativ Filosofi, som „liberalt“ anlagte Gudsdyrkere kan taale; paa den anden Side er den et Værn mod al dum-

dristig metafysisk Radikalisme. Midt imellem Viden og Tro bevæger den unitariske Filosofi sig, klog som Slangen, enfoldig som Duen, her snappende et Kundskabsæble fra denne Verdens Eden, hist følgende opmærksomt hver forbydende Hovedrysten af den store Fetisch. Hvad den unitariske Filosofi ikke kan hitte Rede paa ad spekulativ Vej, sætter den fem Mand til at tro paa, og didhen, hvor Alverdens Positivister endnu ikke er naaet i Aartusinder, til det Punkt naar den unitariske Trosfilosofi i ringere Tid end en Tanke behøver at tænkes: til Sammenhængen og Resultatet. En behagelig og forholdsvis letvunden Filosofi, en Havn i Liv og Død, en Trøst, en Hvile, en Nydelse for den trætte Menneskehjerne, en Spekulation, som netop har sin Styrke i sin Svaghed: den mindst mulige Reflektion.

Emerson er Unitar. Hans Filosofi er halvt Tænkning og halvt Tro — ingen Tvivl, ingen Søgen, men en lige fra Begyndelsen færdig filosofisk Afsluttethed. Observationer, Sammenligninger, Eksperimenter, Hypoteser, alle en induktiv Spekulations Virkemaader, har saa godt som ingen Interesse for ham, — „Filosofi er Platon". (Sml. *Fortnightly Review*, IX, 1883). Denne Mand, som ingen Skole har dannet, intet System har grundlagt, ingen eneste ny Tanke har tænkt, ingen

eneste ny Tanke har optaget engang, intet, intet originalt Værk har forfattet, — denne Mand er Amerikas eneste Filosof. I Encyklopædier og Leksikoner er han opført med følgende: „Emerson, R. W., nordamerikansk Digter og Filosof. Skrift: *Representative men.*“

Hvorledes er det gaaet til, at Emersons Navn overhovedet er bleven nævnt i Forbindelse med Begrebet Tænkning? For det første, fordi han er den eneste, som repræsenterer den filosofiske Dannelse i det store Yankeeland, for det andet, fordi han virkelig ejer Betingelserne for at kunne bore sig ind i et Publikum — han er i betydelig Grad literær, han kan skrive. Han har Essayistens lykkelige Evne, og han bruger den med Takt. Han kan forfatte de nydeligste Paradokser i et fint og tilbørligt lærd filosofisk Sprog; han er en Mester i at lave gode, afslebne Sentenser, i at arbejde i Mosaik. Han overrasker os i et dødt Øjeblik med en Sætning, der strider som en Silkefane i Vinden, han holder os klarvaagne med de eleganteste Selvmodsigelser, forbauser os med en kæk Paastand, udfordrer vor logiske Sands uden at blinke. Men en Tænker, det er han ikke. Han er for udvendig og for feminin. I en Afhandling bekender Emerson selv: „Det fornøjer mig at sige, hvad jeg tænker. Men spørger nogen

mig, hvordan jeg tør sige saa, eller hvorfor det er saa, da er jeg den hjælpeløseste af alle dødelige Mennesker.“ For en Filosofi, der som Emersons saa stærkt betoner Originalitetens rene Relativitet, er der imidlertid kun ringe Brug for Beviser og Grunde.

Hvad er Emersons Filosofi?

„Filosofi er det Regnskab, som den menneskelige Fornuft aflægger sig selv om Verdensforfatningen. To Hovedfaktaer er dens Grundlag, den første er Enhed eller Identitet, den anden Flerhed eller Varietet,“ (*Representative men*, S. 27). Godt! Filosofi er altsaa et noget, som er den ene Ting paa den ene Side og den stik modsatte Ting paa den stik modsatte Side. Hvorfor ikke? Man er vant til noget af hvert fra Filosofiens Mænd. „Vi forener alle Ting ved at fornemme den Lov, som gennemtrænger dem“, fortsætter Emerson lidt videnskabeligt dunkelt, „ved at fornemme deres ydre Forskellighed og deres indre Lighed. Men hver Aandsvirksomhed — denne selve Fornemmelse af Identiteten eller Enheden — erkender Tingenes Flerartethed. Det er umuligt at tale eller tænke, uden at omfatte begge. Tanken er tilbøjelig til at søge efter én Aarsag for de mange Virkninger . . . . en fundamental Enhed.“ Og her citerer Emerson pludselig Veda:

„I Midten af Solen er Lyset, i Midten af Lyset er Sandheden, i Midten af Sandheden er det evige Væsen.“

Ikke sandt, er der nogen Ting i Verden, en unitarisk Tænker hader, saa er det dette: ikke at finde Sammenhængen og komme til Resultatet. Emerson bruger en halv Oktavside forat opklare det Mysterium, om der er et „evigt Væsen“; han gaar ud fra som givet, at det er der, han frygter ikke forat sige, at det er der, han slaar fast, at der er en Gud. Man kunde ville spørge, om han havde det skriftligt.

Nu udvikler Emerson videre i samfulde $3^1/_2$ Linjer, hvorlunde de i Filosofien optrædende to Hovedelementer — det positive og det subjektive, som han nærmere betegner med Virkning, Verden, og Aarsag, Gud — er hinanden modstridende. „Den første af disse Hovedelementers Tendens er Undflyelsen af Organisation (!), er ren Videnskab; den andens Tendens er den højeste Tjenlighed, eller Brug af Midler, eller eksekutiv Guddom.“

Efter denne Definition — en Definition, som forekommer mig at have lidt for meget Baghoved — slynger Emerson ud en af sine korte, klare sagte Ting, som med ét Slag aabenbarer, hvor inderlig unitarisk hans Hjerne er indrettet, hvor fast han staar saadan midt imellem Tænkning og Tro:

„Hver Tænker tilhører ved Temperament og Vane den ene eller den anden af disse vort Sinds Guder. Ved sin Religion hælder han til Enheden, ved sin Forstand eller ved sine Sandser til Flerheden. En for hurtig Gaaen over til Enheden og en for vidt dreven Dyrkelse af Flerheden er Spekulationens dobbelte Fare.“

Der hænger denne Mand og dingler mellem Himmel og Jord og befinder sig saa storartet vel, at han raaber, at Faren ligger i ikke at dingle mellem Himmel og Jord. Gak da du hen og gør ligesaa!

Hvad er endnu engang Emersons Filosofi? Emersons Filosofi er Platon.

Platon er for ham Historiens højeste Tænker. „Platon er Filosofi, Filosofi er Platon.“ „Bliv ikke dig selv, men bliv en Platonist.“ „Platons store Berømmelighed hviler ikke paa en Syllogisme, ejheller paa et Mesterstykke af sokratisk Ræsonnement eller paa nogen Læresætning, f. E. om Sjælens Udødelighed. Han er mér end en erfaren, en Skolemand, et Geometer eller en Profet af en særegen Lære; han repræsenterer Erkendelsesevnens, Aandsmagtens Privilegium. Han har ført alle Faktaer til følgerigtige Stadier og afsløret hvert Faktum en hele Rummet omfattende Sandhedsspire. Overalt gaar han Veje, som ingen

Ende har, men som løber ustandseligt rundt hele Universet.“ — Blandt de „Faktaer“, som Platon da har ført til følgerigtige Stadier, nævner Emerson hans Lære om Sjælens Udødelighed og anfører: „Hvad der kommer fra Gud til os, gaar fra os til Gud tilbage.“ Han elsker Platon, fordi denne har saa stærkt Brug for en Gud. „Sjælen er det fra Naturen frigjorte løsrevne Gudselement i Mennesket; Legemet kan ikke lære En Visdom, blot Gud kan.“ Han beundrer Platon, fordi denne allerede i Oldtiden havde hittet paa, at „Poesi, Profeti og de dybe Syner stammer fra en Visdom, over hvilken Menneskene ikke er Herrer.“ Endelig tilbeder han Platon for akkurat det samme, som han elsker og beundrer ham for: han er den største Gudsdyrker. „Platon staar midt imellem Sandheden og hver Mands Tanke. Han har trængt ind i Verdner, som Mennesker i Kødet ikke kan naa; han saa Sjælene i Pinen, han hørte Dommerens Dom . . . Jeg er bleven slaaet af den yderste Grad af Modernitet baade i hans Form og i hans Aand. Her er Spiren til det Europa, vi kender saa vel, i dets lange Historie i Kunst og Krige, her er alle dets Skridt paa Forhaand opstukne i Platons Tanke — og af ingen før ham. Europa har siden spaltet sig i Hundreder Historier, men det har ikke tilført

Platons Europahistorie noget nyt Element. Platon blev Europa og Filosofien og næsten Literaturen .... Fra Platon kan man hente Beviser for begge Sider af ethvert stort Spørgsmaal."

Man eftergaa en Smule disse Udtalelser; de er atter karakteristiske for Emersons mærkelige Evne til at sige Ting. Overdrivelsen om Platon som Europa, Filosofien og Literaturen er af ingen Vigtighed og bør oversés; det er en amerikansk Overdrivelse og har Værd kun som Prøve paa god Yankeestil. Istedet derfor er det nyttigt at undersøge disse forskellige Sætningers logiske Indholdsværdi.

Hvad der henrykker Emerson ved Platon er, at han er den ufejlbare Tænker. Selv Europa har maattet fuldkomme hans Spaadomme og ikke afvige fra dem med noget „nyt Element". Da Platon nu „staar midt mellem Sandheden og hver Mands Tanke", maa hver Mand forbi eller gennem Platon, forat finde Sandheden. Til denne sande Platon kommer man da, men opdager, at hos ham finder man „Beviser for begge Sider af Spørgsmaalene", baade for og imod! Trods den ræsonnerende Gave, Platon saaledes maatte besidde, er hans Ræsonnement imidlertid „ikke noget Mesterstykke", ikke som Sokrates's var. Men alligevel er Platon saa meget mér end Sokrates

og Alverdens „Geometre“, at han simpelthen „repræsenter Erkendelsesevnens, Aandsmagtens Privilegium“!

Videre. I sin Afhandling om Shakespeare paaviser Emerson ganske rigtigt, at al Originalitet er relativ og hver Tænker tilbageskuende. Han postulerer følgende: „Store Mænd kendes bedre paa deres Art og Udstrækning end paa deres Originalitet.“ „Det er let at sé, at hvad der er bedst skrevet eller gjort af Genier i Verden ikke er én Mands Værk, men er frembragt ved Tusinders Arbejde.“ Og han anfører endog Bibelen til Støtte herfor. I en Afhandling om Platon derimod, som staar i samme Bog og udgør det ene af de syv Foredrag, hvoraf hans filosofiske Hovedværk bestaar, hævder Emerson imidlertid den stik modsatte Lære. „Platon er Filosofi, Filosofi er Platon.“ „Han har trængt ind i Verdner, som Mennesker i Kødet ikke kan naa.“ „Hos Platon er Spiren til det Europa, vi kender saa vel, i dets lange Historie i Kunst og Krige, her er alle dets Skridt paa Forhaand opstukne i Platons Tanke — og af ingen før ham.“

Mellem de førstnævnte og de sidstnævnte Udtalelser ligger hverken Aar og Dag eller forandrede filosofiske Anskuelser; der ligger i Tid

3 — tre — Uger og i Rum 95 — fem og niti — Oktavsider.

Efter nu paa det klareste at have vist, hvilken Originalitet Platon dog var, som havde entret fremmede Verdner og opstukket hele Verdensdeles Skæbne i sin Tanke — en Opstikning, som ingen før ham havde opstukket — gaar Emerson atter af Led og sætter sin arme Læser i en ny Kattepine. Sagen er den, at Emerson til syvende og sidst dog ikke er ganske paa det rene med, hvad Platon egentlig var original i. Hans Skrifter kunde lige saa snart være andres Skrifter; der var visselig ingen før ham, slet ingen før ham; men der kunde dog alligevel være en eller anden før ham! Han siger rent ud: „Naar vi berømmer Platon, saa synes det som om vi berømmer Citater fra Solon, Sophron, Philolaus.“ Og han lægger til: „Lad saa være. Hver Bog er et Citat, hvert Hus er et Citat fra alle Skoge, Miner og Stenbrud, og hvert Menneske er et Citat fra alle sine Forfædre.“

Det Resultat, man herved tilsidst kommer til, er altsaa følgende: Citatet Platon sad i et citeret Hus og citered Citater fra Citaterne Solon, Sophron, Philolaus, for derved at lave et Citat, som i n g e n f ø r h a m havde Part eller Andel i! — Man huske, at det efter Emersons egne Ord endog

er „let“ at se, at det bedste Skrift er „frembragt ved Tusinders Arbejde.“ Men nu røber Platons Skrifter jo en Forfatter, som har „trængt ind i Verdner, som Mennesker i Kødet ikke kan naa.“ Hvis da ikke Platon selv har forfattet sine Skrifter, hvormange Mennesker i Kødet kunde der saa paa en Slump være tilbage paa Jorderige dengang, da Platons Tusinder Arbejdere trængte ind i andre Verdner? Ialfald i Grækenland maa Mennesker i Kødet have været ganske sjeldne paa Platons Tid. Blot Sokrates, Stakkar, var nu et saadant Menneske, en „uvidende Gadedebattant“, som endnu gav sig af med at være i Kødet.

Emerson maa have læst Platon ikke uden Udbytte. Han har fundet og tilegnet sig de „to Sider“ hos ham. Disse to Sider sætter ham saa istand til at sige de tosidigste Ting, en Tænker nogensinde har sagt i noget Land. Den samme Mand, som i én Essay er henrykt over denne Tosidighed hos Platon, erklærer i en anden Essay med lige stor Henrykkelse: „Jeg elsker Faktaer. En faktisk eksisterende Flue er mér værd end en mulig eksisterende Engel.“ Og den Mand har paa begge Steder sagt en udmærket Ting.

Hvad er nu altsaa Emersons Filosofi endelig og tilsidst? Endelig og tilsidst er Emersons Filosofi akkurat saaledes, som den nu er fremstillet,

og ikke mér. Det er en Filosofi paa vel halvandet Hundrede Sider og faas i England for én Shilling indbunden. Det er en Filosofi om „repræsentative Mænd". Shakespeare repræsenterer Poeten, Montaigne Skeptikeren, Napoleon Verdensmanden, Goethe Skribenten, Swedenborg Mysticismen og Platon Filosofien. Alle disse Mænd var store Mænd — ti kan man lære noget af dem. Emersons Syslen med Platon har ført ham til et bestemt Punkt, som trods alle hans Modsigelser staar støt for Læseren, en „fundamental Enhed: en Gud og en udødelig Sjæl". Da nu Platon var den, som i Emersons Øjne har opfundet baade Gud og Sjælen, er Platon Filosofien. Gud maa Emerson have, Gud er det fedeste Ord, han tager i Munden, var han Skandinav, vilde han skrive det med Guud. Gud og Sjælen er Facit i hans Filosofi; der er en Verden — ti er der en Gud. Disse rene Sandheder er Hovedresultaterne af Emersons filosofiske Undersøgelser. Hans Afhandlinger indeholder dette.

I sine Bestræbelser for at paavise Sjælens nøje Forbindelse med Gud, slaar Emerson endnu engang istykker Læren om den relative Originalitet. Naarsomhelst han strejfer ind paa det guddommelige Omraade, faar han asiatiske Raptuser og giver alle tidligre opstillede Teorier en god

Dag. „Den rene *(inviolate)* Sjæl er i uafbrudt telegrafisk Forbindelse med Tingenes Ophav", siger han. Og end tydeligre udtrykker han det, naar han siger: „Det centrale Faktum er den oversandselige Intelligens flydende over i os fra det ukendte Kildespring, at blive modtagen med religiøs Andagt og beskyttet for al Sammenblanding med vor egen Vilje." Til hvad Nytte er da alle de „Tusinder Arbejdere"? Naar den rene Sjæl er i Bekneb for en Underretning af en eller anden Sort, et Svar paa et Spørgsmaal, da slaar den ikke engang op i Platon efter den Underretning, den kommer, siger Emerson, „faktisk" til os paa første Haand fra det ukendte Kildespring, som et Telegram. Man føler sig vaad ved at læse om dette Kildespring, som skal flyde over i os. Og som om Emerson selv frygter for, at Telegramet skulde udeblive, lader han Unitaren i sig lægge til: „I Sandhed, vi har ingen Spørgsmaal at gøre, som er ubesvarlige." I Sandhed, dette er nu en noget særegen Paastand i en Tænkers Mund! Foran de stejleste Gaader staar han stille, hitter paa ingen Ting, slaar sig til Ro, udbryder med Psalmisten. — Hvad Sjælens Udødelighed angaar, da beviser Emerson Sjælens Udødelighed med en Sats af Emerson: „Om mit Skib synker, saa synker det blot ned til en anden Sjø." Til Over-

flod citerer han desuden et Par Linjer i Fox's Evighedssyn: „Og der var et Ocean af Mørke og Død, men tillige et uendeligt Ocean af Lys og Kærlighed, som overflød det af Mørke og Død.“ Ti er Sjælen udødelig!

Med saadant moral-filosofisk Puslearbejde er Emerson bleven Tænker. Hans Lære er: en Sjæl i Kroppen, en Gud i Horisonten. Hvad han spørger efter hos Filosoferne er „Visdommen“ hos dem, hvad han ogsaa forklarer med „Morallæren“. Platons Visdom er uden alle Grændser, Behmens Visdom er „sund og skøn“, Swedenborgs er ham „behagelig“, Montaignes „umoralsk“, Shakespeares „utrolig“, — han spørger efter Art og Beskaffenhed af Visdom. Som om en videnskabelig Filosofi var betinget af en bestemt Moral! Man kan træffe Folk, som lige saa snart kan tænke sig en Lastens Filosofi, som en Dydens. Emersons Moralfilosofi er nøjagtigt den samme som den, man kan træffe i alle unitariske Huspostiler, (sml. Parkers, Channings og andre Prækensamlinger). Hans Filosofi er forsaavidt den samme som den, man kan træffe hos alle skikkelige Mennesker, fra godslige Bybud Bubud til retskafne Hvalfangere. Emerson tilførte ikke Moralfilosofien nogen Tænker; men han tilførte den en Forkynder. Hans Aandsanlæg var overvejende literære; hvad enten han talte eller

skrev, var han et Talent. Fra ham henter hans Landsmænd Mottoer til deres allergodeste og uskyldigste Bøger. Han blev den amerikanske Moralmobs Æsop.

Stundom har hans literære Talent dog ført ham paa vilde Veje; det er, naar han synes, han bør være dybsindig. Nu er man ganske vist vant til mangen ufattelig Storslagenhed i de Filosofers Skrifter; men det har Særinteresse at sé, hvorledes en lærd Yankee bærer sig ad med at være lærd. Et Par af Emersons orakelagtige Yttringer, hvori man har fundet Dybsind, lyder saa: „Kundskab er den Viden, som vi ikke kender". — Det er saa sandt, saa sandt! Jeg forstaar rigtignok ikke et Ord af det; men Emerson har evig Ret heri. Ikke sandt, han vilde faaet Uret, hvis han havde sagt: Kendskab er den Kundskab, som vi ikke vide. Saa meget kan det gøre at stille en Ting paa Hovedet! — Den anden Yttring er om muligt end mærkeligre: „Detaljer er Melankoli". — Javist er Detaljer Melankoli. Det véd enhver middels dannet Sporvognshest. Har man maaske nogensinde hørt, at Detaljer var en Bjærgkæde eller et Rullegardin? Ja, sér man der! Jeg vil sé paa den, som kan sige, at Detaljer ligner Melankoli mindre,

end en hvilkensomhelst Silkeparaply i Verden! Altsaa er Detaljer Melankoli . . . .

Ralph Waldo Emerson døde i 1882.

Der er selvfølgelig flér Forfattere i Amerika, som maatte medtages i en Literaturhistorie; i nærværende Arbejde er der derimod ikke Anledning til at gøre minutiøse Udpluk. Jeg har valgt at fremstille en Smule udførligre et Par af Amerikas Skribenter, som er blevne betydelig bekendte herhjemme, for netop at vise, hvor drøjt man kan bedrage sig nu og da ved at oversætte fra Landene istedetfor fra Literaturerne. Min Opgave er at vise, hvilket Aandsliv en saadan Literatur, som den amerikanske, forudsætter hos og afsætter i et Folk, hvilken Sæd der saaes og hvilken Grøde der høstes. Whitman og Emerson er blevne fremhævede som de særligt nationale Repræsentanter for deres Lands Literatur, — dette er ikke Amerika til ubetinget Fordel; den ene var en uartikuleret Poet, den anden en literær Postilforfatter. Jeg er ikke et Øjeblik i Tvivl om, at Amerikas Literatur trænger den Paavirkning fra fremmede og længer fremskredne Literaturer, som Kongressen patriotisk sætter Told paa. Skal den blive et Udviklingsmiddel, maa den skifte

baade Form og Indhold. Men først maa der rejse sig Tvivlere i dette store Land, Mænd og Kvinder som tvivler paa, at Amerika er Verdens kulturrigeste Nation. Den nationale Selvgodhed maa undermineres, Patriotismen maa faa et Knæk. Indtil idag har de helligste Navne i Landet været Præsidenternes! Naar man har lidt Kendskab til, hvilke Aander, hvilke Genier, det Hvide Hus har huset i flere Generationer, saa blir det En noget ganske betegnende for den Nation, som har kanoniseret dem. Naar Amerikanerne, netop paa Omraader, hvor de staar tilbage, kræver Betaling forat modtage Vejledning, saa er det et Udtryk for den Kendsgærning, at der findes ikke det skabende Grand af moderne aandelige Interesser i Landet.

DEN BILDENDE KUNST.

MALERI OG SKULPTUR.

Gaar man nu over til Amerikas bildende Kunst, faar man nøjagtigt det samme Indtryk af den, at den er en Kunst, som trænger fremmed, impulsydende Vejledning. Ogsaa den er en Frugt modnet i Landets egen materialistiske Livsluft, indblæst Bostonklericiets Aand, baaret oppe af den massiveste Patriotisme. Amerikanerne er et Handelsfolk, som køber og sælger, hverken et kunstnerisk eller et kunstelskende Folk. Hvad der kommer i deres Vej af Vareomsætninger og Pengetransaktioner er deres Hjerne straks med paa, Kunstens Aand derimod svæver helt udenfor deres Forestillingskreds. De giver sig aldrig en stille Dag og tager sig aldrig Tid til at lytte. En ægte Yankee, en med den rette nationale Smag,

forlyster sig langt heller med en Patentrapport i Atenæum, end han gaar i Operaen og hører Wagner, og var det ikke fordi det hørte til god Tone, saa var maaske ikke Fruen og Frøkenen gaaet derhen heller. Amerikanerne er ikke det ringeste kunstnerisk vakte. Jeg forlanger ikke af dem, at de skal opdage Kunsten, men optage den, naar den tilbydes dem, og indordne den under deres egne nationale Vilkaar, genføde den. Yankeerne er et ungt Folk, men de er gamle nok til at blive grebne, paavirkede, ialfald tiltalte. Selve deres Natur burde have afsat i dem en intelligent Skønhedssands; de sér jo Solen og Havet — en Sol, som der ikke findes Mage til i nogen Zone — de har hvide Stjærner om Vinteren og røde Orkanskyer i de varme Somres Nætter; der rører sig et sælsomt puslende Liv i deres Skoge, Fuglesang, Dyreskrig og lodne Væsners listende Skridt; der strømmer dem om Hovederne en hel Prærieverdens Farver og Duft og underlige Lyde, — men de mærker det ikke. Ingen Ting kan bringe Amerikanernes taltrænede Tanker ud af Sporet, ingen Skønhed faar dem til at glemme Eksporten og Markedsprisen for en eneste Stund. I alle disse Stater kan der maaske i Aarets Løb opvises nogle Undtagelser, men ikke mange, ganske, ganske faa. Det er saaledes ikke saa ret besynderligt,

at den amerikanske Kunst ikke staar højere, end den staar. Til disse Mennesker uden Sands for andet end Madnytten, kommer Landets Kunst og banker paa; af disse Mennesker skal den opmuntres. Den tør ikke spørge om den fattigste Forstaaelse, selv om der fandtes noget at forstaa, den faar modtage den najveste Anerkendelse og den dummeste Kritik. Til disse Mennesker maa endelig Landets Kunst overgive sig paa Naade og Unaade ved Udstillingerne. Der er saa mangen Gentleman i Amerika, som ikke kan skælne en Pastel fra en *Cromo*, end sige én Skole fra en anden, — kender han den amerikanske Præsidentrække, véd han Datoen for det berømmelige Slag ved Atlanta, tror han paa Gud og ejer han Millionen, saa er dette i sig selv nok til at skaffe ham Plads som Jurymedlem ved en Kunstudstilling.

Der er i Amerika 88 Kunstakademier med 190 Professorer, som underviser 3000 Elever. Nu burde dette Land, som er saa ungt i sin Kunst og har saa god Raad, holde Kunstnere til Lærere paa disse Akademier, og der burde maaske ogsaa gøres en Smule Udvalg af Elever blandt disse tre Tusind. Men ingen af Delene blir gjort. Af amerikanske Malere er der saavidt jeg véd tre, som har faaet Medalje i Europa, eller

der er seks, som har vundet et Ry og har fortjent det. Man kunde sikkert skrabe sammen et halvt Snes Talenter blandt deres egne og saa faa det resterende Antal Professorer andre Steder fra; men det er virkelig ikke til at nævne — nationalt maa det være! Nu er der den karakteristiske Ting at lægge Mærke til herved, at saasnart der dukker op en Kunster af virkelig Betydning i Amerika, saa forlader han sit Land saasnart, han bare kan, han rejser til Europa. Af dette kunde Amerikas Forbudsmagere gøre sig en Pegepind, men det gør de ikke; de lader Kunstnerne fare. Følgen er saa den, at man staar tilbage paa Akademierne med gamle Mænd, som er forgamle til at rejse, og med unge, haabefulde Dilettanter — som igen skal undervise unge, haabefulde Dilettanter.

En amerikansk Kunstudstilling frembyder et meget forvirrende Skue. Der øves ingensomhelst Censur ved Optagelsen, og man kan derfor sé et Mesterstykke, en Genistreg fra et gammelt Kunstland ved Siden af den flaueste Talentløshed fra Dakotas Prærier. Hvem skulde ogsaa øve Censuren? Juryen bestaar i de allerfleste Tilfælder af Byens Borgmester og et Antal Pengemænd, Folk som har social Anséelse, fordi de er rige og tror hardt paa Gud, men som er uden

kunstnerisk Opdragelse, uden kunstnerisk Medviden, Mænd, som maaske om Morgenen før de indtager Sæde faar et lidet æstetisk Vink af deres Kone eller Datter, som selv sysler med Maling. Den amerikanske Kunst er fortrinsvis repræsenteret i Madbilleder: der er Æbler og Druer og Pærer og Fiske og alle Slags Bær og nøgne Haner og raa Okselaar over alle Vægge. Der er store Lærreder iblandt, i Rammer til svære Summer; der kan være Rammer, hvor Forsiringerne er af Guldfiligran. Disse Billeder gaar ikke til Gallerierne eller til Kunstanstalterne, de købes af Rigmænd til Spisesalsdekorationer. Fordi det nu altsaa ikke er nogen Hemmelighed hvad disse Billeder skal bruges til, aabner der sig pludselig en hel Industri, en ren Fabriksdrift med Haner og Okselaar. Billederne blir malte i den bestemte Hensigt at udgøre et Møbel i Spisestuen, de faar det dekorative Udstyr, hvorefter de kan tage sig ud paa en Væg, faar luende Farver og skarpe Figuromrids. Selv et Okselaar gives en dekorativ Karakter, og det faar gærne en smuk Roset eller Sløjfe bunden om Benstumpen. En død Fugl paa et Bræt har Vingerne dekorativt spilet, hver Fjær er malet med underfulde Farver, disse døde Vinger flyr henad Brættet, saa det er en Lyst. Er nu disse Billeder saa nogenlunde bra malte, har de

et mér eller mindre bekendt Yankeenavn i Hjørnet og er der en Ramme om dem, som der ikke er Plet eller Rynke ved, saa faar de jo meget snart sin Køber — en Rigmand hænger Rarieteterne op i sin Spisesal.

Saa liden er den kunstneriske Blu hos en saadan amerikansk Kunstjury, at den uden videre antager ogsaa Børns Arbejder, fordi det er Børns Arbejder, og giver dem en Plads hvorsomhelst, gærne paa et iøjnefaldende Sted. Der hænges en Seddel paa disse Barnestreger, hvorpaa der staar skrevet, at Kunstneren er tolv Aar og forældreløs. Paa en Sortkridtstegning, som forestiller to Høns, gør Sedlen opmærksom paa, at Kunstneren er femten Aar, døvstum og halt. Hvad har Æstetiken med Barmhjærtighed at gøre? Som Kunstner vilde ikke jeg betænkt mig paa at sparke Krøblingens Høns ned fra Væggen. Denne Tegning gør frækt Nar af Beskueren, og den tilsøler Billederne i sit Naboskab. Har man først kastet Øjnene paa dette umulige Billede, saa kan man slet ikke glemme det mér, det har gjort Indtryk netop ved sin desperate Flauhed, det har revolutioneret sig ind i Ens Erindring, og dér staar det; man kan ikke blive det kvit. Har man engang i Livet sét et Par saadanne Høns, saa staar de den Dag idag for Ens Øjne; de stiger op netop naar man mindst

venter dem, dumper ned paa Papiret, naar man skal skrive, sætter sig paa Lampeskærmen, klæber sig fast paa Datokalenderen paa Væggen, stritter sørgeligen ud i Verden med Lægge saa tynde, at det skærer en i Hjærtet at sé paa dem.

Det er naturligvis ogsaa i en amerikansk Kunstudstilling noget godt i alt det slette, særlig da hvis Udstillingen omfatter hele Unionen. Det bedste i Amerikas Kunst er Landskabet; i den Art har Landet sine store gamle Navne, som staar fast, Mænd, som har naaet en ren Rutine i at male smukke Egetræer. I et ægte amerikansk Landskab er der nøjagtigt følgende at sé: En Pige, som mælker en Ko paa en grøn Eng foran en stor Skog mod et blaat Fjæld under en rén Himmel. Det er Maaneskinnet fra Literaturen i en ny Yttringstorm. Dette Landskab gør de amerikanske Malere udenad, de snubler ikke paa et Straa, alt er glat og jævnt. Koen har Farver som en Kolibri, Skogen er en Skog af yderst pyntelige Træer, og de Fjælde ordner sig saa, at de hverken trykker Jordkloden under eller stikker Hul paa Himlen. — Aa, man kunde ville ta i disse Fjældtoppe, forat faa dem til at stritte lidt rasende op mod Højden! Og man kunde faa Lyst til at give den Himmel en Sky!

En pen og lidet vovelig Kunst, en Flugt op i det blaa, uberørt af Verden og hvad deri er, en Kunst i Aand og Indhold ganske lig Literaturen. Fremstilles der en Hyrdescene, saa er man yderst godt klædt i en Hyrdescene; Luften kan sige 100 Grader Farenheit og Græsset kan krølle sig af Heden; men Hyrden og Hyrdinden aabner ikke en Knap. Fremstilles der et Interiør, saa hænger „Den stille Trøster" og Georg Washington paa Væggen, Sankey staar opslagen paa Pianoet og Skruekalenderen under Spejlet viser: Søndag, 23 August. I dette Værelse sidder saa to Mennesker paa Pudestoler og elsker! — Op med Knapperne! Sæt Kalenderen paa Mandag, Frimandag, Blaamandag, Livets Strid og Livets Lyst! Jeg beder ikke om Galskaben og den svare Synd — det er et Moralspørgsmaal, en Sag for sig —, jeg beder om Livet, om levende Kroppe i Klæderne, og det er et Kunstspørgsmaal. Lad disse elskende vise os, at Pulsen slaar og at Brystet puster; lad dem vise os, at Livet strider under deres Hud, at deres Legemer er betændte af Mennesket!

Bare Maaneskin. Der, hvor den amerikanske Literatur taler med Streger, taler den amerikanske Malerkunst med Dragter; længer er den ikke

kommet, og længer kommer den ikke før den faar Vejledning. —

I Skulpturen er Amerika stærkest i Retning af Dyr; Kat og Hund er deres første og sidste Forvovenhed, kommer det højt, blir det til en Neger. En krigsklædt Indianer, en korsfæstet Kristus, en Buste af Washington er i den amerikanske Skulptur de atter og atter tilbagevendende Typer paa moderne Liv. Nu og da støder man paa en Gipsfigur, som man lægger Mærke til, fordi der er endel Bogstaver, et Vers gravet ind i Soklen. Figuren er en (godt tildækket) Kvindeskikkelse af usigelig Skønhed, en amerikansk Venus med et Liv saa tykt som en Barnehals, og Verset gør opmærksom paa, at saa smuk kan enhver Kvinde blive, som køber og drikker saa og saa mange Flasker af Ayers *Sarsaparilla.* Gipsfiguren er et Avertissement for en Patentmedicin. — Længer henne opdager man en Gruppe, en Kone, som vasker en halvstor Gut i Ansigtet, og et Vers tilkendegiver, at saa hvid som denne Gut kan enhver blive, som bruger en vis Sort Sæbe til sin Vask. Kunstværket er et Avertissement fra Pears's Sæbefabrik i Brooklyn.

Man misbilliger denne Profanation, man harmes maaske over, at Kunsten paa en saa direkte Maade gøres til Reklamens Tjener; men i samme

Øjeblik erindrer man sig i hvilket Land man befinder sig, og da vil man endog komme til at nikke anerkendende til disse Gipsavertissementer. Hvorfor ikke? De er ikke uden sit Lune, og de er mangen Gang ganske vittige Opfindelser. De har selvfølgelig ikke megen Kunstværdi, de er Avertissementer, de er Forretningsskilte; men Maanelyrik er de ikke, de gengiver Livet, indeholder en Situation, fremstiller en Akt. Hvad skal jeg derimod gøre med en Indianer til dagligt Brug? En Indianer véd ikke engang af, at der er et Livets Fænomen til, som hedder Sæbe. Disse reklamerende Kunstfrembringelser er de første Forsøg paa en national amerikansk Kunst; de svarer til Journalistiken i Literaturen og er som saadan det bedste, ejendommeligste, der er begyndt inden Kunsten. Den amerikanske Kunst forekommer En at være saa fjærn fra al ædel Ærgærrighed. En Gengivelse af en skikkelig og død Præsident fra Knæbuksetiden, eller en nogenlunde tro Kopi af Venus fra Milo staar til idag som dens allerhøjeste Maal. Om Præsidenten véd man, at det eneste, han hæved sig til Talent i, var i Hæderlighed, og om Venus fra Milo véd man, at for hende har Alverden vænnet sig til at knæle. Hun staar i alle Vinduer, flyder om paa alle Hylder, rager i Vejret fra hvert Piano,

findes i hvert Fallitbo, besynges af hver Poet. I Amerika er hun det højeste, en Billedhugger forsøger at efterligne, i Paris er hun næsten Louvre. Jeg regner ikke hendes lange Hals, som kunde været kortere, jeg regner heller ikke hendes Drapperi, som er en Dekoration, et Drapperi, som skjuler istedetfor at dække; jeg tager hende som hun dér staar — en Aabenbaring. Mine Følelser for hende er et indre æstetisk Glædesskrig, hun er en retlinjet Dejlighed næsten uden Lyde. Men Venus fra Milo staar min Sjæl for fjærn. Hun kan bruges til Bogmærke. Jeg véd aldrig paa noget Fisketorv at have truffet en Kvinde, hvis Ansigt har udtrykt saa inderlig lidet, som hendes. Naar et Menneske staar et Sted, saa staar det Menneske paa det Sted af en eller anden Grund — Venus fra Milo staar paa sin Sokkel absolut uden nogensomhelst presserende Nødvendighed, staar der og er bare dejlig. Hun er en uaabnet, stejl Renhed; rører jeg hende, saa pletter jeg hende. Jeg elsker ikke den Dame, hun gør mig illusjonsløs, berøver mig al Trang, fylder mig med et øde, æstetisk Velbehag, som ikke beriger mig. En Arm mér, to Arme mér, vilde blot give hendes Legeme den Helhed, det mangler, — Helhed i et Menneske, der udtrykker saa lidet. Med lidt Affektation og lidt digtende „Kunstforstaaelse“

kan man jo faa hendes Krop til at leve; i næste Aarhundrede vil maaske indtryksømme Folk finde Pulsaarer i hendes Drapperi. —

For nogle Aar siden fandt en amerikansk Billedhugger paa den Idé at gøre sit Land en Tjeneste; han var Republikaner af Politik og Patriot af Natur — der var dem, som mente, at der heller ikke har været Mage til Kunstner. Han hugged en Sokkel, en oprejst Mand og en knælende Neger; disse tre Ting satte han saa sammen med Jernkramper til en Gruppe. Manden, som stod oprejst, var Slaveholder, han havde en Svøbe i Haanden, og naar en oprejst Mand holder en Svøbe i Haanden, saa er han i høj Grad Slaveholder. Negeren var Slave, han knæler, han beder; men at en Neger beder, det er et Vidunder. Og hele Amerika fandt, at dette Arbejde var et Vidunder. Kunstneren var et vittigt Hoved, han havde sine Landsmænds store Opfindelsestalent — han havde hugget den sorte Neger i hvidt Marmor og den hvide Slaveholder i sort. „Onkel Toms Hytte“ paany, nøjagtigt „Onkel Toms Hytte“! Madam Stowe havde ikke sagt tydeligere med Ord end denne Gruppe sagde med Sten, hvad Sydstaternes Folk dog var for nogle sorte Barbarer, som kunde holde disse hvide Væsner til at arbejde for Mad, Klæder og Løn paa Bomulds-

plantagerne. Og Gruppen statuered et Eksempel paa det Frihedsmod og den Menneskekærlighed, Nordstaterne viste, da de satte disse Folk i Frihed. Kunstneren var Patriot, han blev fra den Tid af en meget betydelig Mand, fik Navn, Anséelse, Formue, Stilling. Men hans Gruppe fortalte ikke, at det samme Land, som dengang løste nogle Tusind Negre, holder den Dag idag 1 Million 119 Tusind af deres egne Børn som Slaver nede i deres egne Gruber — det fortalte ikke Gruppen*).

---

*) I Tallet er medtaget ogsaa de Smaabørn, som arbejder i Metalvarefabrikerne — hvilke er end værre end Gruberne. Børnene er fra 6 til 15 Aar; blot i et enkelt Amt (i Luzerne *county*) er der 3 Tusind af disse Smaa beskæftiget i Kulgruberne. Nede i disse er Gennemsnitsheden 95 Grader F.; det er fastsat ved Lov hvor lang Tid Børnene er pligtige til at opholde sig dernede ad Gangen; de faar saagodtsom ingen Skole, og den Betaling, de faar, svarer ikke engang forholdsvis til Sydstaternes Betaling til deres Negre. (Sé for Statistikens vedkommende *North American Review*, 1884.) I det samme Land, hvor Børneslaveriet florerer saa usædvanlig stærkt, forsvarer man Emigrations-Restriktionen ogsaa som den Forholdsregel, der skal beskytte Landets egne Arbejdere mod Arbejdsløshed. Hvad om man gav Børnene fri, som man har frigjort Negrene? Den Forholdsregel vilde have til Følge, at 7 à 800 Tusind voksne Mænd sattes i Arbejde.

Thi den skulde ikke være en Præken mod Slaveri overhovedet, det laa udenfor dens Plan; den skulde for det første være en politisk Reklame for det republikanske Parti, hvortil Kunstneren selv hørte*), for det andet skulde den være en patriotisk Hyldest til hele Fædrelandet. Og som saadan blev den modtagen, den vakte en Støj, den blev det monumentale Storværk i Landets bildende Kunst.

Den amerikanske Skulptur er naturligvis ogsaa en saare blufærdig Skulptur. Kom ikke der og bed om Mennesker uden Figenblade! Selv et nøgent Barn, som leger med en Sko, kan ikke lege med en Sko uden Figenblad, ja stod Dubois's Eva (*Eve nouveau-née*) i Amerika, saa vilde den ikke staa der længe, før den fik et Mavebelte. I al Amerikas bildende Kunst raader — som i dets Literatur — det ømfindtligste Snærperi overfor nøgne Lemmer. Kunstnere har fortalt mig, at de aldrig maled efter Model, at de heller ikke kunde opdrive en Model, fordi det er stik imod al bostonsk Aand at stande nøgen, at de visselig heller ikke vilde faa Lov til at fremstille en Model, om de havde en. Man aner, hvad det vil sige at gætte sig frem, ikke blot angaaende Porerne, det

---

*) Det andet Parti, Demokraterne, modsatte sig som bekendt Slavekrigen.

vekslende Spil i Huden, men endog angaaende Muskler og hele Lemmer. Hvad Under da, at Venus fra Milo viser sig for en Yankeekunstner som den højeste æggende Dristighed! Tag Ørsted Park i København. Billedhuggerværker af den Nøgenhed, som der, en saaledes udstyret Park, med den Mangel paa Figenblade, vilde ikke paa nogen Betingelse blive taalt paa noget Sted i Amerika — ikke om en By fik den gratis to Gange. Fra det moraljamrende Boston driver der indover Amerika en raa Snærperiets Aand, som farver og forfalsker baade Kunstnernes og Publikums Forestillinger. — Mens nu Amerikanerne viser den mest samvittighedsfulde Rædsel for en Arm uden Ærme, en Læg uden Strømpe, er de imidlertid ganske ufatteligt sløve overfor den kunstneriske, den sjælelige Ublufærdighed, som breder sig i deres Kunst. Herhen regner jeg baade Detektivhistorierne og Spisesalsmalerierne, ja en god Del af den patriotiske Skulptur med. Man viger ikke tilbage for at byde Udstillingsgæster umulige Høns, bare fordi det er en Krøbling, som har forfattet disse Høns, og man finder det ganske i sin Orden, om der samler sig Beskuere omkring denne Tegning. Hos Kunsthandlerne kan man sé de løjerligste Billeder indsatte til Salgs, saasom vilde Elgsdyr paa Bjærgene, hver med sit

Silkebaand om Hornet, eller en enkelt blank Stjærne, sét gennem et Vindu fra en Stue, hvor Alting staar i Middagslys. I St. Louis, Missouris Hovedstad og et af Unionens største Trafikcentrer, udstilled man for tre Aar siden bl. a. et Parti *Cromo*-Billeder, hvorpaa man kunde finde forgyldt Vand, himmelblaa Sauer og Mennesker med rosenrøde Øjne. Naar Kunsten blir original paa den Maade, tier jo Beskueren, han blir slagen. Han maa blot ikke smile, altsammen er alvorligt ment. Han staar paa amerikansk Jord og betragter en amerikansk Kunstfortéelse; han maa nyde Kunstens Aabenbaringer, hvordan de end er, lige saa andægtigt, som han nyder Musiken fra de patriotiske Blikfløjter, der marcherer gennem Gaderne.

Meget af Snærperiet i Amerikas Kunst kan forklares deraf, at et stort Flertal af dem, som sysler med Kunst, er Kvinder. Denne Omstændighed har Betydning, den er en vejvisende Forklaring af et helt Folks Kunstanskuelse. Kvinderne i Amerika leder Kunsten i deres Land, ligesom Tysklands Kvinder nu leder deres Literatur — og lægger den øde ved deres Pennefførhed. Enten er det Døttre af Rigmænd, som har lært sin Kunst i et af de 88 amerikanske Akademier, eller ogsaa er det gifte Koner, som af egen Drift, af Kedsomhed og af god Tone har

givet sig til at kunste hjemme. At gøre Malerier er i Amerika simpelthen et kvindeligt Haandarbejde; for at blive opmærksom herpaa, behøver man ikke at besøge ret mange Familjer derover. Det synes næsten, som om de amerikanske Kvinder tror at skylde sig selv at sætte et Par Høns ind i Verden. Den feminine Indflydelse, som igen er dannet af Aanden fra Boston, virker ved sin rige Mængde ind paa al Landets Kunst. Og ikke blot de bildende Kunstnere, men ogsaa Digterne og Skuespillerne skatter under den. I Amerika siger Kvinden, hvor Skabet skal staa.

Jeg gør igen opmærksom paa, at det nytter ikke at ville undskylde Amerikas Kunst med den Tale, at det jo ikke er at vente, at den kan være kommet videre endnu. Det blir optaget som en Fornærmelse, og man blir bedt om at komme! Ti der er ikke Tvivlere i Landet; paa Amerikas Himmel er der ingen Sky. Der har ikke vaagnet nogen levende Følelse af, at Kunsten i Landet trænger Retledning og Impulser udenifra; forat modtage Undervisning kræver de $2^1/_4$ Million om Aaret. Man svared mig derover, at der vel var Told paa Kunst i Europa ogsaa. Denne Indvending blev gjort uden al Ironi, ganske i god Tro; videre var det Yankeerne umuligt at tænke. Der er jo ikke det Land til i Europa, som ikke har bedre

Raad end Amerika til at undvære Tilløb af fremmed Kunst, og — hvad der vejer end mér — der er ikke det Land til i Europa, som har saa god materiel Raad som Amerika til at undvære Tolden. Der ligger en ledig Kapital i Statens Kasse saa enorm, at slap man den løs paa én Gang, vilde den fuldstændig forrykke al Landets Omsætning. Den er saa stor, at selv Amerikanerne stejler foran den og véd ikke deres arme Raad med at anbringe den. Som bekendt er denne Kapital ligefrem bleven Tvistepunktet i Amerikas indre Politik.

Man kunde ville bemærke, at der i det sidste dog har vist sig i Amerika en Stemning for at foretage en betydelig Nedsættelse i Kunsttolden. Det har sin Interesse at undersøge, hvor dybt denne Stemning stikker. Den stikker i Virkeligheden ikke dybere end den stak i 1846. Paa mig gør den sidste Tarif-*Bill* nøjagtigt det samme Indtryk som alle dens Forgængere. Ti i det Land Amerika er det ikke første Gang, at en saadan *Bill* er fremkommet. En *Bill*, som i den ene Sessjon er vedtagen af én Kongres, kan af den næste Kongres blive helt eller delvis ophævet, alt eftersom vedkommende regerende Præsidents eller Senats politiske Farve er. I 1842 var Importtolden paa Kunstsager i Amerika 30 pCt., i

1846 nedsatte man den til 20, og i 1857 tog man Tolden helt væk. Dette vared i fire Aar. I 1861 satte man Kunsttolden igen op i 10 pCt. Men Kongressen af 1883 tog et patriotisk Kæmpeskridt, den vilde „beskytte“ Landets egen Kunst og vise Verden Uafhængighed, den belasted Udlandets Kunst med en Importtold paa hele 35 pCt., værre end den nogensinde var bleven belastet. Og der staar den nu. Tarif-*Bill*'er opstaar og forsvinder omtrent ved hvert Præsidentvalg i Amerika; man gør rettest i ikke ubetinget at betragte dem som de Udviklingens glædelige Tegn, de er løse Fugle, Situationsprodukter. Saa langt fra, at denne sidste *Bill* om Reduktion i Kunsttolden er et Udtryk for Amerikanernes vaagnende Trang til kunstnerisk Paavirkning udenifra, er den blot en nødvendig Følge af den øvrige Toldnedsættelse i de Forenede Stater. Det gjaldt med ét Slag at mindske Statskassens frygtelige Pengebeholdning, og Kunsten fik sin Draabe, da fransk Vin og kinesisk Porcellæn fik sit Regn. Saadanne *Bill*'er kommer og gaar i Republiken, de er Valgmanøvrer af dette eller hint politiske Parti og fremstaar ikke for Kunstens Skyld, men for fransk Vin og kinesisk Porcellæn.

Nej, Sagen er den, at Amerika ikke er kunstnerisk medbevidst; det er et Land, hvor Kunst

er en Spisesalsdekoration. Vil man minde om, at Europas Kunst dog har et Marked i Amerika, saa forholder det sig hermed, som det forholder sig med Amerikanernes Svaghed for europæiske Ordner og Titler; disse demokratiske Folk er nemlig ikke ligegyldige herfor. I Washington, Boston og New York er Rangsygen en lige saa udbredt Sygdom som Tandpine og Nervøsitet; bed om en moderne Washington-*Lady*'s Autografalbum, og man vil sé, hvormange Landes Rangspersoner, hun tæller blandt sine Bekendtskaber; der er Navne med de besynderligste Værdigheder foran. Jeg rejste hjem fra Amerika sidste Gang sammen med en Dame fra New York, hvis eneste Ærinde i Europa var at opsnuse en Smule Titel hos sin Tip Tip, for paa den Maade at skaffe sig Adgang til New Yorks Aristokrati. Uden et nyt Visitkort nytted det ikke at melde sig for hende, dertil var hun ikke rig nok. — Paa samme Maade forholder det sig ogsaa med Amerika som Marked for europæisk Kunst. En Amerikaner kan først da kaldes rig, naar han har et schweitzisk Fjæld eller en italiensk Hyrde i sin Salon; det giver Huset Rang, det er en Titel. Men det er en Titel, som ikke adler. Disse kunstkøbende Amerikanere har havt Penger nok til at rejse en Tur til Europa med deres Familje, for paa Hotellerne i Paris og

paa Damperne paa Rhinen at fuldende en Dannelse, som i Virkeligheden aldrig har begyndt. Fra denne Tur medbringer de saa nogle Billeder, som det i Amerika er moderne at eje som Erindringer fra Rejsen. Det næste Aar foretager den samme Familje en Tur inden sit eget Land, og medbringer fra denne en Ærtsknude fre Kalifornien og en indiansk Tobakspibe fra Wyoming — atter Erindringer, som det ligeledes er moderne at eje. Det ene er lige saa godt som det andet.

Amerikanerne har Penge til Kunst, derfor køber de Kunst; men de har ikke kunstnerisk Dannelse, ingen kunstnerisk Attraa. Der planlægges offentligt paa Prænt i Amerika, hvorledes man skal bære sig ad med at holde sig Europas Kunst fra Livet, der forhandles i ledende Tidsskrifter herom.*) Og naar dét kan ské i et Land med en saadan Kunst, som Amerikas, saa er det fordi den aandelige Udvikling staar lavere i det Land, end Folket selv har Bevidsthed om.

*) For blot at nævne et enkelt Sted, viser jeg til *International Review*, 1879.

SCENEKUNSTEN.

I. SKUESPIL OG SKUESPILLERE.

Den Kunst, Amerika har naaet højest i, er uden Tvivl Scenekunsten. Skuespillere har man derover af Rang, i Farcen, i den grove, nuanceløse Bajadskomik Talenter endog af høj Rang. Amerikanerne har — udenfor Literaturen og endel af deres bildende Kunst — en stærkt udviklet Realitetssants; der raser et Liv paa deres Scener. Der køres med Lokomotiver, sejles med Dampere, rides paa stejlende Heste, skydes med Kanoner og skydes med Revolvere — aa, hvor der skydes; Krudtdampen er mangen Gang næsten ikke til at holde ud for de arme Tilskuere. Al den Livets Larm, som de amerikanske Aviser er fulde af, gaar igen paa de amerikanske Scener. Men der er jo forliden Kunst i denne brutale

Støj, der sættes for grov Kraft paa at frembringe Virkning. Saa kører man Virkningen bort paa Lokomotiver, skyder den ned med Kanoner.

Der er blot to, i Højden tre Teatre i hele Amerika, som har fast ansat Personale; Teatrene hyres ellers ud til rejsende Selskaber for en eller flere Aftener, i Regelen en Uge ad Gangen. Disse Selskaber rejser Aaret rundt med det samme Stykke; naar de i Aarets Løb har gaaet alle Amerikas Scener over, gør de Turen op igen det næste Aar, begyndende nede ved Atlanterhavet og endende ude ved Stillehavskysten. Der er ikke megen Anledning til at aagre med sit Pund Talent i disse omstrejfende Truper; man gør som Digterne, der lærer sine Ting engang og kan sine Ting. Saa meget mærkeligere er det derfor, at der under saadanne Forhold kan have fremstaaet sceniske Talenter af virkelig Betydning i Amerika. Foruden et Par Operasangerinder, som jo er uddannede i Europa og derfor er blevne opdragne under stadig fremmed Paavirkning, er der tre fremragende Tragikere, der næsten udelukkende har uddannet sig selv paa Amerikas egen Jord, det er Kean, Booth og Murphey.

De to sidste har naaet en meget høj Grad af Efterligning af europæiske Shakespearefremstillere, og allerede dette er store, glædelige Ting

i et Land som Amerika, hvor man vægrer sig saa standhaftigt mod al fremmed Kunstindflydelse. Booth har desuden paa sin Kunstnerbane havt et helt Folks Antipati at overvinde; det var nemlig hans Broder, som myrded Abraham Lincoln, og lidt bidrog jo denne Omstændighed til at hindre Kunstnerens Anerkendelse. Edvin Booth optræder nu ogsaa sjeldnere. Han har spillet sig en stor Formue til, desuden er han bleven gammel. Forøvrigt lever han saa uordentligt, at han ogsaa af den Grund blir mér og mér umulig. Han er en robust Natur, i sin Kunst er han noget af Slagteren, i sit Liv elsker han de grove Nydelser — han er Dranker. Man kan sé ham beruset i de sværeste Roller; men han spiller fortræffeligt saa længe han ikke slaar over i det skødesløse.

Skulde man have et Ord at sige om Murpheys Ejendommeligheder som Kunstner, saa maatte det være, at han — trods sin virkelig intelligente Gengivelse af flere af de shakespearske Skikkelser — arbejder formeget inde paa Scenen, tager formegen Plads, gør formeget Indtryk af Dampkraft — en Ejendommelighed, som er ham medfødt af Gud, da han er amerikansk Irlænder. Skuespiller Murphey skuespiller altfor meget, han er Rikard III i sit Ansigts Sved, han er Henrik IV

over en lav Sko. Men netop paa Grund heraf blir han maaske saa meget bedre forstaaet af sit Publikum. Lidt amerikansk er hans Kunst, men han spiller ogsaa for Amerikanere.

Om Kean derimod er der at bemærke, at denne fine, sympatiske, langhaarede Herre har skabt en fuldstændig ny og ejendommelig Hamlet-figur. Kean er et dybt oprindeligt Gemyt, der er maaske ikke et eneste Træk i hans Hamlet, som er laant fra andre; det er derfor ogsaa en Nydelse, at sé ham i den Rolle. Man sér forbløffet en god Bekendt, som man ikke kender igen, og i de Scener, hvor hans Sind stormer, føler man et Glædens Gys over hans mystiske Kunst. Hamlet-rollen har nemlig Gang paa Gang kostet Kean Forstanden, tre eller fire Gange har han været paa Sindssygeanstalten; hver Gang han saa kommer ud derfra, gaar han igen paa Brædderne og spiller Hamlet — saalænge det varer. Han har som Gal den fikse Idé, at han er Intet, i det højeste et Støvgrand, et Punkt. Der er ellers ikke ret mange Amerikanere, som har den fikse Idé! Der er en grufuld Virkelighed i Keans Spil, blot de Øjne, han har, staar som to Splinter i et Hoved, og man sér saa tydeligt, hvorledes det lurende Vanvid jager under hans Pande. Han har spillet i England, men i England forstod man ham ikke,

der var ikke nok Bif i hans Kunst. Han er henvist til sine egne Landsmænd, blandt hvilke kun de bedste forstaar ham. Af alle de Mænd, jeg har truffet i Amerika, har jeg ikke fundet et saa inderligt Kunstnergemyt hos nogen, som hos Kean. Den Mand fremstiller ikke blot Tragedie, tragiske Mennesker, tragisk Liv, men selve hans Fremstilling af Tragedien blir tragisk, idet man sér og hører Vanviddets hektiske Understrøm i hans Kunst. Man sér saa at sige to Tragedier i Keans Fremstilling af Hamlet, selve Hamlets Tragedie og Fremstillerens. Og naar Kean staar paa Scenen og besættes af sin Kunst, saa er ikke hans Tragedie mindre interessant, end Shakespeares tildels noget svære tragiske Larmen. Hos Kean er Kunsten en Naturmagt, han er født med den — og han dør vel af den engang.

Desværre har ikke Amerika flér Kunstnere af Keans Rang. Men Amerika har mange Skuespillere. De dygtigste er gennemgaaende Irlændere. Disse begavede, kvikke, lærenemme, tyvagtige irske Indvandrere er blevne de bedste Skuespillere i Landet. I Farcen er en Irlænder uundværlig; der er oprettet et eget Fag for ham i den amerikanske Farce: Irlænderfaget. I de dramatiserede Detektivhistorier er han Opdagelsesbetjenten, som finder alting ud; i de patriotiske Krigsstykker er

han Spionen, som trænger ind i Sydstaternes Hemmeligheder; i Dramaerne stikker han frem i ellevte Øjeblik som frelsende Engel; i de erotiske Stykker er han rig og optræder som to elskendes Forsyn — paa en god Irlænder beror absolut et Stykkes Held. Det er en Rolle at være Irlænder. Og Fremstilleren af denne Rolle maa kunne tale engelsk paa irsk, saaat han næsten ikke er til at forstaa, desuden maa han altid have rødt Haar, være glatraget og kunne danse *Gig*. Irlænderen i et amerikansk Skuespil er den, som bringer Moroen med, som fører Afveksling ind, naar en flau Kærlighedsforhandling har varet et stivt Kvarter. Det er derfor en taknemmelig Rolle at være Irlænder; han mødes næsten altid med hele Teatrets Jubel, naar han fyger ind.

Naar man undtager de faa Undtagelser, er det en meget primitiv Kunst, man stifter Bekendtskab med paa de amerikanske Teatre. Det er formeget af en Markedsbodkunst. Præstationerne er omtrent lige overalt i Landet. Paa *Grand* i New York har jeg sét Ting, som senere har gaaet paa Sekondteatrene i Chicago, og omvendt har jeg sét Ting paa anden Klasses Scener i Chicago som har gaaet paa *Grand* i Boston. Selv paa en Scene som Chicagos største kan man ret ofte sé en Kunst, som man ingenlunde turde byde fra

den mindste Smaastadsscene herhjemme. Fejlen ligger ikke saa meget hos Skuespillerne, som i Skuespillet. Der er mange brugelige Kræfter paa de amerikanske Scener, som i hele deres Liv ikke faar andre Opgaver at klare end en Irlænders, en Negers. Et ægte amerikansk Skuespil hænger absolut slet ikke sammen fra først til sidst, det er sammensat af et Utal af Scener, som udgør smaa Skuespil for sig, og som ikke staar i nødvendig Forbindelse med den foregaaende og den efterfølgende. Det er ikke om at gøre at frembringe en Totalvirkning — det skulde da være, naar man lader et Lokomotiv suse henover Scenen efter sidste Replik —, hvad det gælder om er at fremstille de givne Situationer saaledes, at de hver for sig gør Indtryk og faar Tilskuerne til at klappe, græde eller lé. Det beror mindre paa Skuespillets Sammenhæng, end paa en morsom Dialog og paa de heldige Omstændigheder, Irlænderen faar vise sig i. Et Stykke med Begyndelse og Ende, en dramatisk Digtning, er saare sjelden at sé paa et amerikansk Teater, derfor laver man ogsaa Skuespil derover af de utænkeligste Ting. For nu ikke at nævne „Onkel Toms Hytte“, „Oliver Twist“ og „Slaget ved Atlanta“ — Amerikanerne laver Skuespil endog af Chicago-Anarkisterne; de kunde lave Skuespil

af Adressekalenderen, af to Høns, af Suezkanalen, de kunde dramatisere Multiplikationstabellen. Der er ikke Ende paa, hvad Yankeerne kunde gøre Skuespil ud af.

Det amerikanske Skuespil er Farcen. Det er Udstyrsfarcen. Næst efter en god Irlænder, kommer det an paa de mest vanvittige Larmeffekter i Retning af Kanondrøn og Blodbad; endelig efter disse rykker det dekorative Udstyr frem. Dekorationen har saa meget at sige i et amerikansk Skuespil, at det er den, som omtales med de fedeste Bogstaver paa Annonceplakaterne — „realistisk Sceneri", hedder det. Det fremhæves udtrykkelig naar Personalet har faaet nye Dragter, og man opgiver Prisen paa Primadonnas Smykker. Der siges altid paa Plakaterne, at saa overdaadigt pragtfuldt et Udstyr har aldrig været sét i vedkommende By; man venter desaarsag, at alle Folk vil komme og sé denne Perle af et Skuespil. — Da nu altsaa Dekorationen er af en saa høj Betydning i det amerikanske Skuespil, og da man ydermere véd, at Amerikanernes tektiske Sands er deres mest udviklede, saa skulde man vente, at de kunde præstere ganske uanede Vidundere i Retning af Dekoration. Men dette er ikke ubetinget Tilfældet. De mangler den kunstneriske Aand til at stille de ydre Virkemidler i

Harmoni med Stykket, som spilles, eller de mangler endog en intelligent Smag til at bringe de forskellige Dekorationsdele i Samklang med hverandre. Jeg har overværet paa New Yorks fineste Scene et Udstyrsstykke, en ren Dekorationstrumf. Der var Fjælde, saa jeg aldrig har sét dem værre i Norge, en Papskog, Papdyr, Papfugle, en Papelefant saa svær som — en Urnøgle. Altsammen var af det stiveste, livløseste Pap. Midt i denne Papverden skinner der imidlertid en Kvældsol, som var et virkeligt teknisk Kunststykke. Den gengav Lyset i Amerikas Sol og narred Tilskueren til at glemme hvor han sad, den gengav det skiftende Skin efterhvert som den sank med en ligefrem bedragersk Naturtroskab: Den øste Lys ud til alle Sider, fraaded Lys udover Landskabet; den glider og glider, Lyset dæmpes, den stirrende Messinglans aftager og den anløbes af mat Guld; den glider og glider, Lyset blir koldt og rødt, det siver blodigt og udslukt henover Fjældtoppene, det antager en Tone af grønt, det faar Udséende af et fløjlagtigt Væv, det blir loddent. Og Solen glider og glider . . . . En saadan Sol lod man lyse henover et Paplandskab, henover Bjærge og Floder, som rysted og skalv bare man vifted med Skørterne inde i Kullisserne. Det var kunstnerisk Udyrkethed i Solbelysning!

Dette Landskab var stendødt; det eneste levende deri var, foruden Solen, en Mand. Denne Mand skulde over et af Fjældene i Baggrunden, for bagenfor det Fjæld boed hans Elskede. Og Manden gav sig til at gaa. — Naar det nu er en Mand, som skal over et Fjæld, og det er en Mand med alle sine fem, saa gaar han saa meget som muligt i én Retning. Men det gjorde ikke denne Mand. Han gik hid og did inde i Papskogen, forat vise Publikum at han gik, forbi Papfuglene, som ikke rørte sig af Stedet for ham, forbi et Klippestykke, som rysted i sine Grundvolde ved hans Trin, passered en Papbæk, som han slap tørskoet over, fór forbi Urnøglen, vendte om, gik som en rasende, stræved som en besat, hid og did, hid og did — endelig forsvandt han ind i en Kullisse. Til dæmpet Musik sank saa tilsidst Solen, og Natten faldt ind. En Scene gik, en Scene paa 8 Minutter; i det derpaa følgende Optrin var Manden allerede kommet tilbage, og i en Monolog paa en halv Mil beretter han saa sig selv og Publikum, hvorlunde han nu havde tilbagelagt den lange Rejse hinsides Fjældene — hvad hvert Menneske i Teatret kunde dø paa, at han ikke havde gjort.

Hvad Amerikanerne er komplet uvidende om, er en glidende Scene, der gør det muligt for

en Mand, som skal over et Fjæld, at gaa i én Retning i samfulde 30 Minutter, uden at støde Næsen mod Baggrunden eller løbe ud i Kullissen.

Der gaar ofte saakaldte „franske“ Stykker paa de amerikanske Teatre; det siger sig selv, at Stykkerne aldrig har sét Frankrige; Amerikanerne har blot gennem Aviserne faaet Tæften af, at med Hensyn til dramatisk Kunst staar ikke Frankrige saa overvættes langt under Dakota — hvorfor Amerikanerne spiller franske Stykker! I disse Stykker, som altid er Udstyrsgøgleri, kan man sé den samme Scenedekoration for en Gallejkoloni i Toulon som for et Borgerhjem i Marseille i samme Stykke, og i lidt mindre franske, altsaa lidt mér amerikanske Skuespil, kan man sé den samme Baggrund for et tyrkisk Harem som for en amerikansk Skænkestue. Amerikanerne gaar ikke ud fra, at en Dekoration absolut behøver at staa i Sammenhæng med det givne Stykke. Har de hittet paa noget smukt at vise frem, saa stiller de det uden videre op, uansét hvadenten det er et Prærieeventyr eller et Citydrama, som skal spilles .

Man faar ikke den største Tillid til Amerikanernes Udstyrssands, naar man lærer den lidt nøjere at kende; den er saa lidet opdyrket, den er uden Skole. Kunde de Amerikanere tænke sig

en saadan Udstyrskunst som den, Ludvig af Bayeren skabte, kunde de blot ane en saadan forførende Herlighed som de glidende Féland-skaber i *Urvasi*, saa vilde de maaske tale med mindre Bogstaver om deres egen overdaadigt pragtfulde Papskog. Men den Kunst kender ikke Yankeerne, og de vil ikke kende den; de vil heller ikke paa dette Kunstomraade lade sig be-lære. Deres Selvgodhed er konsekvent til det yderste.

II. FREMMEDFJENSKAB.

Der staar i vore Aviser nu og da, at Dags Dato gik Ibsens „Gengangere“ over Scenen i den Stad New York, at en anden Dags Dato spilledes Sardou i en af de vestligre Byer. Dette er halve Sandheder. Jeg taler lidt af Erfaring og lidt af Medviden. „Gengangere“ har aldrig været opført i New York, og Sardou har aldrig været spillet i en eneste amerikansk By.*) Af

*) Undtagen naar Sarah Bernhardt har havt Sar-dous Stykker paa sit Tourné-Repertoire.

„Gengangere“ spilled man i New York kun de anstødsløse Scener, man „sigted“ alt det gengangerske ud af Dramaet og opførte det i en Skikkelse, saa det slet ikke var til at kende igen. Som Bevis paa hvor kunstnerisk raa, man havde været i Forvanskningen af dette Stykke, behøver jeg blot at nævne, at til den forud lemlæstede Slutningsscene blev der sat nogle Vers, som Fru Alving da skulde forlyste Publikum med før Tæppet faldt. At „Gengangere“ er opført i New York, kan saaledes med det billigste Ord betegnes som en halv Sandhed. — Hvad Sardou angaar, har jeg flere Gange sét hans Navn paa amerikanske Teaterplakater; men slutter man heraf, at Sardou virkelig ogsaa har været opført, tager man meget fejl. Det gaar med ham som med Ibsen, man sigter hans Dramaer, tager dem i Stykker, opløser dem, gør et Utal af Scener af dem og forsyner dem med en Irlænderrolle, hvori der enten er nogle Vers eller en *Gig.* Sardou har aldrig været opført uforfalsket paa en eneste amerikansk Scene — ikke i det engelske Sprog og af Amerikanere.

Kunde man slaa den Historie fast, at endog Ibsen, endog Sardou og Dumas har været spillet og spilles i Amerika, saa var det ogsaa med én Gang bevist, at Amerikas Scene var en moderne

Scene, hvor man arbejded i Tidens Aand. En Importtold paa fremmede dramatiske Produkter var saaledes blot et økonomisk Spørgsmaal for Statens Kasse. Men denne Importtold er ikke først og fremst et økonomisk Spørgsmaal for Statens Kasse. Den er først og fremst et Udslag af den nationale Selvhjulpenhedsfølelse. Man stiller sig i Virkeligheden meget fjendtligt overfor moderne Kunst ogsaa paa det dramatiske Omraade i Amerika. Hvorledes forholder man sig derover, naar f. E. Sarah Bernhardt kommer? Man skriger op og gør Larm om de høje Billetpriser, om at hun ikke har gidet at lære sig engelsk, om at hun til syvende og sidst er et halvgalt Fruentimmer, som fornuftige Folk ikke kan lære noget af. Man gaar videre endnu. Pressen advarer Byens Mødre mod den „forrykte“; hun har en Orm med, siger Pressen, hun ligger med denne Orm paa sit Bryst om Natten, og hun er istand til hvad Tid og Time det skal være at slippe denne Orm løs. Pressen gaar videre endnu. Af hellig Patriotisme raader den Folk ifra at betale disse høje Priser til en Udlænding og ikke heller gæmme Pengene til en senere Aften, naar en ægte national Papskog spilles. Er det saa alt? Ingenlunde! Pressen advarer alle anstændige Folk mod at gaa og sé

Sarah Bernhardt; ti hvad Sarah Bernhardt angaar, siger Pressen, saa har Sarah Bernhardt et uægte Barn; hun er desværre ikke til at have i Hus, hun er saagodtsom et offentligt Fruentimmer. — Beviset for, at jeg her har refereret rigtigt, kan man skaffe sig bl. a. fra Minneapolis — Byen af Københavns Størrelse — hvor denne Advarsel mod Sarah Bernhardts Kunst stod i Byens største Avis i Juni Maaned 1886.

Det er ikke saa, at den store, modne Scenekunst har uhindret Adgang til Amerika, ligesaalidt som nogen moderne Kunst er velkommen derhen. Den maa isaafald være en Kunst med Hvermands Bostonmoral, ellers blir den „sigtet“, lemlæstet, amerikaniseret. I den senere Tid er der i Yankeelandet en stærk Bevægelse i Gang, gaaende ud paa intet mindre end ved et uhyre Toldpres at hindre udenlandske Skuespillere fra at optræde i Amerika. I December Maaned fremtraadte en Delegation af amerikanske Skuespillere for Emigrationskomitéen i Washington og androg om Beskyttelse mod den moderne Scenekunsts Indtrængen. Bevægelsen vil uden al Tvivl sætte sine Mærker i de Forenede Staters ny Toldlov. Et Par af Østens Storblade *New York Herald* og *Evening Post* har udtalt sig mod dette sidste Udbrud af patriotisk Æstetik, men ikke af kunst-

neriske Hensyn, kun af politiske. Begge disse Blade er nemlig frihandelsvenlige og maa i Egenskab af saadanne bekæmpe al Beskyttelsestold i hvilkensomhelst Form, den yttrer sig. *New York Herald* skriver endog: „Vi holder ikke Besyttelsestold for en Velsignelse for os, men skal den endelig indføres, lad os da tage Skridtet fuldt ud.“ En Bevægelse, der ledes af Amerikas mest bekendte Kunstnere, Booth, Jefferson, Barret og en Middelmaadighed ved Navn Boucicault, vil ikke blive uden Virkning. Jeg har ledt efter Keans Navn blandt disse patriotiske Skuespillere, men finder det ikke — atter et Vidnesbyrd om Keans fine Kunstnersjæl. Boucicault derimod, som enhver betydeligre Scene blot vilde være rigere ved at miste, taler og skriver som den, der har det største kunstneriske Kendskab i Landet. „Jeg sér den Tid komme,“ siger han, „da man i London organiserer Skuespillertruper, der skal gaa paa Tourné i de Forenede Stater. Og da vore kære Landsmænd altid foretrækker det udenlandske (!), saa blir der intet andet for de amerikanske Skuespillere at gøre, end at søge ud paa Prærierne og om muligt der sé at fortjene det allernødvendigste til Livets Ophold.“ Videre udtaler den Boucicault fra New York: „Jeg indsér ikke hvorfor vor Professjon skal undtages, naar

Handel og Industri skal beskyttes mod importeret Arbejde. Jeg tror, at den Bevægelse, vi nu har faaet i Gang, er en herlig Bevægelse og haaber, at vi faar den gennemført. At føre engelske eller andre europæiske Kunstnere frem i Forgrunden, er simpelthen at give det amerikanske Publikum et Slag i Ansigtet. De amerikanske Skuespillere og Skuespillerinder er uden Undtagelse de bedste i Verden, men jeg véd, at Hundreder af dem er blevne hindrede i at fortjene deres Brød paa Grund af Udlændingerne. Om jeg skulde danne et Skuespillerkompani, og jeg ønsked det fuldkomment i alle Maader, da vilde jeg vælge Amerikanere til hvert eneste Fag."

Til denne vise Tale knytter Tidsskriftet *America* følgende Bemærkninger: „Vore Skuespillere har ubetinget Ret i deres Bestræbelser. Dion Boucicault har udtrykt den sande Amerikaners Mening og Følelser, og hans Ord har den største Vægt som kommende fra en Mand, der staar i den Stilling, at han véd, hvad han taler om."

Paa denne Maade er den Smule Scenekunst, som Europa hidtil har faaet den Ære at lære Amerika, paa god Vej til at lægges øde. Og Landets Skuespillere rutcher hurraraabende afsted i den dejligste Bevægelse bagover. Blot én

Kunstner staar tilbage, den største af dem alle, Kean. —

Den eneste Dramatiker, hvis Værker man — i Modsætning til Ibsens og Sardous — forsøger at fremstille i sin Helhed i Amerika, er Shakespeare. Et Par Ord vil forklare, hvorfor Yankeerne gør denne Undtagelse for Shakespeares vedkommende. Shakespeare er den universelle Aand, den store, gamle Mester. Det Sindsliv, Shakespeare skildrer, er ganske anderledes brutalt enkelt, end vort; hans Kærlighed, Vrede, Fortvivlelse og Lystighed slaar Knæk af lutter Voldsomhed. Vi forstaar, at disse stejle Sindsbevægelser uden Nuancer, uden Affarver, tilhører en tilbagelagt Tids skumtyggende Mennesker — altsaa er Shakespeare en umoderne Psykolog. Min lille Mening er derfor ikke den, at Shakespeare er for gammel, kun er min lille Mening den, at Shakespeare er gammel. Der er saa liden Sammensathed i hans Følelser, de gaar ret frem uden tilfældige og modstridende Ophold lige ud mod Yderlighedens Afgrund. Hamlets Psykologi er en Oase, men der er smaa Ørkner i den Oase. Shakespeares Dramatik er atter lige saa enkel og usammensat som selve det Sindsliv, han fremstiller; i Sammenligning med moderne Dramatikeres er den ret hyppigt najv. Der foregaar saaledes i „Othello“

de vidunderligste Ting bare fordi et Lommetørklæde falder paa Gulvet. Shakespeare er ingen moderne Dramatiker, men Dramatiker er han til Dagenes Ende.

Shakespeare spilles derfor paa de amerikanske Scener for det første fordi han er den store gamle Mester og spilles paa Alverdens Scener, for det andet fordi han er Antikvitet, fordi hans Digtning skriver sig fra før Anno 1700, for det tredje fordi man i Amerika betragter Shakespeare som halv Amerikaner, som Nationalejendom. Naar man véd, at Yankeerne har saagodtsom forsøgt at gøre endog Napoleon III til Amerikaner, saa forbauser det ikke synderligt at sé ogsaa Shakespeare friste samme Skæbne. Han findes værd dertil, man synes virkelig, at han har fortjent det. Derfor hænger man ogsaa hans Billede op over Scenen. Hvorfor skulde man ikke hænge hans Billede op over Scenen? Shakespeare var en Mand, som ingen Nation behøver at skamme sig over. Imidlertid vil man dog have alt lovligt forbeholdt. Har man en Udlænding over Scenen, eller ialfald én, hvis faktiske amerikanske Byrd der dog kunde tvistes om, saa vil man ogsaa have over Scenen et Par andre, som ikke en Mors Sjæl kan tvivle paa var Amerikanere, og saa hænger man op et Par andre. Da nu

Amerika ingen dramatisk Forfatter har, saa kunde man synes, at Landets største Skuespillere var selvskrevne til denne Plads ved Siden af Shakespeare. Men det er ikke dem, man sér, hverken Kean eller Booth eller Mary Anderson. Det er Georg Washington og Abraham Lincoln, som hænger med Shakespeare imellem sig. Naar man sér dette Syn, saa har man jo Følelsen af, at Shakespeare er kommet i yderst kunstnerisk Selskab! Det er bare Patriotisme paany. En amerikansk Scene skal ikke først og fremst befatte sig med at fremstille, hvad der bevæger Tiden, Verden, den skal først og fremst bringe amerikanske Fortéelser til Torvs; den skal være en patriotisk Scene, den skal endog være republikansk eller demokratisk af Politik. Ved 4 Juli-Forestillingerne har man nu og da en næsten livsfarlig Anledning til at erfare, hvad de amerikanske Scener dog er for nogle svare patriotiske Scener.

Naar jeg har siddet i amerikanske Teatre, har det hændt mig tidt og ofte, naar jeg har kedet mig og bare læst Avertissementer i Programet, at jeg er bleven revet ud af min Ligegyldighed ved et pludseligt begyndende Bifald fra Tilskuerne, vældige Haandklap og Bravoraab, som har rystet hele Teatret. Hvad er det, som

foregaar? Jeg sér op paa Scenen — nej, ingen Ting usædvanligt, en Mand staar og holder en Monolog paa en halv Mil. Saa spørger jeg yderlig forbauset min Sidemand, hvad det er, som staar paa. Jo, siger min Sidemand og klapper i Hænderne saa han næsten ikke kan tale, jo, siger han, Georg Washington! siger han. — Det kommer for en Dag, at Manden oppe paa Scenen virkelig har nævnt Georg Washingtons Navn i Monologens Løb. Det var nok. Det var mér end nok. Hele Menneskemassen er bleven elektriceret, der støjes værre end i en Kedelfabrik; man raaber, hujer, støder Paraplyer og Stokke i Gulvet, skyder med Papirkugler paa dem, som ikke støjer med, kaster med Lommetørklæder og blæser i Pibenøgler — altsammen for Georg Washingtons Navns Skyld! Nu skulde man jo synes, at man kunde høre det Navn uden at blive sindssvag i fem Minutter deraf; men det synes man kun saalænge man ikke kender den amerikanske Patriotisme. Saa hidsige er nemlig Amerikanerne i deres Patriotisme, at end ikke deres Skuespilkunst kan undgaa at skæmmes af dens flaue Indflydelse. Det er Kunst dette at lave en Monolog med Navns Nævnelse af Georg Washington! Og det er almindelig Borger- og Menneskepligt at klappe ad det Navn, naar man hører det.

Det er nøjagtigt dette, det amerikanske Teater mangler: Kunstaand. Der er brugelige Scenekræfter og der er shakespearske Dramaer, men der er ikke Aand. Man føler øjeblikkelig denne Mangel paa aandelig Stemning, saasnart man træder ind i et amerikansk Teater. Man befinder sig ikke i en Opdragelsesanstalt, i en Kulturkirke, men i en flot udstyret Komediantbod, hvor man sér Udstyrsgøgl og hører irske Vittigheder. Man forstyrres hvert Øjeblik. Fra Galleriet regner det af Cigarstumper og Nøddeskal ned paa Ens Hoved; Tjenere farer omkring og skriger med Vand paa Bræt og Sukkertøj i Poser; der købes og sælges; man rasler med Penge, hvisker, taler højt, beretter hinanden om Markedsprisen og Hvedehøsten. Saa kommer der en Mand og uddeler Programer for næste Uge; disse svarer ganske til Aanden i alt det øvrige, ligner fuldstændigt en amerikansk Bankanvisning (sé næste Side). Alt er Forretning, Gøgl og Uaand.

Dette Publikum føler sig heller ikke kunstnerisk medansvarligt for, hvad der kan ske af Uheld og altfor grove Fejl paa Scenen; det stiller ingen Fordringer til Kunst, fordi det selv er uden kunstnerisk Opdragelse; det vil mores og høre om Patriotisme. Der er saaledes yderst lidet udenifra, som kan anspore disse Skuespillere

GRAND OPERA.

UGEN FRA 27 FEBRUAR DEN NY, HERLIGE KOMEDIE

„VOR BRYLLUPSDAG",

HELLIGET DEN OPHØJEDE LÆRE, AT

MENNESKENE ER SKABTE TIL AT GIFTE SIG
OG BLIVE LYKKELIGE.

Nr. 27,153. *I Henhold til Genpart 1887.*

Glædeslatterens Bank

betaler til Ihændehaveren heraf en Latter for hvert Minut,
værd for hvemsomhelst et Hundrede Dollars, 100/00,
ved at overvære mine Forestillinger.

Marguerite Fish,
comedienne.

$ 100,00

og bringe dem til at yde det højeste, de evner. Der er faa, de kan vente Forstaaelse af, en skønsom Kritik af end færre. Forestillingerne faar derfor altfor ofte deres meget tydelige Mærker heraf. De spillende giver højlydt Stikordet til hinanden, og af dette plejer Publikum at lé; Théodora kan ligge stendød i Sengen og slaa Øjnene op og lukke dem igen — af dette plejer Publikum at lé. Skuespillerne blir virkelig ikke udpebne, om de med Forsæt og forat vække Latter river Tilskuerens møjsommeligt oparbejdede Illusjon istykker. Tvertimod. Man tager overhovedet ikke i Betænkning paa nogen amerikansk Scene at gøre en Tilskuer illusjonsløs. I „Oliver Twist“ saa jeg en Gentleman gaa barhovedet paa Gaden. Scenen var en Gade i London, men Manden, som havde Rollen af Olivers Velgører i Stykket, vilde aabenbart vise sig for sit Publikum som en Mand med Folkeskik. Han vilde dessaarsag lægge sin Hat igen hjemme, naar han gik ud forat gøre vel paa Londons Gader. — I et nationalt Stykke saa jeg følgende: Scenen er en Krigslejr. En ung Militær er kommet ind i Lejren, det er en Irlænder, d. v. s. en Spion, han opdager vigtige Ting og skal absolut have afsted en Depeche til sine Venner i den anden Lejr. Faar naturligvis ingen Anledning hertil. Tager

en Bue, som ligger paa Gulvet — hvorfor ligger forresten denne Bue der paa Gulvet? Det er ingen Indianerkrig, det er en moderne Krig paa Rifler — naa, tager denne Bue, stikker Depechen ind paa Pilen, lægger denne i Løbet — og skyder! Pilen faldt ned. Pilen faldt ned, den. Vi sad og saa paa det allesammen, Pilen dat ret ned. Naa, men mener man vel, at dét var nogen Grund til, at Pilen ikke kunde komme over i den anden Lejr? Langtfra! Irlænderen havde en Mand til at staa og fortælle, hvad Vej Pilen tog: Den bored sig ind gennem Luften, langt, langt ind, skar som en Splint gennem Æteren, blinked, hvined, rejste afsted — og faldt endelig ned for Vennernes Fødder i den anden Lejr! Da klapped de Yankeer paa hvert Sæde i Teatret — Nordstaterne var reddet! Men Pilen, den laa paa Gulvet. — Det var ingenlunde et Uheld med den Pil; jeg foretog mig at kontrollere denne Præstation; Stykket gik Aften efter Aften, men med Pilen blev det ikke bedre; saasnart den var afskudt, faldt den paa Gulvet. Men da den alligevel jog halvfemte engelske Mil ind gennem Luften, var der ingen Grund til at gøre Kvalm. Hvilket heller ikke blev gjort.

Til de illusjonsødelæggende Ting, som foregaar paa et amerikansk Teater, hører ogsaa Scene-

forandringerne midt for Publikums Øjne og i fuldt Lys; disse foretages for aaben Scene ogsaa i Tilfælder, hvor man ikke paa nogensomhelst Maade er nødt dertil, de udføres saaledes i alle Tilfælder. Naar man véd, hvorledes et amerikansk Skuespil er sammensat, altsaa af et Utal af de mest forskelligartede Scener uden Sammenhæng, saa kan man slutte sig til, hvorofte disse aabne Sceneskifter foregaar. Man sidder stadigt væk og mister sin Illusjon. — Man sidder og sér paa en Scene, der forestiller en Gade i San Francisco. Bedst som det er gaar der to Mand op bag Dekorationen og trækker væk hver med sin halve Gade i San Francisco, saa hvert Menneske i Teatret sér det; der dæmpes ikke et Blus. Det næste er et Optrin ved Mississippi. Ved Sceneskifte skiller man Floden ad, trækker væk med de to Halvdele af Mississippi — saa Vandet staar som en Mur paa højre og venstre Side, som skrevet staar. Der dæmpes ikke et Blus; de elektriske Lamper raser fanatisk lyst indover Ødelæggelsen. —

Lidt Kunstaand kunde saaledes ogsaa Amerikas Scenekunst trænge, lidt Intelligens, et Pust af den rene Kunst.

AANDSLIVETS VIRKNINGER.

I. FRIHEDSBEGREBER.

Det har i lange Tider været almindelig journalistisk Praksis herhjemme at bruge den amerikanske Frihed som Billede paa, hvordan Frihed skal og bør være. D'hrr. Journalister vide saa lidet, hvad de gøre! Venstre skryder af Princip, Højre protesterer af Vane, det er et ustandseligt Klip Klip, som kun i de allersjeldneste Tilfælder er byggede paa personlige Erfaringer.

For blot at samle de Smaatræk, som er omtalte i det foregaaende, har den amerikanske Aandsfrihed yttret sig i: at den straffer en Avis, fordi denne indrømmer, at Kongressen har begaaet en parlamentarisk Dumhed; at den tvinger en *common*-Skoleelev til at gøre Jesus en Undskyldning, fordi han har kastet Papirkugler i en Aritmetiktime, at den refser en Forfatter med

Boycotting, fordi han har røbet en Smule af Humbugen ved Amerikanerindernes Dyd; at den tvinger en anden Forfatter til at tie, fordi hans Bog bærer Spor af europæisk Indflydelse; at den sætter 35 pCt. Importtold paa moderne Kultur; at den lemlæster Zolas Bøger og ikke taaler dem i Bogladerne*); at den forbyder Malere at fremstille utilknappede Hyrder; at den æreskænder Sarah Bernhardt, fordi Kunstnerinden som Menneske har aabnet en Knap — blot disse faa Eksempler tagne i Flæng angiver nogenlunde Arten af Amerikas Aandsfrihed.

Vender vi os nu til den sociale Frihed, saa illustrerer et Par af de Træk, som allerede er fremdragne, ogsaa den: at det er Borgerpligt at klappe ad Georg Washingtons Navn; at man ustraffet kan skyde paa en Mand med Nøddeskal og Cigarstumper paa et offentligt Sted, fordi han ikke blir svare henrykt ved at høre det Navn; at en Emigrant ret ofte maa fornægte sin udenlandske Byrd, hvis en Yankee skal tage ham i Arbejde; at man samtidigt som man frigjorde nogle Tusind afrikanske Halvaber, satte over en Million hvide Smaabørn i lovbeskyttet Slaveri; at

*) I Oktober Maaned blev endelig *La Terre* forbudt indført til Amerika „paa Grund af dens Umoralitet".

endelig en Dame uden Penge eller Adel ikke har Adgang til visse amerikanske Hjem. En saadan Frihed er det lidt najvt at opstille som Mønster for Frihed overhovedet, det er en Frihed med Betingelser.

Friheden i Amerika er for det første saa uforholdsmæssig og uharmonisk — som alt i det Land. Man mærker straks, at den ikke er en Frugt af en længere fremadskridende Udvikling, men i mange Retninger kun Resultatet af en hovedkuls Kongresbeslutning. Den er formløs, den er uden Ligevægt og Sammenhæng. Det er saa frit i Amerika, at man kan skyde en Mand ned paa aaben Gade forat have bandet inde i en Butik i en Dames Nærværelse; men saa frit er det ikke i Amerika, at man kan spytte paa Gulvet hvor man vil og lade Cigarerne brænde — det er ikke sandt! Den amerikanske Frihed er lige saa latterligt nøjeséende og snæver i det smaa, som den jo ifølge Konstitutionen er vid og liberal i det store. Naar f. E. en Emigrant stiger iland i New York, saa fratager man ham øjeblikkelig hans Tollekniv, som han bærer i en Skede og som han bruger til at karve Tobak til sin Pibe med; men man tillader ham at bære en Revolver i hver Baglomme, om han har Lyst, fordi Revolveren er det nationale Mordredskab.

Friheden i Amerika er dernæst ikke altid en frivillig, men ofte en tvungen Frihed, en lovbefalet Frihed. Kongressen sidder og gør Love for, hvor fri man er forpligtet til at være, istedetfor kun at forbyde hvor fri man ikke maa være. Man støder paa en Række Eksempler paa lovbefalet Frihed i Amerika. „Washingtondagen“ er saaledes en paabudt Fridag, som hvert Aar forrykker Skoleplanen langt mér end nogen Helligdag; men paa den Dag er man forpligtet til at være fri. I 1868 dukked der op en Forfatter i Republiken som skrev, at han troed paa Kongedømme; Manden hedte Fred Nicolls, og hans Bog hedte *Thoughts* (Tanker). Det gik galt med den Mand; han havde ikke følt sig forpligtet til at være fri. Han fik en saadan Behandling i Bladene og paa Folkemøderne, at han syntes, han kunde forsvare før sin Samvittighed at rejse ned i Mexico en Tur — og derfra er han aldrig kommet tilbage. Sé, endog en Mands Tanker er paabudt at indeholde det visse Kvantum amerikansk Frihed, ellers faar man Ærinde til Mexico. — Til den lovbefalede Frihed kommer endvidere den Sort tvungen Frihed, som det patriotiske Folk selv har paabudt sig. En Handelsmand, som ikke lukker sin Bod den 4 Juli, faar saavist paa en eller anden Maade undgælde herfor; en

Mand, som sidder i Teatret og undlader at tabe Hovedet for Georg Washingtons Navn, han faar ogsaa undgælde. En fremmed føler, at han midt i Amerika ikke er ubetinget fri, hans Sympatier og Meninger blir ham dikterede, han har bare at føje sig eller tage Følgerne, han staar foran Frihedens Despotisme — en Despotisme, som er saa meget utaaleligere, fordi den udøves af et selvgodt, uintelligent Folk. Der skælnes ikke i Amerika mellem Frihed og Demokrati; forat opretholde et kompakt Demokrati, offrer man gærne Friheden. Den personlige fine, hede Frihedsattraa saares paa de forskelligste Maader. Ved at undergrave den personlige Frihedshigen hos sine Borgere, har Amerika endelig opnaaet at skabe den Hjord af fanatiske Frihedsautomater, som udgør det amerikanske Demokrati.

Endelig er Friheden i Amerika en Frihed med store aabne Huller; den staar endog i formel Henséende langt tilbage for Friheden i flere andre Lande. Dette gælder særlig de Omraader af den, hvor den religiøse Fordummelse og den patriotiske Fanatisme breder sig i Fællesskab. Jeg vil meddele et stort, karakteristisk Træk fra Amerikas aandelige og sociale Frihedsliv, som er nøjagtigt som Eksempel og illustrerende som Billede, et Træk, som med det samme skal indlede en For-

klaring af den herskende Aand i Amerikas Retsvæsen.

I Forslagene om Emigrationsrestriktionen findes følgende Paragraf: „Det forbydes Socialister, Anarkister og Nihilister at lande . . . . fordi disse Mennesker opvigler Amerikas Arbejderbefolkning og gør den utilfreds med sin Lønning. Amerika er ikke Stedet for den socialistiske Propaganda." — Sagen er den, at Amerika ikke er Stedet for aandelig og social-politisk Udvikling; det staar hvor det stod paa salig Uafhængighedserklæringens Dag. Nævn i Amerika Ordet Anarkisme — og en Mand med almindelig amerikansk Gennemsnitsdannelse vil øjeblikkelig korse sig. Ved Anarkisme forstaar han simpelthen Dynamit, og ikke noget andet end Dynamit. At Anarkismen er en videnskabelg Teori, en Lære, som endog næsten forstandige Folk bekender sig til, begriber han ikke; han taaler overhovedet ikke at høre Tale herom; Anarkisme er Dynamit, Anarkister skal hænges! Her er et gabende Hul i den amerikanke Frihed, et Hul, som netop holdes aabent af det tykke Demokrati, der i Amerika hersker saa absolutistisk over Friheden. Under den store Anarkistproces i 1886 blev Hullet ligefrem udvidet til en Afgrund. I den Tid gik Folk af alle Samfundsklasser, fra dem, der ved

et eller andet Lykketræf var blevne Millionærer ved Hvedesvindel, til dem, der ikke kunde læse i Bog eller skrive sit Navn — alle Amerikanere gik dengang omkring og dømte underhaanden disse syv Anarkister til Døden. Havde de læst et Ord om, hvad Anarkisme var? Ikke én af Hundred, ikke én af Tusind; de vidste blot, at disse syv var anklagede for at have kastet en Bombe. Det var tilstrækkeligt. Af denne Beskaffenhed er den amerikanske Frihed. Den kræver netop den visse Mængde af Frisind af Mennesket, hverken mér eller mindre. Overfor Overskridelser til nogen af Siderne er den intolerant som en middelaldersk Despot. Den er for konservativ til at flytte sig af Stedet; hvor den stod for 200 Aar siden, staar den ogsaa idag; Tiden har ikke forandret dens Former en Smule. Ti den er et ved Lov fastsat Demokrati. Dukker der op en Forfatter, som tror paa Kongedømme, saa er ikke denne Forfatter fri nok, Amerikanerne jager ham ud af Landet; rejser der sig blandt denne demokratiske Mob en Mand, som tror paa Anarkismen som den engang kommende idealeste Samfundsform, saa er denne Mand for fri, Amerikanerne hænger ham. Hvad der gaar over eller under Georg Washingtons yderst enkle Hjerne, straffes med Landsforvisning eller Tab af Livet.

Saaledes er den amerikanske Frihed — ikke en Frihed for Mennesket, Personen, men en Frihed *en masse* og for alle.

I *America* stod fornylig en Notis af følgende Indhold: „Der er endelig bleven nogen Udsigt til, at Heltene fra Høtorvet faar en varig Attest for deres tappre Optræden hin begivenhedsfulde Maj-nat. Modellen til Høtorvsmonumentet er netop bleven fuldført af Kunstneren og vil snart blive sendt til New York, forat støbes i Bronce. Statuen er 8 Fod høj og forestiller en Politibetjent, som forsvarer Loven; den siges at være et mærkværdigt Stykke kunstnerisk Arbejde. Det er paa Tide, at Bestræbelserne for at faa en passende Mindestøtte rejst, endelig er kronede med Held. Ihvorvel intet Monument kan betale den Taknemmelighedsgæld, Chicagos Indvaanere staar i til disse Mænd, som offred deres Liv til Lovens Forsvar, er det dog alligevel godt, at Folket har en Mindestøtte til Erindring om denne Begivenhed.“

Med denne Begivenhed forholder det sig imidlertid saa, at den for det første er det nyeste store Karaktertræk af Frihedens Art og Væsen i Amerika, dernæst er den det eklatanteste Eksempel paa ægte amerikansk Rettergang. Den 4 Maj 1886 blev der ved et stort Folkemøde

paa Chicago Høtorv af en usynlig Haand kastet en Dynamitbombe, som dræbte fem og saared to Politibetjente*). Ingen véd, hvem Gærningsmanden var; det kunde været en Hyrekusk, en Præst, en Kongresmand lige saa snart som en Anarkist. Under Retssagen var det — i forbigaaende sagt — nær bleven konstateret, at Bombekastningen var bleven arrangeret af selve Myndighederne ved en Politibetjent, for med ét Slag at skabe en Anklagegrund mod de anarkistiske Førere. Imidlertid tog man simpelthen syv ledende Anarkister i Flæng for disse syv Offre for Bomben, og dømte fem af dem til Døden for de fem, som Bomben dræbte, og to af dem til livsvarigt Fængsel for de to, som Bomben blot saared. Øje for Øje! Tand for Tand! En praktisk og saare amerikansk Justits! Den ene af de hængte Anarkister, Parson, var ikke engang tilstede paa Høtorvet den Aften, Bomben blev kastet — „nej,“ svared man ham, „men er du ikke Anarkist?“ — „Jo!“ sagde Parson.

Saaledes møder de fri Amerikanere Idéer, de hænger dem. Fra det Øjeblik, Redaktør Spies offentliggjorde sine rystende Skildringer fra Kul-

*) De øvrige, som kvæstedes ved samme Lejlighed, sattes af Autoriteterne straks ud af Betragtning.

distrikterne i Ohio, var han den farlige Mand, som man holdt Øje med, en mærket Mand, udsét til Døden. Og ikke før er de syv Idealister blevne kolde i deres Strikker, før den demokratiske Frihedsmob i det ganske Yankeeland rejser et Monument til Minde om den patriotiske Stordaad at hænge Idéer. Og Aviserne synes, at det var paa Tide, det blev gjort . . . .

II. RETSVÆSEN OG FORBRYDELSER.

Der kan ikke skaffes en fyldigere og sandere Illustration til Amerikas Retsvæsen og sociale Frihed, end Sagen med Anarkisterne. I al sin oprørende Raahed karakteriserer den nøjagtigt de amerikanske Samfundstilstande fra øverst til nederst. Den viser os dette Folk, som for den største Del er sammensat af Europas laveste Mennesketyper, gaa omkring og dømme fra Livet deres Lands intelligenteste Idéførere, fordi disse bekender sig til Meninger, som den store, hujende Hob ikke fatter et Bogstav af. Den viser os, hvorledes de amerikanske Domstole ved aabenbare Bestikkelser

og under Paavirkning netop fra den fordrende, uvidende Hob, eragter at rette Smed for Bager. Endelig viser den os, hvilke Forbrydelser det Land Amerika særlig frygter: de Forbrydelser, der ikke forekommer hver Dag, de, som Hoben er ude af Stand til at begribe, de ideale Forbrydelser. Den blotte Anklage for politisk Forbrydelse var nok til at fælde disse syv Mænd, hvorimod Forbrydelser af simplere, raaere og derfor letfatteligre Art intet Opstyr vækker. Et Rovmord begaaet i et Portrum, en Kongresmands aabenlyse, aarvise Tyverier i Statens Skoge, en Jernbanekonges vel udspekulerede Landbedragerier, Præsident Grants og Svigersøns uhørte Banksvindel i New York — for saadanne Forbrydelser kan man i Amerika affinde sig med vedkommende Autoriteter efter en vis Takst og efter angældendes egen økonomiske Evne. Men forat forkynde sociale, mod det demokratiske Frihedsdespoti opponerende Meninger, er der Livstraf.

Det er betegnende for Retsvæsenets Standpunkt i Amerika, at overfor større Bedragerier staar det ganske magtesløst. Ikke fordi Landet ikke har Love, som forbyder Bedrageri, ikke heller fordi man ikke kan opspore Forbrydelser derover; men fordi Domstolene er tilkøbs i en aldeles utrolig Grad. Det er ogsaa betegnende

for det amerikanske Folks hele Idéliv, dets Interesser og Tænkemaade, at større Bedragerier har Publikums Beundring, for ikke at sige dets Sympati. Det betragtes som et Udslag af den geniale Yankeeaand at udøve en *smart* Svindel; Aviserne siger, at det er godt gjort. Lovene er heller ikke strænge paa dette Omraade; den amerikanske Kriminallov er affattet i „Akkordens Aand“. Et Par af de færskeste Tildragelser i Amerika valgte i Flæng, vil forklare, hvad jeg mener.

Seks Dage før jeg forlod Amerika sidste Gang røved en Bankkasserer i New York fra sin Kasse 200 Tusind Dollars. Blev han greben? Nej. Hvor rejste han hen? Til Kanada. Er han der endnu? Der er han endnu. — Den sidste 14 November forsvandt Ejeren af *Valparaiso*-Banken i Omaha; han hedte Scoville. Han havde tilvendt sig 300 Tusind Dollars mér, end han ejed, og det havde han udført paa følgende Sæt og Vis: Paa de Værdipapirer, der var betalbare til hans Bank, havde Scoville ført op saakaldte *Additions* — et Begreb, som vistnok kun forekommer i den lokale amerikanske Finanslære — saaledes, at Papirerne kom til at lyde paa indtil det dobbelte af det oprindelige Beløb; derpaa deponered Scoville disse Papirer i et Par større Banker, som han plejed at trassere paa,

og hæved Pengene. Saa forsvandt han. Hvor rejste han hen? Til Kanada. Er han der endnu? Der er han endnu. — Kanada er et sikkert Sted, et fredlyst Sted, i Kanada kan ingen Slyngel gribes; der er ingen Udleveringstraktat mellem Kanada og Unionen. Scoville er tryg. Efter en Rejse paa en Nat og en Dag paa Træn befandt han sig i et Land, hvor den amerikanske Kriminallov ikke kunde række ham. — Hvad gjorde de Forenede Stater nu? De Forenede Stater gjorde nu, hvad de altid har gjort ved slige Lejligheder, de optraadte og handled i Kraft af „Akkordens Aand“. De Forenede Stater sendte en Detektiv ind i Kanada og paalagde ham at underhandle med Svindleren! Overgav han de to Tredjedele af Byttet, saa skulde Scoville faa beholde den tredje Tredjedel selv. „Og være fri?“ spurgte Scoville. — „Komme tilbage og være fri!“ svared Amerika sin kære Søn. — Scoville var næsten i Begreb med at gaa ind paa dette; men saa betænker han sig med én Gang. „Jeg maa tale med min Kone,“ siger han. Og Detektiven, som vel selv havde en Kone, kunde saa godt forstaa, at naar det gjaldt 300 Tusind Dollars for en Mand, saa maatte han tale med sin Kone. Scoville taler altsaa med sin Kone. „Nej!“ siger hans Kone. Og det var ikke til at misforstaa, at det

var Nej, hun sagde. — Med den Besked maatte saa Detektiven drage tilhage. Mrs. Scoville, som næsten var det samme som Mr. Scoville, havde svaret Amerika Nej.

Hvordan blev nu denne Affære optagen i Unionen? Den blev slaaet hen, glemt for ny Svindlerier af samme Art, Svindlerier overfor hvilke Amerika optraadte paa selvsamme Maade i Kraft af den selvsamme „Akkordens Aand“. Men Aviserne havde Ledere om dette fortræffelige Udslag af den geniale Yankeeaand; de sagde et Par Gange, at det var godt gjort, yderst godt gjort, saa døde det hele hen.

Lige saa haarde og ubøjelige som de amerikanske Love er overfor politiske Forbrydelser, lige saa milde og eftergivende er de overfor de raa Forbrydelser, de simple Bondesynder, som enhver durkdreven Farmer fra Prærien kan begaa. En Bekendt af mig er Udgiver af et anarkistisk Blad — dette Blad nægter det amerikanske Postvæsen at besmitte sig med. I New York udkommer *Police Gazette*, det sjofleste Blad i Alverden, et Organ næsten udelukkende for Unionens kriminelle Skamløsheder, Mord, Hor, Voldtægt, Blodskam, Slagsmaal, Røveri, Svindel, udstyret ofte med liderlige Tegninger, trykt paa rosenrødt Papir — dette Blad besørger det amerikanske

Postvæsen. *Police Gazette* har 60 Tusind Abonnenter, det findes i Hotellerne, i Barberstuerne, i Klubberne; det har Amerikanernes udelte Interesse. Det taler om Forbrydelser, som alle kan forstaa, om de tykke Synder, som hver Farmer fra Prærien kan begaa med en Mursten.

Det vil slaa en fremmed med Forundring, naar han trænger ind i den amerikanske Forbryderstatistik og overværer de amerikanske Retsforhandlinger, hvor sjeldent grove og idéløse de Forbrydelser er, som udøves i Amerika. Han vil mér og mér faa Indtrykket af, at han befinder sig i et Land, som endog i Forbrydelser er et umoderne Land. Han vil i Hundred af Hundred og ét Tilfælder forgæves lede efter et raffineret, lad mig kalde det et intelligent Moment i disse Forbrydelser; han vil finde dem mindre lig moderne Forbrydelser, end Ugærningerne han har læst om fra tilbagelagte Tider. Der udvikles i Amerika adskillig Fiffighed i selve Forbrydelsens Iværksættelse; men Forbrydelsens Idé, dens Motiv, dens Tanke og Bevæggrund er alleroftest kun Beviser paa dette uudviklede Folks Udyrsdrifter, som en uforholdsmæssig og uharmonisk Frihed ikke formaar at styre. Tag en Forbrydelse, som er fælles for alle Lande, Bedrageri — hvormed jeg mener Falsk, højere Tyveri — Falsk har i

Amerika en ganske anden Karakter, end i andre Lande, Undtagelserne ogsaa her forbeholdne. Falsk herhjemme har saaledes alleroftest sin Rod i daarlige økonomiske Forhold; men Falsk i Amerika har kun i yderst faa Tilfælder sin Rod i virkelig mislige økonomiske Forhold — hvad Forenhver véd, der har fulgt nogenlunde med i Forbrydelsernes Historie derover. Nej, Falsk har i Amerika først og fremst sin Rod i Amerikanernes vanvittige Attraa til Summen paa Kistebunden — selv den smaaeste Sum — den økonomiske Selvhjulpenhed, Uryggelighed. En Bankkasserer trækker ikke af med Kassen til Kanada, fordi han er daarlig lønnet; han faar fra 12 til 25 Tusind Kroner i aarlig Løn; han trækker af med Kassen til Kanada fordi han ikke kan holde ud at sé paa de Penger, han har mellem Hænderne, uden at eje dem, fordi hans amerikanske Blod jager ham til at stjæle dem, fordi han uden disse Penger kun er Bankkasserer, fordi han med disse Penger indtræder i det økonomiske Adelsskab — som er det amerikanske Adelsskab. Han er Amerikaner, han holder af at slænge Dollars'er ud, at gaa pent klædt, optræde med Ringe og Guldstas, spise i Hoteller, være i Vinden i en Prærieby — det er den eneste Ærgærrighed, han kender, og for at tilfredsstille denne lidt

lavbenede Ærgærrighed skyr han ingen Midler; den driver ham tilsidst ind i Falsk. Der er ingen Intelligens i hans Forbrydelse: han røver Kassen, sætter sig i et Iltog paa Eriebanen, kører en Nat og en Dag og stiger af i Kanada som amerikansk Adelsmand.

Dette Drag af Simpelhed præger alle Amerikas Forbrydelser. Lad en fremmed lytte nøje til Forhandlingerne paa et amerikansk Raadhus, forat faa en liden Anelse om Aand ud af en Misgærning, lad ham anstrænge sig for at finde et enkelt fint Træk i de blaa Politirapporter — han gør det næsten altid forgæves. Betragter man en Nations Forbrydelser, som man betragter Livets andre Fænomener, paa en rationel Maade, saa vil man i Amerika tilsidst standse overfor den Opdagelse, at endog i Forbrydelser er Landet et forsinket, tilbagelagt Land. Det er umoderne endog i Brøden. Det er Indianernes og de første hollandske Pionerers Brøde, som begaaes der. Man skalperer det første det bedste Medmenneske, man træffer paa en Vej, man sprænger en Bank forat faa Lommeskillinger til Sukkertøj, man sprætter Maven op paa fem Aars gamle Børn og voldtager dem, man plyndrer en fattig Djævel af en Daglejer for kun at eje hans Penger — de amerikanske Aviser strømmer over af Beretninger

om dette fri Folks Udyrsdrifter hver eneste Dag. De amerikanske Forbrydelser er endog uden formel Elegance, Synden har i det Land en Karakter af kødraa Ubluhed, som man maa langt ned i Historien forat finde Sidestykker til; den er endog uden Momenter af Adel og Idé. Hvor maatte da ikke en saadan Forbrydelse som den, Anarkisterne anklagedes for, vække Opstyr i et saadant Land! Det skéde da ogsaa. Hver velopdragen Abc-Helt raabte: Korsfæst! Demokratiske Fruentimmere — af begge Køn — købte Anarkisternes Billeder og „hængte" dem i deres Vinduer. Kræmmere avertered paa følgende Maade: „Da vi er for, at Anarkisterne skal hænges, har vi saa stor Søgning, at vi kan sælge vor bekendte blaa Rio for 9 Cents Pundet".

Og ikke én af Hundred vidste, hvad Anarkisme var, ikke én af Tusind. Det er nemlig ikke ubetinget at lide paa, at Amerikanerne er det oplyste Folk, som vi gaar og forestiller os herhjemme.

III. SKOLEFORHOLD.

For mig staar det saa, at det vilde ligefrem være et Mirakel, om Amerikanerne var et oplyst

Folk. Jeg tager i Betragtning, at Amerikanerne er en ny Nation, som er sammensat af de mest forskellige og oftest mindst oplyste Folk andre Steder fra, sammensat af alle Menneskeracers Sindsarter, af alle Breddegraders Temperamenter; jeg tager Hensyn til, at som Nation betragtet er Amerikanerne faktisk et Kunstprodukt, et blot og bart Experiment, istedetfor et Resultat; jeg véd, at selv den ægteste Yankee kun er Søn af sin Far, som igen var Søn af en Far, hvis Farfar var en indflyttet Træl fra Europa; jeg véd ogsaa at de 75 pCt. af Amerikas nuværende Befolkning dannes af Mennesker, Mænd og Kvinder, hvis Forældre for femti Aar siden blev rodløse i den gamle Verden, og hvis Børn nu aldeles ikke har faaet Tid til at slaa Rod i den ny. Og blot ved at rejse over Havet blir man ikke nogen oplyst Mand. Det synes imidlertid at være dette, man virkelig for Alvor har villet indbilde os. Det, at en Mand har været i Amerika, har ialfald hjemme i Norge været næsten ensbetydende med, at den Mand da kunde mér end sit Fadervor. Hvis han nu ikke har glemt ogsaa sit Fadervor! — Selv den ægteste Yankee har fra Fødselen endnu Arv fra sine Indflytterfædre; det ligger ham i Blodet først og fremst og foran alt at skaffe sig det materielle Velvære — som det

var de første Indvandreres eneste Attraa at skaffe sig det materielle Velvære; det var alene derfor de kom til Landet. Den herskende Drift er overført paa Afkommet. Med Oplysning, positive Kundskaber, Viden, faar det gaa, som det kan, indtil man faar god Raad, og naar man faar god Raad er man forlængst ude over den lærelystne Alder. Det vilde simpelthen være stik imod al Naturens Orden, om Amerikanerne var et oplyst Folk.

Man har villet trække de sværeste Konsekvenser ud af den Omstændighed, at Amerika har *fri Skole*. Jeg er inderlig overbevist om, at den Oplysning, man faar i disse Skoler, svarer ikke paa nogen Maade til de enorme Udgifter, de koster. Endog ved de højere Skoler er jo baade Lærer og Elever tykt uvidende om — forat benytte et allerede omtalt Eksempel, — at Norge havde Telegraf i Aaret 1883, og ved de lavere Skoler véd man næppe engang, at der er et Norge til; man véd, at der er et Skandinavien, som igen er Sverige. Man faar slig bitterlig Mistro til Amerikas fri Skoler, naar man har overværet lidt stadigt Undervisningen i dem. Man kommer derhen med de største Forventninger, man nærmer sig Stedet med Frygt og Bæven, Skolerne er rene Paladser, Salene er saa vide og

vidløftige, at man næsten maa have Kendskab til Geografi, forat finde ud af dem igen. Saa banker man paa og træder ind — hele Klassen rejser sig! Dette gør straks en fremmed mistænksom; han faar Indtryk af, at Børnene er yderst godt vante til denne Opvisning. Og dette Indtryk taber sig ikke efterhvert som Undervisningen fortsættes, selv Læreren tager Hensyn til den fremmede. Han kommer mig smilende imøde, giver mig Haanden, er *glad to see* mig, vil vide, hvor jeg er fra og giver — endog i en Time i Engelsk, netop af Hensyn til mig — en kortere eller længere Fremstilling af de „brave Skandinaver", om deres Opdagelse af Amerika, deres Arbejdsomhed, deres Evne til at amerikanisere sig, deres Deltagelse i Slavekrigen. Jeg faar høre om de mærkeligste Konger, vi skal have havt engang, om store Sportsmænd og Biskoper, hvis Navne jeg aldrig før har hørt, om Byen Spitsbergen, hvor Menneskene gaar i Sælhuder, om en Fiskemængde, som man maatte bede Gud bevare sig for, om Bjærge. som kunde faa Haaret til at rejse sig paa Hovedet af en skaldet Mand. Jeg faar ogsaa høre om Skøjteløberen Aksel Paulsen. Denne Mand er faktisk den mest bekendte Nordmand i Amerika; hans Fødder har gjort ham til en stor Mand, hans Billede har

staaet i *Police Gazette.* Vil du som Skandinav hævde din Nationalitet med Hæder og Ære i Amerika, da sige du sigendes, at du er en Landsmand af Aksel Paulsen. Kan du paa en eller anden Maade faa gjort dig til en Fætter af den Mand, saa er det ikke umuligt, at Amerikanerne gør en Fest for dig.

Det er en blandet Nydelse at sidde og høre paa Undervisningen i de amerikanske Friskoler. Undervisningen er ikke en metodisk Indtrængen i det foreliggende Fag, den gaar først og fremst ud paa at være Eleverne en Underholdning, hvori der er positive Kundskabsstænk iblandt. Hvor meget man kan paaskønne en Undervisningsmaade, der saa stærkt lægger an paa at interessere Eleverne og gøre Skolen tiltrækkende for dem, har den dog den uheldige Side, at den let slaar over i det abstrakte, den driver ind paa Alverdens Ting, udarter nu og da til ren Muntration, har Brug for Vitser, opvarter med Historier — hvori der er Kundskabsstænk iblandt. Læreren er Amerikaner, han er født Orator, han holder Taler, kaster Ender, Stubber af Kundskaber udover Bænkene, spørger stadigt væk, om Børnene har forstaaet ham, og beder dem om ikke at glemme, hvad han nu har sagt. En Time, som paa Tabellen er angivet at være optagen af

det ene, kan godt gaa over til at blive en Time i hvilketsomhelst andet. Jeg besøger en Skole en Lørdag, jeg har paa Forhaand valgt en Time, der er bestemt til „Retorik", jeg vil høre amerikansk Retorik. Nu er jeg klog af Erfaring; paa Lærerens Spørgsmaal, hvor jeg er fra, gør jeg mig uden at fortrække en Mine til Tysker. Men det var ubetænksomt gjort af mig. Aanden kommer desværre over ham, han er retorisk stemt, det blir et Foredrag, det handler om Alverdens Ting, det driver ind paa Tyskland. Men i hver Bemærkning ligger der en løsreven mér eller mindre faktisk Oplysning om en eller anden Ting, et interessant Sammensurium af Kundskaber fra Skolebøgerne og af Viden fra Aviser, Leksikoner og Søndagsskoleblade. Talen er altid strængelig moralsk, for ikke at sige religiøs; Undervisningen ledes i disse „konfessjonsløse" Skoler ganske i samme ortodoks-religiøse Aand, som i vore Almueskoler*). Selv naar Læreren — Taleren — i Timens Løb kommer ind paa europæiske Forhold og behandler Fritænkeri, Anarkisme og al anden social Elendighed, søger

*) Jfr. Prof. Rovsing i hans Bog om de amerikanske Skoler, om hvilke han siger: „Patriotisme og Religiøsitet hører hjemme i dem alle." (S. 10.)

han altid at trække den rigtige Moral ud af disse Ting; med lidt god Vilje kan saaledes endog Fyrst Bismarck blive Republikaner og Voltaire Ærkebiskop i Budapest. Et Faktum fra og til kommer det mindre an paa, end en faktisk Moral. — Før jeg forlod denne Time i Retorik, havde jeg faaet at vide, at de første Stueur blev opfundne i Tyskland i 1477 — som jeg tror var sandt, og at Ferdinand Lassalle døde omvendt til Gud i 1864 — som jeg tror var Løgn.

Uden al Tvivl faar man i enkelte Fag en langt grundigere Undervisning i de amerikanske *common*-Skoler, end i Folkeskolerne herhjemme. Jeg nævner eksempelvis Regning, Korttegning Kaligrafi, Amerikas Historie og Geografi og Deklamation. Jeg erkender ogsaa, at mit Kendskab til Amerikas Undervisningsvæsen taget i rund Sum er saare mangelfuldt. Jeg har maaske ikke overværet alle Fag engang, ialfald har jeg selvfølgelig ikke besøgt alle Skoler. Jeg har blot interesseret mig for denne Sag, fordi Skoleundervisningen er i Amerika — som paa alle andre Steder — det første spiredannende Arbejde i et Lands Aandsliv. Jeg har udspurgt Elever, har talt med Lærere og Lærerinder, har sét det væsentligste af Skolemateriellet, og herved er jeg bleven inderlig overbevist om, at de amerikanske

Friskoler koster mér end de er værd. Der undervises i ubarmhjærtigt mange Fag; man har saaledes ogsaa Deklamation og Retorik, ja, endog „Filosofi“ paa Timeplanen; men jeg er bleven slagen af, at denne Masseviden virkelig har bevæget sig mér i Vidden end i Dybden. I al min Befatning med Amerikanerne — gennem flere Aar og i forskellige Sysler har jeg ikke havt saa liden Befatning med dem — har jeg aldrig mærket, at f. E. den Filosofi, de lærte paa Skolen, har trængt synderlig langt ned i deres Hjerner. Og skulde jeg trække en Parallel fra et andet Land, saa vilde jeg — for ikke at nævne Norge — nævne Irland. Jeg har ikke truffet mindre oplyste Børn og voksne Mennesker i Irland, end i Amerika, ikke engang i Irlands Indre. Min personlige Hovedanke mod de amerikanske Friskoler er imidlertid den, at de absolut intet lærer Børnene om fremmede Folk og fremmede Sæder, om Europas og Asiens moderne Kultur, om Verden. Man faar Indtrykket af, at til at undervise Eleverne i Verdenshistorie er de amerikanske Skoler altfor patriotiske. Kun ved særskilte Lejligheder, naar en Skole har Besøg, kan Læreren faa en Raptus af almindelig Historieviden; han holder et Foredrag, han taler om Alverdens Ting, gennemfarer

alle Kulturepoker, nævner Moses, Napoleon og Aksel Paulsen.

I hvilket Forhold staar nu Udgifterne ved den fri Skole i Amerika til den Undervisning, den yder? Hvad koster Amerikas fri Skole? Jeg gør opmærksom paa, at ved dette Ord „fri“ skal man forstaa udgiftsfri, at altsaa den fri Skole betyder den udgiftsfri Skole. Denne Amerikas udgiftsfri Skole er maaske den dyreste Skole i Verden. Men der er sagt saa mangt et vakkert Ord om denne Skole netop fordi den var „udgiftsfri“. Naar en Amerikaner vil oplyse en Udlænding om, hvilke Herligheder hans Land har fremfor alle andre Lande, saa vil han jo først nævne den overvættes store politiske Frihed, men derpaa den fri, d. v. s. den gratis Skole. Kommer en Udlænding til en fremmed By, og han køber sig en „Vejleder“ (*City guide*), saa vil han finde i den blandt Byens Séværdigheder den fri, d. v. s. den gratis Skole. For denne gratis Skole betaler imidlertid Amerika henimod 200 Millioner Dollars om Aaret. Den er en af Landets alleruhyrligste Udgiftsposter. Heri er endda ikke iberegnet Udgifterne til Søndagsskolen, en Udgift, som vokser med rivende Fart hvert Aar, eftersom Landet alt mér og mér blir et katolsk Land. Nu er det langtfra korrekt at kalde denne Skole gratis.

Den er jo ikke mér gratis end alle andre Landes offentlige Skoler. Naar derfor Aviserne herhjemme og Yankeerne i Amerika skal bevise, hvorledes denne Skole er gratis, saa benytter de sig af den falske Forudsætning, at i Amerika er det kun de mér formaaende, som betaler Skoleskat, at Fattigfolk kan sende deres Børn i Skole uden at betale noget. Denne Betragtningsmaade er for udvortes. Som om ikke den fattigste, den mest udsultede Far i Byen betaler Skoleskat! Han betaler Skoleskat naar han køber et Pund Kød fra en Vogn, idet han nemlig betaler Slagterens *licence*, han betaler Skoleskat, naar han tænder sit Gasblus om Kvælden, naar han drikker et Glas Vand, han betaler Skoleskat, naar han gaar paa Gaden i Skinnet fra det elektriske Lys. Men, siger Aviserne herhjemme og Yankeerne i Amerika, Vandskatten hører ind under andre Regnskaber, et andet Budget. Det er en Ting, som bare kan siges, ikke bevises, ikke forsvares. Hver amerikansk By — som forøvrigt ogsaa hvert *township* paa Landet — har sin egen Kasse. Denne Kasse fyldes af Skatteyderne, hvis Skat er en Betaling for de Herligheder, Byen yder dem som Borgere, og tømmes af Administrationen til det offentliges bedste eller værste. Nu er Byen en Stat i det smaa, og Staten er et Forholdskompleks. Med

større Skoleudgifter for den enkelte formaaende følger, at man belaster den mindre formaaende med Skat under andre Fond, som ellers den mér formaaende uden Skoleudgifterne vilde bestridt alene. Skatten udlignes efter et vist Formuesforhold, et vist Indtægtsforhold; der falder saa meget paa ham fordi han er rig, men saa meget paa dig trods du er fattig. Og Skoleskat betaler du.

Forat faa en klarere Forestilling om, hvor svære Amerikas Skoleudgifter dog er, sammenligne man en af vore Byers Skolebudget med en tilsvarende stor Bys Skolebudget i Amerika. København har 1 Million 300 Tusind Kroner opført til Skole, Minneapolis — Byen af Københavns Størrelse — har 3 Millioner 300 Tusind Kroner, eller nøjagtigt 2 Millioner mér. Heri er endda ikke Religionsskolens Udgifter iberegnede. Men det Udbytte, de amerikanske Skoler bringer, synes ikke i nogen Retning at staa i rimeligt Forhold til den overdrevent rige økonomiske Begunstigelse, hvorunder de virker. Som voksne Mennesker sidder disse Skolers Elever og forlyster deres Sjæl med Patentrapporter og Detektivhistorier i Atenæum, og trods al den „Filosofi“, de engang hørte fra Lærerens Mund, viser de en fremmed, som beder om Hartmann, til Amerikaneren, Pastor Emerson.

Jeg gentager, at det aldrig viser sig hos Folk i Amerika, at deres uhyre kostbare Skolevæsen har afsat Særfrugter af Aand og Intelligens; man vil finde dem staaende paa et Lavmaal af Oplysning, der i en Flerhed af Fag er ren Vankundighed. At de derimod i flere andre Fag er foran os herhjemme, navnlig i Regning og Fædrelandshistorie, har ikke ubetinget efterladt sig de intelligenteste Spor i Amerikanerne som Folk. Deres overflødige Kendskab til de mindste Ting i deres eget Lands Historie f. E., deres evige Læsning om Amerikas berømmelige Krigsbedrifter, har maaske ikke bidraget saa lidet til at nære den nationale Selvgodhed og gøre Yankeerne end mér patriotiske end de før var. Og hvad deres Færdighed i Regning angaar, da har denne Færdighed sikkert ikke dæmpet, om den ikke har udviklet, deres grove Nærighed og deres medfødte Attraa til at tumle med materielle Værdier. En Yankeegut er ikke stor før han prøver at snyde en Sporvognskonduktør for en Billet, og naar han blir voksen og der holdes Valg, sælger han sin Stemme aabenlyst for saa mange Dollars og saa mange Cents.

IV. KIRKEVÆSEN OG MORALSTAND.

Ved de amerikanske Universiteter varer det teologiske Kursus tre Aar. Det er at lægge Mærke til, at det medicinske Kursus i Sammenligning hermed varer i det højeste kun ét Aar, ved flere Universiteter endog blot fire Maaneder*). At der er medicinske Studenter, som bruger mér end ét Kursus, at der ogsaa er betydelige medicinske Videnskabsmænd i Amerika (Thomas, Adams o. fl.), hindrer altsaa ikke en Mand med fire Maaneders medicinsk Læsning fra at gaa ud og praktisere sin Vankundighed paa sine Landsmænd. *Board*-Sekretær Rauch har indtrængende, men forgæves modarbejdet denne videnskabelige Svindel. Det Utal af „medicinske Colleger“, som rejser sig Side om Side med de medicinske Colleger, den Sværm af „Professorer“, som breder sig omkring Professorerne, har han hverken kunnet udrydde eller hæmme; Humbugens Magt er stor i Amerika. — „Her og der kan man naturligvis finde som Undtagelser dygtige Lærere, opvakte studerende, vel indrettede Colleger; men S t a t u s af den medicinske Undervisning i Amerika staar

*) Jfr. *Official report of the Illinois State Board of health*, 1888.

forsmædelig lavt .... Europæiske Institutioner af samme Art er uden Sammenligning bedre end vore, fordi de er ældre, og man kan have meget sandt at indvende mod Monarkierne (!) — de opmuntrer medicinsk Videnskabelighed. Et Professorat i denne Branche er dér i Reglen en Løn for Fortjenester, for Duelighed, Lærdom, medens vi finder paa vore medicinske Lærestole en Overvægt af kravlende medicinske Politikere, Middelmaadigheder og ret og slet Ignoranter, hvis „medicinske“ Foredrag bestaar af Skryderi, Gætninger, religiøse Fladheder og medicinsk Jargon“. (*America*).

Ét Aar forholder sig her til tre Aar, som Tiden til Evigheden. Ét Aar til at lære at redde Mennesker fra timelig Død, tre Aar til at lære at forkynde evigt Liv. Eller rettere: Ét Aar til at lære at redde Folk for det timelige Liv, tre Aar til at lære at forudvarsle — evig Død. *Honny soit, qui mal y pense!*

I Amerika træffer man et livligre, mér aktivt Kirkevæsen, end man skulde ane. I dette Land, hvor Materialismen hersker saa storartet, udvikles der saa at sige i Smug af denne, eller til Gengæld for denne, en religiøs Propaganda saavidt hidsig, at den i Grunden godt kan sammenlignes med Englændernes (samme) Tékultus.

Amerika er et rigt Land, der er Penger til hvad det skal være; den sorteste Neger, den syndigste Zulukaffer er ikke for dyr for den proselytbetændte amerikanske Kapitalist. Amerika er et rigt Land! Der er Præster og Kirker og Moralvogtere og Lutherstiftelser og Hvide Kors og Ynglingeforeninger og alskens sædelige Indretninger i en saadan Grad, at Folk i fattigre Lande kun kan skue det alt i Aanden. — Og alligevel er Friheden saa uædel, Retsvæsenet saa korrupt, Forbrydelserne saa barbariske? Alligevel!

For Tydeligheds Skyld atter en Parallel. Naar man tæller med alle Bedehus og Kapeller, ja endog Betelskibet, saa har København 29 Kirker. Men naar man tæller med alle smaa og store Kirker i Minneapolis — Byen af Københavns Størrelse —, saa har Minneapolis 146 Kirker. Der er megen Gud i Amerika! Kirkerne er yderst rigt udstyrede, pragtfuldt udstyrede; i Minneapolis er der saaledes en Kirke, hvortil en Rigmand har skænket en Vindusrude til 500 Dollars. Der er et dæmpet, behageligt Lys, som siver ind ad flerfarvet Glas, der er bløde, dybe Sæder, vældige Orgler, Tæpper paa Gulvet, polerede Døre, polerede Mennesker, polerede Guds Ord. I Regnvejr er det virkelig meget behageligt at overvære Gudstjenesten i de amerikanske Kirker.

Prækenen er nemlig hverken norsk, svensk eller dansk, den er amerikansk; den er ikke Teologi, den er Moral, Bostonmoral, men tillæmpet efter hvad Mennesker i Silke kan taale. Prækenen er et gennemgaaende interessant Foredrag, endog isprængt med Vitser, hvoraf hele Menigheden tør skoggerlé — i stor Anstændighed. Det er i Regelen ikke Spor af Oplysning at faa af disse Foredrag; deri ligner de Prækenerne herhjemme; men de er tildels Logik, menneskeligt Sprog, forklarende Billeder, og deri ligner de ikke altid Prækenerne herhjemme. De udvikler saaledes ikke, men de underholder. Og det er en Fortjeneste ved dem. Personlig har jeg foretrukket saa mangen Gang — selv med Fribilletten til Teatrene i Lommen — at gaa i Kirke en Aften i Amerika, fremfor at gaa paa Teaterkommers. Mens Teatrene kun bød paa udskæmt Kunst, halv Kunst, Ukunst, bød Kirkerne paa et Foredrag, hvoraf man ialfald kunde høre smukt Sprog; desuden risikered man ikke at blive kvalt af Krudtrøg eller faa Cigarstumper i Hovedet. Og alle de Mennesker, som kom i Kirkerne, var nu alligevel de skikkeligste Mennesker i Byen, vakkre Mennesker, som det var en Glæde for En at sé paa. I forbigaaende sagt er Amerikanerne et overmaade vakkert Folkefærd. Man skal vanskelig

sé vakkrere Mennesker i noget Land end i Amerika, taget i rund Sum. Det hænder, at man kan træffe intrikate Løjtnanter herhjemme som spørger, om dog ikke Amerikanernes evige Befatning med Pengesager, med at tælle, med at spekulere, om ikke dette har forværret Folks Udséende. Maaske. Man kender saa lidet til den oprindelige amerikanske Folketype, den, som grundlagdes af de første Indflyttere; Lejligheden er saa ringe til at sammenligne og sé, hvor stærkt Yankeerne nu er falmede. Som de nu er, er de blot vakkre Mennesker med formskønne Legemer og friske, energiske Ansigter. De har bl. a. deres Øjne i Behold, hvilket er mér end Europæerne har. I Europa udgør Briller en Del af Klædedragten; men i Amerika er det yderlig sjeldent at støde paa et Menneske med Briller. Træffer man nu og da nede i Østen bebrillede Folk, saa er det alleroftest Negre. Disse Negre har saa formodentlig læst lidt i en Skole, og det var mér end de kunde udholde at læse lidt i en Skole.

Amerikanerne er flittige Kirkegængere. Flertallet af dem, som gaar i Kirke, er selvfølgelig Kvinder; men ogsaa en hel Del Mænd er politiske nok til at gaa der. Det er en Yankee ganske magtpaaliggende, hvis han vil frem i Verden, at staa sig godt med Kirkerne; Ligegyldighed for

Kirken og Hendes Over- og Underliv, d. v. s. himmelske og jordiske Affærer, hvilket igen vil sige bare de jordiske — denne Ligegyldighed straffer sig ubetinget. Naar en Fabrikant giver Teglsten til Reparation af en sprukken Kirkevæg, saa blir hans Navn højtidelig nævnt i næste Søndags Præken, og han faar en Tak saagodtsom direkte fra Gud for disse Teglsten. Naar en anden Fabrikant derimod ikke engang sender nogle og tyve Mand forat gøre Væggen istand, saa blir hans Navn slet ikke nævnt i Prækenen. De fleste Amerikanere er kloge nok til at forstaa, hvor stærkt et Avertissement gennem Kirken virker. Og de benytter sig af det. En Præst ønsker ikke gærne nogen Yankee at nægte noget; det lønner sig at hjælpe ham. Kræmmerne giver ham 10 pCt. Afslag paa deres Varer fordi han er Præst, Jernbanekompanierne giver ham Billet paa Trænene for halv Pris ligeledes fordi han er Præst. Kommer en Præst til en Arbejdsgiver og beder om Sysselsættelse for en Mand, saa er Arbejdsgiveren klog nok til ikke at nægte det, hvis han paa nogen Maade kan; han nægter det ikke gærne selv om hans Arbejdsstyrke paa Forhaand er fuldtallig. Det gælder saa atter for denne Arbejder at søge at holde sig i et venskabeligt Forhold til vedkommende Præsts Kirke. Denne

Vekselvirkning af gensidig Hjælp og Støtte, af Teglsten og Gudsord, gør den amerikanske Kirke saa nogenlunde verdslig — hvad der netop passer til den materialistiske Aand i Landet. Den hjælper kun i samme Forhold som den selv blir hjulpen. Den lægger megen Vægt paa et fint Udstyr, og den Sjæl, som skænker den en Lysekrone, eller en guldbroderet Almissepose af grøn Silke, hvori der sidder en liden ægte Diamant i Bunden, den Sjæl skal ikke have gjort det forgæves. Den Trælasthandler, som har et nogenlunde aabent Øje for Kirkens jordiske Fornødenheder, for Trang og Mangler i hvad jeg igen vil kalde Hendes Underliv, den Trælasthandler faar Kunder, han gør Forretninger.

Præsterne faar større og større Magt i Amerika for hvert Aar; især Katolicismen bryder sejrende ind over Landet, og om en given Tid vil den maaske ikke levne Sten tilbage paa Sten. Det er i saa Maade oplysende, at Minneapolis, som dog er en noget skandinavisk By, har hele 21 store katolske Anstalter, mens de øvrige Kirkesamfund tilsammen kun har bare 2. Naar man rejser paa Jernbanen ned gennem Østen, vil man passere Byer, der helt igennem er katolske. Man sér Kirker, store Skoler, Universiteter, Børnehjem, vældige Klosterbygninger — hele

Byen er katolsk. Der mangler heller ikke den katolske Kirke i Amerika Penger; den rekrutteres for det meste af Irlænderne, det største Parti i Landet, og Irlænderne gaar det næsten alletider godt derover; de har netop den fortræffelige Smidighed, som vil til, forat kunne stikke sig ind i alle Livets Forhold.

Netop det, at man foran Valgene i Amerika lejer Præster til at rejse omkring og holde Taler i Favør af denne eller hin Kandidat, netop det, at Præsterne saaledes blir foretrukne som politiske Agitatorer, viser hvilken større Magt ogsaa paa dette Omraade Præsterne har, end Folk, som kender Landets Politik langt bedre. Ogsaa i dette er der en Arv i Yankeerne fra deres Indflytterfædre. „Din Gud skal være min Gud, kun Døden skal skille os ad.“ Det er ikke længer absolut Tro, som bevæger de store Folkets Masser til at følge deres Præst; næst efter den materielle Fordel, der er forbunden dermed, er det en traditionel Regel, en Art religiøs Medfødthed, som driver dem hertil. Hos Amerikanerne har den religiøse Tro faaet en Sidetone, som gør den ejendommelig; den er bleven en Tro, som vor hjemlige Teologi nok vilde give det letfattelige Navn Vanetro, men som maaske vilde betegnes nærmere med et Navn som Tro af Arv, Tro-isme.

Man tror fordi man har troet, fordi man har troet sig Troen ind i Kødet gennem mange, mange Generationer. Derfor tror man — ikke absolut, men faktisk. Dette Indtryk af Tro-isme hos Amerikanerne faar man ogsaa i deres Kirker. Det var beroligende for en fremmed Synder at iagttage den rolige, satte Maade, hvorpaa de dyrked Gud. De kom ind i Kirken som om de kom til et andet almindeligt Foredrag, fandt sig en Plads, satte sig ned i de dybe, bløde Stoler, læned sig bagover og lytted — mens Præsten stod og bekymred sig for deres Sjæls Salighed en velsignet Time. Ingen Graad, intet Skaberi, som en absolut Tro maaske vilde fremkaldt; paa den anden Side ingen Ligegyldighed. Det hele syntes at være alvorligt ment, saadan midt imellem Ruelse og Frydesang, Teglsten og Gudsord, kortsagt midt i Tro-ismen. Saa levende kan denne Tro-isme blive, at det aldrig kan falde en fremmed ind, at den er død; men da maa den være ægte, saa at sige den eneste ægte Race af Yankeetro-isme. Hos Yankeerne er den uforfalsket, uforfalsket og levende. Den yttrer sig ikke med Skaberi, men med Halvglæde, Interesserethed. Opholder man sig en Tid i Amerika, vil man lidt efter lidt lære at forstaa, at for en hel Del af Yankeerne er Vorherre omtrent saa meget

afholdt som Washington — og det kan Vorherre være tjent med!

Men det flittige Kirkegængeri i Amerika er ikke ubetinget at lide paa som Bevis paa Amerikanernes høje Moralitet. Der er saa mangen bra Amerikaner, som gør de sorteste Ting om Lørdagen, og som dog gaar i Kirke Dagen efter. Endog en Yankee er Menneske, og Menneskene er sig selv lige overalt. Man faar ikke Følelsen af, at Amerikas Præster med al den Magt, de har faaet, har formaaet at opdrage en synderlig stærk Moralfølelse hos sine Menighedslemmer. Amerikas Moralstand maales sikkrest ved at betragte dets Frihed, Retspleje og Forbrydelser, og de Frugter, som Moralen har afsat heri, taaler næppe at udstilles.

Amerikas Moral, det er Pengene.

Man har herhjemme talt meget smukt om Amerikas religiøse Frihed. Den strækker sig i Virkeligheden ikke saa langt, som vi er vante til at forudsætte. I dette Forhold, som i alle andre i det Land Amerika, er det allerførst Pengene, det kommer an paa. Er en Mand rig, saa kan han jo heller holde Hest og Vogn, end Præst, og ingen klandrer ham derfor; men er en Mand fattig, saa maa han ikke engang holde dagligt Brød fremfor at holde Præst. Det blir meget ilde

optaget, om en Fattigmand kan undvære Præst. Amerikas Moral, det er Pengene.

Der er i Amerika en Mand, som hedder Ingersoll. Den Mand lader man uhindret hjemsøge Amerikas Byer med noget, som man kalder fritænkerske Foredrag. Jeg vil ikke i Modsætning hertil kalde dem tankefri Foredrag, men jeg vil sige, at der jo er inderlig lidet af Tænkning i den Mands Foredrag. Ingersoll farer imidlertid Amerika op og ned og forkynder Ugudelighed for 1 Dollar Billetten. Ingen hindrer ham i Trafiken. Tvertimod. En Jernbanekonduktør, som har Ingersoll ombord i sit Træn, synes, at han for én Gangs Skyld kører paa en stor Mand. Og naar Ingersoll stiger af Toget, kan han straks læse om sin Ankomst i en Ekstraudgave af Byens Hovedavis. Ti Ingersoll er Oberst fra Krigen, hvilket vil sige Patriot, Advokat, hvilket vil sige Taler, og en rig Mand, hvilket vil sige alt. Han er Besidder af svære Landejendomme.

Der er en anden Mand, som hedder Bennett, et i Forhold til Ingersoll meget intelligent Menneske, Bennett, Redaktøren af *The Truth Seeker* (Sandhedssøgeren), Forfatteren af to store Bøger i sammenlignende Religionsvidenskab foruden en hel Mængde større og mindre Smaaskrifter — denne Mand har siddet i de amerikanske Fængsler for

sit Fritænkeri. Hvorfor har han siddet i de amerikanske Fængsler for sit Fritænkeri? Fordi han ikke var Oberst — Patriot —, ikke Advokat — Taler —, og fordi han var en fattig Mand. Han havde i en Pamflet sagt et særligt Ord om Amerikanernes Religionshumbug; det var formeget; det havde aldrig Ingersoll gjort. Naar Ingersoll siger et særligt Ord om Amerikanerne, saa siger han et særligt Ord om det gamle Testamente; han peger aldrig paa en speciel Mangel hos sine egne Landsmænd, finder ingen farlig Sky paa Amerikas Himmel; han er den fladeste Patriot i sit Fædreland. Men Bennett gik i Fængsel. Det er et Faktum, at Manden var for fattig til at redde sig fra Fængslet.

Der er en tredje Mand, Pearl Johnson. Han tænkte sig den ravgale Tanke, at enkelte Mennesker dog var temmelig polygamisk anlagte Væsener, han skrev en Bog, hvori han forsvared nogenlunde fri Kærlighed — i Fængsel med ham! Han var udelukkende Teoretiker, den arme Mand; han boed paa en Kvist i New York og kendte vist ikke andre Kvinder af Navn engang end sin egen Mor; men i Fængsel maatte han. Han var for fattig til endog at leje en Sagfører.

Amerikas Moral, det er Pengene.

Som Modsætning til dette sidste Eksempel paa Moralens Maade at yttre sig paa i Amerika,

er det interessant at iagttage, hvorledes den samme Moral yttrer sig i det samme Land overfor Kvinderne.

Kvinden har i Amerika en Magt, der rettere kan betegnes som Overmagt. Naar hun gaar paa Gaden, har hun — uansét Fortougsretten — Ret til Indsiden af Fortouget; er tolv Mand og én Kvinde samtidigt inde i en Elevator, maa de tolv Mand staa barhovedet under Op- eller Nedfiringen af Hensyn til denne ene Kvinde; har en Sporvogn femti Passagerer ombord, og en Kvinde stiger ind, maa en Mand rejse sig fra sin Plads og overlade den til hende; staar en Kvinde som Vidne i Retten, gælder hendes Udsagn ligt to Mænds; kommer en Mand ved Uagtsomhed til at bande i en Kvindes Paahør, maa han øjeblikkelig bede den Kvinde om Tilgivelse. Ude paa de amerikanske Farme er det altid Manden, som staar først op om Morgenen; først efterat han har tændt Ild op i Komfuren, sat Vand over Ilden og mælket Køerne i Fjøset, først da vækker han Konen. En Mand, som har en Kone, kan sagsøge en Kineser, som har et Vaskeri, fordi Kineseren hænger Underbukser op til Tørring paa et Sted, hvor den Mands Kone kan faa Øje paa dem. En Kvinde, som endog kan leve af gode Mænd, kan mageligt faa et lidt nøgent Hyrde-

billede af Correggio beslaglagt midt i Ejerens eget Soveværelse; herpaa er en Kendelse i Chicago for to Aar siden Beviset. Om altsaa — forat overføre Tilfældet — om altsaa en Hest stod i Karl Johan og blinked med Øjnene ind til Kasserersken i Paschas Boglade, saa kunde Kassererersken, hvis hun var Amerikanerinde, blot blinke til en Politibetjent, hvorpaa Politibetjenten, hvis han var Amerikaner, straks vilde beslaglægge den Hest . . . . I Amerika kan en Kvinde gøre ustraffet, hvad der faktisk ikke er tilladt. Til Forskel fra Pearl Johnson, som bare lærte fri Kærlighed og blev straffet, praktiserer den amerikanske Kvinde fri Kærlighed og gaar fri. En Mand tager sig en Tur paa Jernbanen, han blir borte, han lader ikke høre fra sig; tre fire Maaneder efter gaar den sønderknuste „Enke" til Dommeren og siger som saa: „Jeg vilde gærne bede om Skilsmisse", siger hun, „min Mand tog sig en Tur paa Jernbanen, og siden har han ikke været hjemme", siger hun. Bleg af Medynk svarer Dommeren: „Hvilken Mand! Han har ikke været hjemme i denne lange Tid!" Og bagefter spørger han saa — bare for en liden Forms Skyld: „Hvorlænge er det siden?" — „Tre Maaneder!" svarer „Enken" med sin sidste

Rest af Kraft. — „*Granted divorce!*“ skriger Dommeren, og „Enken“ er skilt.

Man læse blot de amerikanske Blade en Tid forat faa Vidnesbyrd om, hvor ulige lettere det er for en Kvinde end for en Mand at blive skilt i Amerika. I større Byer har hvert Lørdagsnumer af Aviserne sin særskilte Side i Bladet for Skilsmisserne; disse indrykkes i Form af Referater fra Retssalen og ender altid med det samme tilbagevendende: „*Granted divorce!*“ Men det allerstørste Antal af Skilsmisserne sker paa Begæring af den kvindelige Part i Sagen. Allerede det, at en Mand har været borte i tre, fire Maaneder uden at sende Penger hjem, er nok til at berøve ham Konen; iøvrigt er disse Ægteskabsskilsmisser blot Genstand for en Dommers Skøn, idet alt beror paa, hvor velvilligt denne stiller sig til Sagen.

I Kirkerne træffer man som rimeligt er, et Udvalg af de af Amerikanerinderne, som har været sjeldnest skilte i deres Liv og som altsaa er de netteste Kvinder i Byen. Skikkelige Mennesker, vakkre Mennesker, som det er en æstetisk Nydelse at sé paa. Hvad sidder de her for? Næppe direkte forat grundlægge og styrke en allerhøjeste Moralfølelse. Endog Amerikanerinderne er Mennesker, og Menneskene er sig selv

meget lige overalt. De sidder her i Kraft af deres Tro-isme. Det interesserer dem at høre, hvad der fra Guds Side kan være at indvende mod de sidste Begivenheder ude paa Prærien eller inde i Byen, noget, som Pastoren forklarer altsammen i sit Foredrag. Han medtager Rub og Stub, han dokumenterer sig med Udklip fra Aviser, med Rygter, som han har vristet fra en Redaktørs *Locals*, med private Meddelelser af Mænd, som kunde den ene eller den anden foreliggende Sag paa Fingrene. „En Ven af mig fortalte mig en af Dagene“, siger han — og saa beretter han, hvad den Ven af ham havde fortalt ham en af Dagene. Da spidser de kvindelige Kirkegængere Øren. For enten er det en Nyhed, som da kommer, eller ogsaa er det en Vits. Og begge Dele er værd at spidse Øren for — i stor Anstændighed.

Hvad er det forøvrigt, som bevæger Amerikanerinderne til deres flittige Kirkegængeri? Næst efter Tro-ismen er det den Kendsgærning, at de intet har at forsømme dermed. De har Tid til denne religiøse Muntration, de har intet at bestille. Ægte Amerikanerinder har intet Hus at bestyre, ingen Mand at hjælpe, ingen Børn at opdrage; i de to første Aar af deres Ægteskab hænder det maaske, at de faar indtil to Børn — ved Uforsigtighed; saa faar de ingen flér. Som

de nu sidder i Kirkerne i den unge 30—35 Aars Alder, har de ingen Børn at stræve med længer. De har absolut intet at stræve med, de er arbejdsløse Mennesker. Hvad de har at ivaretage er om Formiddagen at pleje deres Nerver, til Klokken to at male Kunstværker, til Klokken seks at læse „Onkel Toms Hytte“, til Klokken otte at spadsere. Timeplanen for deres daglige Virksomhed er imidlertid skiftende. Tre eller fire Gange i Ugen sér de sig maaske nødt til — trods den Kunstnedlæssethed, som tynger dem — at stjæle fattige otte à elleve Timer hver Dag til Deltagelse i Kvindekongresser. Heller ikke dette maa forsømmes; Gud skal vide, hvor inderlig fornødent det er!

Amerikanerinderne sér sig altsaa istand til følgende Livsgærning i denne Verden: At have Nerver, male Kunstværker, nyde Negerpoesi, spadsere og være i Kongresser. Derimod sér de sig ikke Tid til at føde Børn. Ved at sætte to Papirhøns ind i Verden, mener de at have opfyldt sin Modermissjon. De vil paa Sæt og Vis undgaa at faa Børn; de gider ikke at amme Børn, de vil ikke have den Plage. Følgen er, at Yankeernes hele Opfindelsestalent sættes i Sving, forat hitte paa Midler, der kan forebygge Børnefødsler. Disse Midler kendes lige saa nøje af

Amerikas Kvinder, som Luthers Katekismus kendes af vore. Gaar det, trods disse Midler alligevel galt — ved Uforsigtighed, saa er der dog en Raad: I det samme Land, hvor en Mand i Moralens Navn dømmes til Fængsel for en Teori om fri Kærlighed, dér averterer Lægerne aabenlyst sin Specialitet i Fosterfordrivelser. Og ingen efterstræber dem herfor. Tvertimod. De har Kunder; Amerikanerinderne besøger dem. Hænder det nu, at det alligevel ikke gaar efter Ønske — man kan jo komme en Bagatel af fire, fem Maaneder f o r sent til Lægen — saa maa altsaa Ulykken ske. Der kommer et veritabelt Barn til Verden, rent ud sagt et uforskammet faktisk Barn. Og det er en Ulykke. Der følger ingen Formandsplads i Kvindekongressen med et saadant Barn. Og det ruer Moderen. Imidlertid vil hun ikke amme det; heller end selv at plages med Diegivning, lader hun sin Mand gaa i Fjøset og mælke Køerne til Barnet . . . . Af samtlige Dødsfald hvert Aar i de Forenede Stater udgør de 50 pCt. Børn under 5 Aar. Medicineren *Dr.* de Wolff, Overlæge ved et af Unionens største Hospitaler (Chicagos), har tilligemed flere af sine Kollegaer offentlig erklæret, at Hovedgrunden til denne urimelige Mængde Dødsfald blandt Børn kun kan søges i de amerikanske

Mødres Ulyst til at amme med deres egen Melk. Af 100 levende fødte Børn dør der i Amerika 40 før de er aarsgamle. (I Norge saavidt jeg husker 10.) Glasværkerne i de Forenede Stater tilvirker aarlig over 10 Millioner Dieflasker. — Den Dag, Yankeerne stænger helt deres Porte for Emigranterne, faar de leje de faa Indianerkvinder, som endnu er tilbage, til at holde deres Folkemængde vedlige med . . . .

Som Amerikanerinderne nu sidder i Kirken, 30 til 35 Aar gamle, vakkre, nette Kvinder, som det er en æstetisk Nydelse at sé paa, har de maaske et lidet Mellemværende at ordne med deres himmelske Washington. Og det gør de da med fuldkommen Fatning. Disse Mennesker hæver sig ikke over Amerikas almindelige Moralstand; men de støder den ikke heller. Og det er Hovedsagen.

V. ETIKETTE.

Skikkene i Amerika er tilsyneladende de samme, som man træffer dem i England; især i Amerikas østligre Storbyer har Etiketten den største formelle Lighed med den engelske. I

Society er engelske Forlystelser, engelsk Selskabelighed, engelsk Sport den fineste Mode. Hestevæddeløb, Hundekampe, Boxing, Jagt, Bold- og Cricketspil er blevne de mest yndede og fashonable Friluftsidrætter, Té- og Missjonskultus, Bif, Anstændighed og Drøftelsen af Grube- og Jernbanespekulationer er de kæreste aandelige Adspredelser inden „Salonernes“ Døre. Spraden i New York kan maale sig med Londons baade i hvidt Lintøj, i gule Vaarfrakker og i blaa Hjerne, og Fruerne i Bostons rige Hjem staar næppe tilbage for nogen engelsk *Lady* i at føre sin Person henover Gulvet til en Stol og med Takt føre en Samtale til at gaa istaa. Den store Del af Folket navnlig i Vestamerikas Byer gør Nar ad Englænderne for deres Kindskæg, deres ældgamle Dronning og især for deres engelsk; men i Virkeligheden har alle Amerikanere stor Respekt for England og optager med Ærefrygt, hvad der ved engelske Emigranter tilføres Yankeelandet af ren og uforfalsket brittisk Etikette. Kommer man til Washington erfarer man, at dette er Tilfældet i end højere Grad end noget andet Sted i Amerika. Baade blandt ældre og yngre *Society*-Folk er her den engelske Aand og Tone raadende. En washingtonsk Rigmands Kones Datter synes ofte at være ligefrem ikødet en

Smule engelsk Gesandtskabs Sekretærs brittiske Væsen; hun er tilstrækkelig elegant lad i sine Manérer, passende flegmatisk i sin Yttringsmaade og læsper aldeles udmærket. At det derimod hænder, at en saadan Dame trækker til Kanada med sin Faders uimodstaaeligste Staldneger, er visselig sandt; men dette maa betragtes som Tilfælder af Atavisme, som smaa selvforglemmende Tilbagefald til det gamle Menneske, til Yankeenaturen, som gaar over al Optugtelse.

Det, som gør den amerikanske Etikette national og adskiller den fra den engelske, er da ogsaa i bogstaveligste Betydning dens Yankeenatur; trods al dens ydre Lighed med Englands, er den dog i sin inderste Kærne amerikansk. Englænderne er Aristokrater, Amerikanerne Demokrater — netop disse forskellige Grundinstinkter hos de to Folk bestemmer deres ulige Sæder og giver Etiketten Karakter. Man har Følelsen af denne Ulighed i Etikette endog mellem Beboerne af den amerikanske Union og Beboerne af det engelske Kanada. Naar man rejser paa Jernbanen og bor den ene Nat paa et amerikansk, den næste paa et kanadisk Hotel, synes man straks at finde mér Pietet i en Hilsen, mér Intelligens i et Svar hos Kanadierne end hos Yankeerne. Der skal saa lidet til forat frembringe

denne Uoverensstemmelse; den svageste Inderlighedsbetoning i Maaden at byde En en Stol paa, den lidt mindre blodsugeragtige Form, hvori man forelægger En en Regning, appellerer sig med ét til Ens Sympati og gør Virkning som en Yttringsmaade af en anden og højere Sindsdannelse. Amerikanernes Sind er uden Fornemhed; deres Sind er gennemdemokratiseret, opdraget til det ligelige, indrettet til at fornemme niveauisk, vant til at yttre sig uden Adel; det er i ét Ord uden aandelig Plastik. En Yankee kan lære al Englands gode Tone udenad, han kan vide den formelle Etikette paa sine Fingre; men han er ikkedestomindre i sit Indre det samme uforandrede Præriemenneske, han blir aldrig Aristokrat af Temperament. Englænderen har en Tradition, en Arv af sindsadelige Elementer i Blodet, Amerikaneren derimod er en Mand fra idag, en Opkomling, som selv har undervist sin Person i Dannelse og Etikette; han minder om en Mand med et fornemt Fornavn og et saare demokratisk Efternavn, lad os sig Ørnstjerne Olsen: hvor højt hans Ørnstjerne kan stige i engelsk Politur, trækker hans Olsen ham atter tilbage til hans nationale staldnegerske Væsen.

Saa lidet Aristokrater er Amerikanerne, at selve deres sidste berømmelige Krig i Virkelig-

heden var en Kamp mod Aristokratiet. Det var maaske ikke mér en Krig for Sædelighed*) ~~eller~~ eller en Krig for Frigørelsen af Negrene, end en Krig for Udryddelsen af Sydens Aristokrati. Det er jo lidt najvt at tænke sig et helt Folk, ovenikøbet et saadant Folk som Amerikanerne, blive begejstret til Raseri for en Krig — af Sædelighedsfølelse. Det smager af Boston, det lyder af Kvindesag. Hvis det virkelig var af Sædelighed, de Yankeer førte den Krig med Syden, hvorfor har de Yankeer da bagefter gennem et helt Fjerdedels Aarhundrede taalt den aabenlyse, organiserede Usædelighed som absolut Samfundsform i Staten Utah midt i tykkeste Amerika? — Krigen fik Navn af Slavekrigen. Hvorfor ikke? En Krig maa have en eller anden kristelig Aarsag, et officielt Navn, altsaa hedder den Slavekrigen. Men tal med Soldaterne og Officererne fra den Krig, spørg dem om, hvad der først og fremst drev dem til at slaas, hvad der tændte deres Sind i Brand, og man faar et Svar fra de Soldater og Officerer, som afviger fra alle Grants og andre Granters Memoirer i højeste Grad. Naar en Yankeeoberst holder en Tale paa „Dekorationsdagen“, er det fra først til sidst en Tale for

*) Sé Bjørnsons „Engifte og mangegifte“, S. 14.

Demokratiets Sejer over „det fordømte Aristokrati“, naar en General Logan dør, opfordrer den amerikanske Presse hans Enke til at skrive en Bog om denne Demokrats Sejre over „Sydens fordømte Aristokrater“. Spørg Nordstaternes Veteraner hvad det var, som bevæged dem til at myrde Sydens Kvinder, brænde Plantager i Missouri, kvæle Oldinge med hed Aske, slaa rustne Søm ind i Panderne paa Sydstaternes Grise, gøre dybe Sabelhug ind i Lænderne paa Plantageejernes Heste og Køer og hælde Petroleum i Saarene — spørg de Soldater og Officerer om alt dette blev gjort af Sædelighedsfølelse og forat frigøre Slaverne! — Krigen var en Krig mod Aristokratiet og blev ført med demokratiske Menneskers hele rasende Had til Sydens Plantageadel. De samme Nordstater — de sædelige Nordstater — som dengang vilde knække Sydens Aristokrati, spekulered selv i Slaveholdet. Dette glemmer de Kvinder fra Boston. Nordstaternes Rigmænd havde svære Ejendomme i Syden; da Krigen udbrød skyldte Sydens Plantageejere enorme Summer til Norden. Det var almindelig Regel, at Østamerikas Rigmænd gav Planterne i Syden Forskud paa Aarets Høst, et Forskud, der gaves mod Pant i selve Plantagen og Negrene! Hvilken Sædelighed! Og

hvilken hellig Iver for at sætte Onkel Tom i Frihed!

Dette, at Amerikanernes Intelligens yttrer sig saa formelt rigtigt, men mangler saa ganske den indre Adel, den sjælfulde Poesi, sætter Mærker ogsaa i deres Etikette. Den er uden inderligt Indhold, den er ribbet for sin symbolske Værdi. Naar Amerikanerne ubetinget foretrækker at overvære et Slagsmaal mellem to anerkendte Boxere, fremfor at sé Sarah Bernhardt i *Ruy Blas*, saa ~~gaa~~ gaar denne samme aandelige Uoptagethed igen i alle deres Dannelses- og Etiketteyttringer; i deres Hilsen, deres Dragter, deres Selskabstone, lige ind i de store Byers Gadeliv hersker denne ørkesløse Uaand. Gaar man en Aften gennem en amerikansk Bys fornemste Gade, og man vælger sig et spadserende Par, som man følger tæt bagefter og til hvis Passiar man lytter ubemærket, vil man faa en ganske nøjagtig Forestilling om den raadende Omgangsaand blandt Landets Folk. Gentager man dette Eksperiment hver Aften i nogen Tid, stadigt iagttagende at søge sig et nyt Par hver Gang, vil man faa det samme Indtryk af den sidste som af den første Samtale, idet begge udsprang af samme uaandelige Gemytsliv og drejed sig om samme Hovedgenstande: Forretninger, Slagsmaal, Sport, Vejrforholde, Familjeaffærer,

Jernbaneulykker, Arrestationer. Parret kan være to forlovede — Samtalen faar ikke derfor nogen anden Karakter. Damen er i Silke, hun har en meget national Dragt; hendes Smag yttrer sig i Sammenstillinger af de desperateste Farver, sorte, blaa, hvide og røde Knapper i samme Kjoleliv, en brandgul Sløjfe paa den ene Hofte, flagrende forgyldte Baand, Rosetter paa de mest umotiverede Steder; — Amerikanerinderne pynter sig glimrende; end ikke Salomo var klædt som en af dem! — Parret er nationalt. Som Damen elsker de rasende Overgange, fra Mørke til det mest hvinende Lys, saaat hun med lutter Farver kan fuldstændigt ødelægge sin Dragts indre fornuftige Sjæl — saaledes har ogsaa Herrens Dragt den gode nationale Disharmoni, uden hvilken den ikke var en amerikansk Dragt. En Yankee køber en Hat til 10—15 Dollars, men han kan godt gaa i et Par Benklæder, som mangler Knapper dér, hvor et Par Benklæder ikke maa mangle Knapper. Han er Ørnstjerne i Hat og Olsen i Bukser. I den varme Aarstid maa man ikke spørge efter Frakke og Vest paa en ægte Yankees Krop; han spadserer med sin Dame i Gaderne lige saa ugeneret uden disse Klædningsstykker som med dem.

Om Dagen er Gaden febersittrende urolig i en amerikansk By. Forretningsmænd kaver i hurtige Skridt til og fra Banken, til og fra *en gros*-Husene, til og fra sine Kunder; Sporvognene ruller tomme afsted med de benbrudte Muldyr foran; Damerne sidder i „Kongressen“ og debatterer om Dakotas Overgang fra Territorium til Stat; den haabefulde Søn gaar i Atenæum og læser Patentrapporter; Avisreporteren staar paa Gadehjørnerne og spidser Ørene efter en Ildebrand eller et Slagsmaal til Morgennumret; men Spraden af Fag, *Dude*'n, med sin manskethøje Snip og sin guldknappede Stok, sidder i Skjorteærmene paa et velforvaret Sted og svindler en Farmer i Hasard.

Ud paa Eftermiddagen forandrer Gaden Karakter, Klokken seks promenerer Byen. Og ud kryber hvert Menneskebarn i den ganske Stad, Bankerne stænges, Atenæum laaser ind sine Skatte til næste Dag, Damerne er ude og svinger deres Løjtnant som en Løjtnant skal svinges; men Spraden af Fag har gjort sin Gærning og blanket den dumme Farmer som en Farmer skal blankes. Og de benbrudte Muldyr trækker fulde Sporvogne henad Gaderne, og Knejperne fyldes af tørstige Tyskere af alle Nationer, og Fabrikerne lukker sine store jernbeslagne Døre, og Skarer

af sværtede Arbejdere svinger med deres bulede Blikspand i Haanden ind i Sidegaderne, og Avisgutten raaber med gnældrende Stemme om det dejligste Mord i Kansas City! Da er det Spradens store Øjeblik, han har ventet paa denne Time den hele Dag; den første Silkekjole, som viser sig i Nicollet Avenue, sætter ham i Stemning. Gaa og glane efter det nyeste Snit paa en Frakke, passiare højlydt om det sidste Næseknuseri af to Boxere, sige Vittigheder i Jargonsproget, kaste kyniske Slæng efter de arme Synderinder fra Bagværelserne, det er hans Livsinteresser. Der er begavede Folk blandt disse Sprader, vakkre Mennesker, snarraadige, fiffige Yankeer, Amerikanere med irsk Blod, Ungherrer, som lever paa fine Restaurationer om Dagen og sover om Natten paa en Stol i en Knejpe, Vrag og Gentlemen, mandlige Holddamer, som venter Frøkenerne Railey udenfor Kirken i de varme Aftener, og som modtager kontant 2 Dollars — forat hjælpe sin Næste i al legemlig Nød . . . .

Hovedindtrykket af Gadelivet i Amerika er Folks gennemgaaende aandelige Uoptagethed. Den Luft af yppig Uaand, hvori Yankeerne lever, er ligefrem skabt til Avling af blaahjernede Sprader. Der er ingen Kunst og ingen Bøger at sé i Butiksvinduerne, man er derfor henvist til at glo

paa de udskaarne Indianerfigurer ved Cigarudsalgene. Gaar en Herre eller Dame paa Fortouget og læser i den sidste Avis, saa er det Mordene og Ulykkestilfældene, de læser om. Gaar to forlovede og passiarer om deres Hjærters Anliggender, saa er det Forretninger og Vejrforholde, de taler om. Samtidigt holder alle spadserende et aarvaagent Øje med de mindste Uregelmæssigheder i Færdselen — en beruset Kvinde, en overfyldt Sporvogn, en Mand med Briller.

Der var en Dag fire Hundrede Mennesker samlet paa Pladsen ved *Scandia* Bank. Hvad gjorde disse Mennesker der? De stod og saa paa et Læs Sten, som havde sat sig fast paa Sporvognsskinnerne. Og i Husene omkring var der Grupper af Ansigter i hvert Vindu, unge og gamle Ansigter om hinanden, som med spændte Miner paasaa Miraklet, og fra de tilstødende Gader kom der Folk galloperende, lige til gamle Kærringer kom galloperende, forat sé paa dette Stenlæs. Jeg har endnu aldrig oplevet Magen i noget Land, hvor jeg har faret; hele denne Menneskehob stod og saa paa det Stenlæs, som om det var et verdenshistorisk Skuespil. Mob, vil man sige, det var Ungdom og Mob! Ikke fortrinsvis. Det var Amerikanere. Der var notable Mænd inden Byen iblandt, Kvinder fra „Kon-

gressen“, fine Mennesker. Det var Mob i Pelsværk, Damer i rige Dragter, Mob i Silke; det var Mob, som havde havt Raad til at faa det store *Odd Fellow*'s Skilt paa Brystet, og Mob med Guld for tyve Dollars bare i Tænderne. Det var Amerikanere.

Det hændte mig den sidste Vinter, jeg var i Amerika, at jeg havde et Par Snesokker (Gamascher), som havde 22 Knapper tilsammen. Nu kan jeg indrømme, at der maaske var én eller to Knapper formange i de Snesokker, jeg kan gærne indrømme det; men der var dog bare én Knap for hvert Knaphul, og det maa man have Lov til at have i en Snesok. Men de gode Borgere af den store By kunde ikke forsvare for deres Samvittighed at lade være at glo paa de Snesokker. Naar jeg voved mig nedad Byens Storgade, havde jeg hvert Øje fra hvert ægte Yankeehoved efter mig, og det forekom mig, at jeg aldrig havde sét saa mange Mennesker i Gaderne, som i de Dage, jeg havde de Snesokker paa. Om jeg havde været et vandrende Teater, kunde jeg ikke vakt større Opsigt, og jeg følte mig slet ikke tryg for et Engagementstilbud fra et eller andet Varietéemusæum. Tilsidst blev den Opmærksomhed, jeg paadrog mig ved mine Snesokker, lidt betænkelig. Selv Politibetjentene

stod og saa paa dem og spekulered paa, om de kunde undgaa st arrestere de Snesokker. Følgen var, at jeg gav dem bort, det gjorde jeg — gav dem bort til min værste Uven, en Tømmermand fra Texas, med hvem jeg saaledes slutted et hjærteligt Forlig.

Men slige Puslerier kan optage Amerikanerne, slige Bagateller som to Knapper formange i en Snesok, dette, hvad Folk gaar i paa Benene, kan sysselsætte deres Tanke — mens Menneskene andre Steder er ude paa alle Tidens søgende Feldter og har hvert Spørgsmaal besat med aarvaagne Øjne. Hertil er det ikke Umagen værd at føje den lidt uciviliserede Maade at beglo en fremmed paa, den mindre fine Etikette, som tillader det mest frittende Blik og de simpleste Raab efter en fremmed paa Gaden. Hvor Folk er saa „fri“ som i Amerika, og hvor Hjernene er saa lidet aandeligt optagne, er der ingen Grund til at forundre sig, om f. E. en Amerikanerinde i forbigaaende gabskratter En ind i Ansigtet og kalder En en „stakkels Franskmand“, eller om en sort Halvabe banker en Bule i Ens Hat med sin guldknappede Stok. Og beklage sig herover gør kun de meget najve Mennesker, som netop har udvandret fra et Fædreland, hvor Folk var lidt mindre „fri“ og Etiketten lidt mér ideal.

En Indfødt paa Ny Guinea skulde føle sig i høj Grad fornærmet, om han mødte en Bekendt paa Gaden og denne Bekendt undlod at knytte Næven ad ham. Dét er den venskabelige Hilsen dér. Hos visse Malajstammer maa to Venner, som mødes efter en længere Adskillelse, overfalde hinanden med Skældsord, rigtig udsøgte Grovheder, for bagefter at omfavne hinanden længe og inderligt. I Amerika hilser man med høj Røst: *How do you do?* og farer forbi. Og førend jeg faar Tid til at svare paa dette Spørgsmaal, er den hilsende kommet mindst ti Skridt bort fra mig. Og saa hænder det, at mit Svar, naar det endelig kommer, falder i Brystet paa det næste Mandfolk, jeg møder, — en Bananassælger fra Sicilien eller en Dame i Reformdragt. Dette *How do you do* er en lige saa meningsløs Hilsen, som en venskabelig Knytnæve eller et inderligt Skældsord; bogstavret oversat blir det: „Hvorledes gør du gør?“ Dette er en importeret engelsk Hilsen, en forraaet Etiketteyttring fra Londons Forstæder; i engelsk *high life* hører man den simpelthen aldrig fra Gaden. Kun i Amerika er det den fineste Tone at overfalde Folk med det høje næsten uartikulerede Raab: „Hvorledes gør du gør?“ Naar Amerikanerne hilser, saa hilser de af alle Kræfter.

Hilsenen er kanske ikke andet end en Levning fra Menneskets ufuldkomnere Stadier. Gærne det! Den skriver sig uden Tvivl fra Hundestadiet. Mér end gærne! Saa længe, som Mennesket ikke er kommet videre end til sit nuværende Stadium, har Hilsenen Værd som Symbol, Poesi, Pietet; den er en Intelligensyttring, som viser en Dannelsesgrad hos det Folk, hos hvilket den gælder. Som den viser en Dannelsesgrad hos Dyrene. Da Fisken blev Fugl lærte den finere Levemaade. Oksen hilser værdigt og stille ved at glo ret frem, uden at sige et Ord; men Kattene hilser paa hinanden i de mørke Nætter paa en saadan Maade, at de helst burde lade være det hele. Imidlertid er det deres Hilsen — et Udtryk for deres Temperament og Udviklingsstandpunkt.

Amerikanernes Hilsen er en engelsk Jargon; den er mindre fornuftig end kraftig — et Nonsens af Ord, et Raab i forbifarende. En Yankee kaster efter mig et meningsløst Spørgsmaal midt paa Gaden, som jeg ikke kan faa svaret paa, uden at springe efter Manden! Det at spørge mig i Alverdens Paahør hvorledes jeg „gør“, aldenstund jeg er gaaet hjemmefra med det faste Forsæt ikke at komme i Klammeri med Folk, det er at passe paa mig med en Fornærmelse i et Øjeblik, hvori jeg ikke kan forsvare mig. Den amerikanske

Hilsen er saa storartet meningsløs, at i Norge vilde det blive Gausta, forat udøve en saadan Hilsen.

I Amerika gaar en Mand med Hatten paa hele Parket indover i Teatrene; unødige Høflighedshensyn mod andre kan han fritage sig for. Først efterat han har indtaget sin Plads og klædt af sig sin Overfrakke, som han derpaa lægger tilrette forat sidde paa, først da tager han Hatten af. I Varietée- og *Opera comique*-Teatrene tager han slet ikke Hatten af, derimod skiller han sig af med Frakken, i den varme Aarstid ogsaa med Vesten. — Naar en Yankee kommer ind i en anden Yankees Stue, behøver han aldeles ikke at genere sig for at beholde Hatten paa; det er Skik og Brug i Landet at gøre ganske som man lyster i saa Maade. Indtræffer han til Maaltiderne, sætter han sig til Bordet som man kunde sætte sig til Værkstedbænken, uden at gøre Forskel paa Nydelse og Arbejde, uden at føle sig Værten og Værtinden det ringeste forbunden. Det er ogsaa blot ved Maaltiderne, en besøgende blir budt Forfriskninger, og da modtager han dem som en given Sag, som et Maaltid Mad, han lige saa godt kan tage som ikke tage. Han spiser som et Bybud, der er lejet til at spise, fortærer sin Bif med stor Færdighed, med ren

Rutine; han giver sig ikke Nydelsen, han tager den, hugger Tanden i den i Flugten, kaster sig ind paa Bif'en med Heltemod; alt skal være over inden saa eller saa mange Minutter; han har ikke megen Tid at kaste bort paa at fare fint med en saadan underlegen Bif. Og naar han saa er færdig, rejser han sig fra Bordet uden at sige et Ord, selv om han er buden Gæst, uden saa meget som at gøre et lidet Nakkenik; hans Tak er den fuldstændige Utak. Det har hændt mig engang, at jeg har forglemt mig med et bitte lidet Buk ved en saadan Anledning; min Værtindes Forvirring var stor, men større blev min, da hun svared: *Thank you, I don't dance!* („Tak, jeg danser ikke.") — „Nej," sagde jeg undskyldende, „jeg synes ogsaa, det er en stor Uskik med den Dans efter Maden." Og vi skiltes.

Det er Uaanden i den amerikanske Etikette, som gør den national, dens uideale Karakter. Det er en Forstadsetikette fra et gammelt, aristokratisk Land, tagen i Brug af et Folk af splinterny Demokrater, for hvem Friheden er Friheder og hos hvem Pieteten er en indholdsløs Form. Naar en Amerikaner udstøder et Raab til Hilsen, en Ulyd af Ord, hvori der ikke findes Meningsskabt, saa er det en Hilsen, som er plukket for sit ideale Stemningsindhold og er blot et Raab. Og naar

en fremmed staar ved et Bord og ikke kan blive af med et Buk til Tak for Mad, saa er ikke dette Ceremoniløshed; det er ikke først og fremst et Eksempel paa den „Ligefremhed“ og „Naturlighed“, som Amerikanerne er blevne berømte for overalt; det er derimod den indholdsløse Ceremoni. Ti Ceremonien er i Amerika faktisk den: ikke at takke for Maden. Det er Etikette at lade være. Derimod maa man hilse saa det smælder i Hultænderne. Ogsaa det er Etikette.

Lige saa faa og smaa, Høflighedsyttringerne er paa Gaden i Amerika, lige saa tør og usympatisk er Etiketten inden Døre.

SLUTNING.

Sort Himmel.

En Nation med Patriotisme og Fremmedfjendskab, et Folk uden national Literatur og Kunst, et korrupt Samfund, et materialistisk Liv, en frodig Aandsløshed! Robert Buchanan og Herbert Spencer har midt i Amerika vovet at gøre denne livsfarlige Udtalelse om Amerika og Amerikanerne.

Naar rigtigt fri Forfattere herhjemme har en Helt, som de vil alt vel, men som det er gaaet galt i Fædrelandet desformedelst at han er Fritænker og Venstremand, saa sender de ham i Bogens sidste Kapitel til Amerika. Dér er Alburum! Naar vore fri Journalister skal forklare sine Abonnenter, hvad Frihed monne være, saa peger de paa Amerika og siger: Dér er Frihed! Naar

vore yderst fremskredne Kvinder vil bevise, hvor sørgeligt faa Livskræfter de har faaet sætte til paa Politik, og hvor langt de staar tilbage i Forhold til „Menneskene“ andre Steder, saa nævner de først og fremst Amerika, hvor Kvinder allerede er blevne Borgmestre paa visse Prærier. Dér er Kvinder!

Man er hurtigt og let overbevist af den formelle Udvikling, Amerika er kommet til, den høje Larm, som det nu staar om dets Navn. Man hører Skraalet fra Valgkampagnerne og begejstres, lytter til Brølene fra Barnums Cirkus og skælver, læser Beretningerne fra Chicago Griseslagterier og jubler, læser hver Skrøne i Aviserne, læser og tror. Efterat være bleven døv af Damphammerstøj og halvt kvalt af Maskinstim, tænker man da med sin fortumlede Hjerne: Amerika er stor! Det er de store Ting, som overbeviser En. Den amerikanske Aand glider virkelig lidt efter lidt ind i Ens Bevidsthed; den smitter gennem Breve, Aviser og rejsende Talere. Yankeerne er selv fuldt tilfredse med Tingene, naar de blot er store; er de ikke store, maa de ialfald have kostet mange Penger. Det er Tingenes Omrids og kontante Værdi, som udgør Tingenes Indhold. De flotteste Paladser paa Michigan Avenue i Chicago har ikke mér Stil end

en Negers Hoved, de er ganske blottede for Arkitektur; men de koster kontant én Million Dollars — hvilket overbeviser En. Washingtonmonumentet har ikke Spor af Interesse udenfor dets Højde. Der staar en 555 Fod høj Stage op gennem Luften; paa Toppen skal efter sigende Washington staa, det kan ogsaa gærne være, at han staar der, man sér ham ikke, selve Kunstværket er ikke til at faa Øje paa nede fra Jorden. Superiorsjøen og City Park i Philadelphia er altid nævnte i Yankeernes Almanaker som to af Amerikas elleve Underværker. Hvorfor? Fordi Superiorsjøen er den største Indsjø og City Park den største Park i Verden. De Forenede Stater har vide Prærier, det kommer kun lidet an paa et Par Hundrede Mile mér og mindre af Jord, naar det gælder at gøre et Underværk af en Park! *Metropolitan Opera House* i New York illustrerer ogsaa Amerikanernes Lidenskab for store Ting. Naturligvis er det „det største Teater i Verden". Dets Arkitekt drog til Europa udelukkende for dette Teaters Skyld; han laa i nogle Uger i Paris, Wien og Moskwa, rejste saa tilbage og laved et Monstrum af et Operahus, som er det værste i alle Land at høre og sé noget i. Imidlertid er det „Verdens største Teater" — hvilket overbeviser En. En fremmed vil besøge det, han vil sé den store Scenekunst,

som han venter at finde dér. Han skuffes, han sér Gøgl; han kommer der ikke mér. — Saa drager han til Chicago. Dér blir han straks underrettet om, at *Madison square* Teater har „det kostbareste Tæppe i Verden“; det staar paa Plakaterne. Nej, nej! siger den fremmede og ryster bestemt paa Hovedet; det var Kunst, jeg vilde sé! siger han. Og han holder sig standhaftigt. Der gaar en Tid; lidt efter lidt, lidt efter lidt trækker den amerikanske Aand ind i hans, han læser Plakaterne, forestiller sig det dyre Tæppe, hører den elektriske Tromme, som lyder hver Aften fra 6 til 7 paa Madison *square*; Reklamen virker. Tilsidst gaar han i Teatret — forat sé Teatrets Tæppe! Kunstens kontante Værdi er bleven dens Indhold.

Paa lignende Maade er det let at blive overbevist om herhjemme, at Amerika er stor. Buldret derfra, det rasende, éntonige Reklamebulder, overvælder En engang. Naar man Aar ud og Aar ind ikke hører om andet fra et Land, end kun om de gigantiske Ting med det vide Omrids og den enorme Pengeværdi, saa ligger det nær at falde i Staver tilsidst over Vælden hos det Folk, som har frembragt dem. Man spørger ikke efter de smaa, de indre Ting; Kolossen er den populæreste Reklame paa Jorden. Og en Skrøne til

eller fra om de amerikanske Kolosser, har kun lidet at sige, naar man først har faaet sin Begribelse saa langt, at Landvidden udgør Parken og Tæppet Scenekunsten. Amerika er stor!

„Amerika er Illusjonsødelæggelsens og Skuffelsens Land i dets Politik, Literatur, Kultur og Kunst, i dets Natur, dets Byer og dets Folk. Med endel Erfaring fra hvert Land i den civiliserede Verden, kan jeg ikke tænke mig noget Sted, undtagen Rusland, hvor jeg ikke heller vilde bo, end i Amerika; jeg kan ikke tænke mig noget Sted, hvor ikke Livet vilde blive mér værd at leve, mindre urent, usselt og uelskværdigt."

„Amerika, Filisteriets Apoteose, Statsmænds Forvirring og Fortvivlelse, det Mekka, hvortil hver religiøs og social Charlatan drager; hvor den eneste Gud, man tilbeder, er Mammon, og den højeste Oplysning, man naar til, er Gevinstberegningen; hvor en Nation, forat fylde Leverandører, Kontraktører og Monopolister med Rigdomme, har frigjort sine Slaver og gjort Slaver af sine fri; hvor Folket er mæsket og drukkent af Materialisme."

„Amerika skryder af sin Lighed og Frihed og sér ikke, at der er intet Land i Verden, hvor

Individernes Ret og Samfundets Interesser krænkes mér systematisk, end i Amerika".*)

Varme Ord, farlige Ord, som mærker sin Mand! Lepel Griffin rejser maaske ikke til Amerika en Gang til under sit eget Navn . . . .

Men er der i hele Amerika ikke en Elite? ikke et Udvalg af Aandsmennesker, et Aandshof, en Salon, en Klasse, en Klik, fine Individer, adelige Sjæle?

Amerika er to Hundrede Aar gammelt. I ét Hundrede af disse Aar var det ganske ubebygget, i det næste begyndte nogle europæiske Godtfolk at komme til Landet, bra Mennesker, strævsomme Trælle, Muskeldyr, Legemer, hvis Næver kunde rydde Jord og hvis Hjerner ikke kunde tænke. Der gik en Mandsalder; Godtfolk kom flér og flér paa Raasejlere til Quebec, en og anden konkurs Kafévært og en og anden pietistisk Præst fulgte dem. Tiden gik; en Skonnert stod ind til Baltimore med tre og tredive Trælle, fem Fallenter og en Manddraber ombord. Tiden gik; en Bark gled ind paa Portsmouths Havn, den havde Hundrede Trælle, Tusind Pund Præster, et halvt Dusind Mordere, fjorten Falsknere og tyve Tyve

---

*) Lepel Griffin i 1884: *Fortnightly Review*, I.

med. Da gled en Nat en Kræmmerkrydser ind til New Orleans, en Nat saa stille og mørk, en Krydser saa fuld af Varer; den kom fra den øvre Nil og havde sytti Sorte i Lasten. De sattes iland, det var Muskeldyr, det var Negre fra Niam-Niam, hvis Næver aldrig havde ryddet Jord og hvis Hjerner aldrig havde tænkt. Og Tiden gik; Folk kom i store, store Strømme til Landet, man opfandt Damp til at drive dem over Havet med, man oversvømmed Boston, man trængte ind til New York. Dag efter Dag, Dag efter Dag, vælted en Verdens Menneskemasser indover Prærieriget, Folk af alle Racer og Tungemaal, Godtfolk uden Tal, Fallenter og Forbrydere, Eventyrere og Sindssyge, Præster og Negre — alle Lemmer af Pariaslægten over den ganske Jord.

Og ingen adelige Sjæle.

I denne Befolkning, af disse Individer skulde Amerika grundlægge en Aandselite . . . .

Det gik Landet vel. Der var Guld i Nevada og Kalifornia, Sølv og Olje i Pensylvania, Jern, Kobber, Kviksølv og Bly i Montana, Kul i Alleghanybjærgene, i Ohio, Kentucky og Virginia; der var Agerdyrkning og Kvægavl, Tømmertrafik og Plantagedrift, Fiskeri og Vildtfangst; Solen var hed og Jorden var rig, der modnedes Frugt paa de minste Træer og der voksed Græs paa Alfar-

vejen. De Godtfolk fra Alverden befandt sig vel i det ny Rige, de parred sig og fik Afkom, nød Livet, stod i Mad tilknæs, aad mellem tre og fire Gange mér end i det gamle Land. Og der blev Patrioter af Trællene.

Af disse Patrioter, i dette Godtfolk skulde Amerika udvikle sin Aandselite . . . .

Hvorledes bar det sig ad dermed? Nu var der ingen Aand i Landet; Godtfolk fødes ikke adelige, og naar Godtfolk siden udvikles til Patrioter, blir de meget selvgode Mennesker. De fineste af Amerikas Sjæle, de højeste af dem, de fremragende Mænd, som netop skulde være Begyndelsen til Landets Elitehof, satte i deres Hjærters Selvgodhed 35 pCt. Told paa Indførsel af Aand — forat skabe en Elite i Landet! Den 1 Januar 1863 gjorde de Negrene til Herrer over Sydens Selvejere, tog Muskeldyrene fra Niam-Niam ind i sine Familjer, gav dem sine Sønner og Døttre tilægte — forat avle et Udvalg af Aandsmennesker!

— Det er ubilligt at vente sig en Elite i Amerika; det er mér end urimeligt at forlange en Elite i et Land, der som Nation betragtet er det reneste Eksperiment, og hvis Folk af fødte Underlegenheder er blevet opdraget i patriotisk Fjendskab mod alt unationalt. Fødes man ikke med

en aandsadelig Sjæl, saa maa man enten adles af fremmede eller aldrig blive adelig. Der er blandt Amerikanerne ingen Higen ovenover det høje; det dristigste, de forlanger, er at være velættede Yankeer, hvis Maal er Niveauet: det politiske Demokrati. Der er hos dem ingen krævende Attraa til Hjerneadel, til aandeligt Sultanskab. Hvis der var et Aandshof i Amerika, hvi tier det da paa alle Aandens Omraader? Hvor er Klassen, Kliken, Salonen?

Men Amerika har dog Aander? Om jeg maaske har gaaet hen og glemt de en og tyve Poeter, som staar i Forlagsbureauets Konversationsleksikon, de syv Historikere, elleve Malere, to Literaturhistorikere, to Teologer, en General Grant, en Henry George? — Jeg har ikke gaaet hen og glemt disse Aander. Jeg har ikke glemt dem paa et eneste Blad . . . .

Der tegned sig til en Aandselite i to af Sydens ældste Stater i 50-Aarene; men Krigen kom og opsled den førend den var grundlagt. Siden har den ikke yttret sig. Folks Blod blev fra den Tid demokratisk blandet med Negres, og Intelligensen sank istedetfor at stige. Man paanødedes disse Sortes Samliv. Umenneskeligheden raned dem bort fra Afrika, hvor de hører hjemme, og Demokratiet gjorde dem til civiliserede Borgere

stik imod al Naturens Orden. De har sprunget over alle mellemliggende Udviklingstrin fra Rotteslugere til Yankeer. Nu bruges de til Præster, Barberere, Opvartere og Svigersønner. De har alle et hvidt Menneskes Rettigheder og tager sig alle en sort Negers Friheder. En Neger er og bliver Neger. Barberer han en Mand, griber han om Ens Næse, som hans salig Bedstefader greb efter Krokodilleben ved Nilen; bringer han En et Maaltid Mad, holder han sin glinsende Tommelfinger helt op til Anklen i Suppen. Det nytter ikke at bebrejde ham det lidt negerske i denne Handlemaade; faar man ikke et grovere Svar, vil den afrikanske Demokrat ialfald yttre fornærmet: *Mind your own business!* („Pas Deres egne Sager!“) Og da maa man tie, Forhandlingen er tilende. Men sidder man med to store Næver og Retten paa sin Side, saa svælger man Maden med ringe Appetit. Det var jo en anden Sag, om man udtrykkelig forlangte Suppe med Tommelfingre.

Negrene er og blir Negre, en Menneskebegyndelse fra Tropen, Væsner med Tarmer i Hovedet, rudimentære Organer paa et hvidt Samfundslegeme.

Istedetfor at danne en Aandselite, har man i Amerika grundlagt et Mulatstutteri; man gør derfor maaske rettest i at søge efter Eliten i Lande,

hvor en Elites Tilværelse er mér betinget, end der. Af den Grund, at der er Elite i alle gamle Lande med lang Historie og rig, moderne Kultur, følger ikke direkte, at der ogsaa er Elite i et nyfundent Land med ingen Historie og en gammel, udlevet Kultur. Der kan ikke med Billighed forlanges en højere Aandselite i Amerika end den, Præsterne gennem fire Slægtled har skabt. Forsaavidt er det i Boston den har sit Sæde. Den virker i Stilhed, den vælter ingen Verdner, ryster ingen Jord.

Er det da ubilligt at forlange Aand af Amerikanerne, fordi deres Godtfolksnaturel og deres sociale Livsordning i saa ringe Grad betinger dem hertil, er det visselig for en Del undskyldeligt, at de ingen Aand har. Man vover imidlertid ikke Liv og Lemmer ved at udtale sig lavmælt herom, sikkrest er det at tie ganske stille. Den uerfarne Mand, som i en Amerikaners Nærværelse siger et undskyldende Ord om Amerikas Uaandelighed, vil paa Stedet blive bedt om at komme — bare komme! Helt uden Skyld er Amerikanerne da ikke, naar de af lutter ømtaalig Selvfølelse afslaar al aandelig Vejledning fra fremmede; man skal vist lede langt bag i Tiden forat finde en Nation, der alene af skinsyg National-

forfængelighed har holdt sit Lands Aandsliv saa øde, som Amerikanerne. Der kan tvivles paa det trinvise, jævne Fremskridt, paa de smaa Forbedringer, de underordnede Specialreformer, for hvilke der kæmpes idag og hvis Spor udviskes med næste Generation; man kan istedet derfor blot tro paa de store Schaktræk, Enkeltaanders vældige Revolter, som med én Gang støder Menneskeheden fremad for flere Slægtled. Men naar da ikke Tiden modnes for en historisk Revolte, naar ikke Jorden forberedes for opskydende aandelige Muligheder i et Land? Naar den tvertimod lægges bi, gærdes inde, levnes vilde Vækster og Ugræs i Yppighed? En overgroet, national Have, et Underværk af en vid Park! Det er enhver Amerikaners egentlige Livsopgave først at være en patriotisk Borger af de store Prærier, fremfor at blive et udviklet Individ i den hele Menneskehed. Følelsen heraf har gennemtrængt og farvet alle deres Forestillinger fra Vuggen af; kun ved at være Amerikaner er man i Sandhed Menneske. Derfor findes der ikke en eneste liden Tvivler i det hele store Land, en Lyssøger, en oprørsk Aand, som kunde skeje ud, gøre Taktbrud, træde det første forsætlige Fejltrin til Blikfløjternes bedrøvelige Bajadsmusik. Alle lever

endrægtigt afsted under høje Hurra, uden at sé sig om . . . .

En Verden af Skraal og Damp og store, stønnende Stempelmaskiner; et Rige af den Verden, med Folk fra alle Zoner, fra Nordens Hvide til Tropens Aber og Aandsmulatter; et Land med blød, gødet Madjord og fredede Urmarker.

Og sort Himmel . . . .